

Kauno technologijos universitetas

Ekonomikos ir verslo fakultetas

Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio vertinimas

Magistro baigiamasis projektas

Sandra Vanagaitė

Projekto autorė

doc. dr. Asta Baliutė

Vadovė

Kaunas, 2021

Kauno technologijos universitetas

Ekonomikos ir verslo fakultetas

Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio vertinimas

Magistro baigiamasis projektas

Ekonomika (6211JX040)

Sandra Vanagaitė

Projekto autorė

doc. dr. Asta Baliutė

Vadovė

lekt. dr. Tomas Stravinskas

Recenzentas

Kaunas, 2021

Kauno technologijos universitetas

Ekonomikos ir verslo fakultetas

Sandra Vanagaitė

Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio vertinimas

Akademinio sąžiningumo deklaracija

Patvirtinu, kad:

1. baigiamąjį projektą parengiau savarankiškai ir sąžiningai, nepažeisdama(s) kitų asmenų autoriaus ar kitų teisių, laikydamasi(s) Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo nuostatų, Kauno technologijos universiteto (toliau – Universitetas) intelektinės nuosavybės valdymo ir perdavimo nuostatų bei Universiteto akademinės etikos kodekse nustatytų etikos reikalavimų;
2. baigiamajame projekte visi pateikti duomenys ir tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti teisėtai, nei viena šio projekto dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar elektroninių šaltinių, visos baigiamojo projekto tekste pateiktos citatos ir nuorodos yra nurodytos literatūros sąrašė;
3. įstatymų nenumatytų piniginių sumų už baigiamąjį projektą ar jo dalis niekam nesu mokėjęs (-usi);
4. suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo ar kitų asmenų teisių pažeidimo faktui, man bus taikomos akademinės nuobaudos pagal Universitete galiojančią tvarką ir būsiu pašalinta(s) iš Universiteto, o baigiamasis projektas gali būti pateiktas Akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybai nagrinėjant galimą akademinės etikos pažeidimą.

Sandra Vanagaitė

Patvirtinta elektroniniu būdu

Vanagaitė Sandra. Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio vertinimas. Magistro baigiamasis projektas / vadovė doc. dr. Asta Baliutė; Kauno technologijos universitetas, Ekonomikos ir verslo fakultetas.

Studijų kryptis ir sritis (studijų krypčių grupė): Socialiniai mokslai, Ekonomika.

Reikšminiai žodžiai: demografiniai rodikliai, makroekonominiai rodikliai, ryšys, demografinė krizė

Kaunas, 2021. 70 p.

Santrauka

Darbe analizuojama tema yra itin aktuali, nes Lietuvos demografinė situacija – viena prasčiausių Europoje. Žemas gimstamumo lygis ir dideli emigracijos srautai lemia spartų gyventojų skaičiaus mažėjimo procesą, lydimą gyventojų senėjimo. Prognozės pesimistiškos – šalyje gyventojų ir toliau mažės. Blogėjanti demografinė situacija veikia ir ekonominę šalies aplinką, gali pakenkti jos konkurencingumui ir augimo potencialui. Kita vertus, tam tikri ekonominiai veiksniai lemia demografinių rodiklių pokyčius, dėl kurių, ilgalaikėje perspektyvoje formuojasi demografinis disbalansas. Egzistuojant šiam abipusiam demografinių ir makroekonominių aspektų ryšiui, svarbu nustatyti, ar jis būdingas Lietuvai, o jam esant, reikalinga jį įvertinti, siekiant tinkamai formuoti Lietuvos demografinę ir ekonominę politiką.

Darbo objektas. Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšys

Darbo tikslas. Įvertinti Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšį

Atlikus Lietuvos demografinės situacijos problematikos analizę, nustatyta, jog šalis yra sparčiausiai nykstanti Europoje - vidutiniškai kasmet prarandama daugiau nei 1 proc. populiacijos. Didžiausi gyventojų praradimai – nenatūralūs, o lemiami neigiamo migracijos saldo – emigracijos srautų nekompensuoja imigracija ar grįžtamoji migracija. Lietuvoje fiksuojama ne tik depopuliacijos problema, bet ir gyventojų senėjimas – vyresnio amžiaus gyventojų dalis visoje populiacijoje kasmet auga, dirbantiesiems tenka „išlaikyti“ vis daugiau pensininkų. Atlikus demografinių ir makroekonominių rodiklių ištirtumo analizę, nustatyta, jog šis ryšys Lietuvoje yra ištirtas nepakankamai, todėl mokslinė darbo problema yra itin aktuali. Išanalizavus demografinių ir makroekonominių rodiklių sąsajų teorinius aspektus, galima teigti, jog egzistuoja apibūsė minėtų rodiklių sąveika. Ekonominiai veiksniai daro įtaką demografiniams pokyčiams: augant nedarbo lygiui, mažėjant darbo užmokesčiui ar pragyvenimo lygiui, gimstamumas mažėja, mirtingumas dėl nenatūralių priežasčių didėja, emigrantų srautai auga, o imigrantų mažėja – visa tai lemia depopuliacijos bei visuomenės senėjimo procesus. Šie atitinkamai veikia ekonominę aplinką: ekonomikos augimą, nedarbo lygį, pragyvenimo lygį, vartojimą, darbo produktyvumą ir kitus makroekonominius rodiklius. Demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio egzistavimą patvirtina ir mokslininkų atliktų tyrimų rezultatai, tiesa, dėl skirtingų metodikų bei tirtų šalių išsivystymo lygio, rezultatai yra skirtingi. Atlikus Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio empirinį tyrimą, nustatytas teigiamas ryšys tarp BVP augimo ir Lietuvos gyventojų skaičiaus, BVP vienam gyventojui ir imigrantų skaičiaus, tarp imigrantų skaičiaus ir nedarbo lygio. Taip pat nustatytas apibūsis teigiamas ryšys tarp išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficiento ir BVP vienam gyventojui bei neigiamas ryšys tarp darbo produktyvumo ir emigrantų skaičiaus.

Vanagaitė Sandra. Assessment of the Relationship Between Lithuanian Demographic and Macroeconomic Indicators. Master's Final Degree Project / supervisor doc. dr. Asta Baliutė; School of Economics and Business, Kaunas University of Technology.

Study field and area (study field group): Social Science, Economics.

Keywords: demographic indicators, macroeconomic indicators, relationship, demographic crisis

Kaunas, 2021. 70 p.

Summary

The topic analysed in this thesis is particularly relevant because Lithuania's demographic situation is one of the worst in Europe. Low birth rates and high emigration flows lead to a rapid process of population decline, accompanied by an ageing population. The forecast is pessimistic: the country's population will continue to decline. The deteriorating demographic situation also affects the country's economic environment and may undermine the country's competitiveness and growth potential. On the other hand, certain economic factors lead to changes in demographic indicators, resulting in demographic imbalances in the long run. Given this reciprocal relationship between demographic and macroeconomic aspects, it is important to determine whether it is specific to Lithuania and, if so, to assess it in order to properly form Lithuania's demographic and economic policies.

Project subject. The relationship between demographic and macroeconomic indicators in Lithuania.

Project objective. To evaluate the relationship between demographic and macroeconomic indicators in Lithuania.

The analysis of the demographic situation of Lithuania has shown that the country is the fastest shrinking country in Europe, with an average annual loss of more than 1% of the population. Most of the population losses are unnatural and caused by negative net migration, i.e. emigration flows are not compensated by immigration or return migration. In addition to depopulation, Lithuania is experiencing population ageing, with the share of elderly in the total population increasing year by year and the working population having to maintain an increasing number of pensioners. The analysis of demographic and macroeconomic indicators has shown that this relationship has not been sufficiently researched in Lithuania, which makes the problem of the research work particularly relevant. The analysis of the theoretical aspects of the relationships between demographic and macroeconomic indicators suggests that there is a general interaction between these indicators. Economic factors affect demographic change: If unemployment rises, wages or living standards fall, birth rates fall, death rates rise, emigration rates rise and immigration rates fall, all leading to depopulation and ageing. These have corresponding effects on the economic environment: economic growth, unemployment rate, standard of living, consumption, labour productivity, and other macroeconomic indicators. The existence of a relationship between demographic and macroeconomic indicators is confirmed by the results of studies conducted by researchers, although with different results due to the different methodologies and levels of development of the countries studied. An empirical study of the relationship between demographic and macroeconomic indicators in Lithuania has shown a positive relationship between GDP growth and Lithuania's population, between GDP per capita and the number of immigrants, and between the number of immigrants and the unemployment rate. There is also a general positive relationship between the dependency ratio of the population aged 65+ and GDP per capita and a negative relationship between labour productivity and the number of immigrants.

Turinys

Lentelių sąrašas	7
Paveikslų sąrašas	9
Įvadas.....	10
1. Lietuvos demografinių ir ekonominių pokyčių sąsajos ir problematika.....	11
1.1. Lietuvos demografinių rodiklių pokyčiai ir problematika.....	11
1.2. Demografinių ir ekonominių rodiklių ryšio ištirtumas.....	16
2. Demografinių ir makroekonominių rodiklių ir jų sąsajų aspektai.....	20
2.1. Demografinės raidos problematika ir jos ekonominiai padariniai	20
2.2. Demografiniai rodikliai ir ekonominiai jų pokyčių veiksniai	26
2.3. Demografinių ir makroekonominių rodiklių sąsajų mokslinių tyrimų rezultatai	34
2.3.1. Demografinių rodiklių įtaka makroekonominiams rodikliams	34
2.3.2. Makroekonominių rodiklių įtaka demografiniams rodikliams.....	37
3. Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio tyrimo metodologija	40
4. Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio tyrimas.....	45
4.1. Tyrime naudojamų laiko eilučių stacionarumo vertinimas	45
4.2. Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių priežastinio ryšio vertinimas.....	46
4.3. Lietuvos makroekonominių rodiklių įtakos demografiniams rodikliams nustatymas	49
4.3.1. Makroekonominių rodiklių įtaka gyventojų skaičiui	49
4.3.2. Makroekonominių rodiklių įtaka išlaikomo amžiaus (65+) gyventojų koeficientui	51
4.3.3. Makroekonominių rodiklių įtaka emigrantų skaičiui	53
4.3.4. Makroekonominių rodiklių įtaka imigrantų skaičiui.....	55
4.4. Lietuvos demografinių rodiklių įtakos makroekonominiams rodikliams nustatymas	57
4.4.1. Demografinių rodiklių įtaka BVP vienam gyventojui.....	57
4.4.2. Demografinių rodiklių įtaka darbo produktyvumui	59
4.4.3. Demografinių rodiklių įtaka nedarbo lygiui	61
4.5. Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklio ryšio tyrimo rezultatų apibendrinimas ir diskusija.....	63
Išvados	65
Literatūros sąrašas	67
Priedai.....	72
1 priedas. Pradiniai demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio tyrimo naudoti duomenys ...	72
2 priedas. Demografinių rodiklių laiko eilučių stacionarumo vertinimo rezultatai.....	74
3 priedas. Makroekonominių rodiklių laiko eilučių stacionarumo vertinimo rezultatai	75
4 priedas. Granger priežastingumo vertinimo rezultatai	77
5 priedas. ARDL (5,7) modelio liekamųjų paklaidų autokorelograma	105
6 priedas. ARDL (1,5) modelio liekamųjų paklaidų autokorelograma	106
7 priedas. Pradinė koreliacijos tarp emigrantų skaičiaus ir makroekonominių rodiklių matrica ...	107
8 priedas. Priežastingumo testo rezultatai įtraukiant diferencijuotas laiko eilutes (1)	108
9 priedas. ARDL (3,8) modelio liekamųjų paklaidų autokorelograma	110
10 priedas. Pradinė koreliacijos tarp imigrantų skaičiaus ir makroekonominių rodiklių matrica...	111
11 priedas. Priežastingumo testo rezultatai įtraukiant diferencijuotas laiko eilutes (2)	112
12 priedas. ARDL (7,8) modelio liekamųjų paklaidų autokorelograma	114
13 priedas. Pirmojo ARDL (5,0) modelio liekamųjų paklaidų autokorelograma	115
14 priedas. Antrojo ARDL (5,0) modelio liekamųjų paklaidų autokorelograma.....	116
15 priedas. ARDL (4,1) modelio liekamųjų paklaidų autokorelograma	117

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Gyventojų skaičiaus pokytis Lietuvoje 2008-2019 metais	13
2 lentelė. Demografinės krizės sąvokos	21
3 lentelė. Migracijos sąvokos	32
4 lentelė. Stūmos ir traukos veiksniai	34
5 lentelė. Lietuvos demografinių ir makekonominių rodiklių ryšio tyrime naudojami sutrumpinimai	41
6 lentelė. Demografinių rodiklių laiko eilučių stacionarumo vertinimo rezultatai.....	45
7 lentelė. Makroekonominių rodiklių laiko eilučių stacionarumo vertinimo rezultatai	45
8 lentelė. Rodiklio „Gyventojų skaičius“ priežastingumo testo rezultatai	46
9 lentelė. Rodiklio „Išlaikomo 65+ amžiaus žmonių koeficientas“ priežastingumo testo rezultatai	46
10 lentelė. Rodiklio „Emigrantų skaičius“ priežastingumo testo rezultatai	46
11 lentelė. Rodiklio „Imigrantų skaičius“ priežastingumo testo rezultatai	47
12 lentelė. Rodiklio „BVP vienam gyventojui“ priežastingumo testo rezultatai	47
13 lentelė. Rodiklio „BVP augimas“ priežastingumo testo rezultatai.....	47
14 lentelė. Rodiklio „Darbo produktyvumo indeksas“ priežastingumo testo rezultatai.....	48
15 lentelė. Rodiklio „Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis“ priežastingumo testo rezultatai	48
16 lentelė. Rodiklio „Nedarbo lygis“ priežastingumo testo rezultatai	48
17 lentelė. Rodiklio „Vartotojų kainų indeksas“ priežastingumo testo rezultatai.....	48
19 lentelė. AIC reikšmės	49
20 lentelė. ARDL(5,7) modelio rezultatai	50
21 lentelė. BVP augimo ilg. poveikio gyventojų skaičiui rezultatai	50
22 lentelė. Koreliacinė kintamųjų matrica.....	51
23 lentelė. AIC reikšmės	51
24 lentelė. ARDL(1,5) modelio rezultatai	52
25 lentelė. BVP vienam gyventojui ilg. poveikio išlaikomo 65+ amžiaus žmonių koeficientui rezultatai	52
26 lentelė. Koreliacinė kintamųjų matrica.....	53
27 lentelė. Priežastingumo testo įtraukiant diferencijuotas laiko eilučių reikšmes rezultatai	53
28 lentelė. AIC reikšmės	54
29 lentelė. ARDL(3,8) modelio rezultatai	54
30 lentelė. Darbo produktyvumo ilg. poveikio emigrantų skaičiui rezultatai	55
31 lentelė. Koreliacinė kintamųjų matrica.....	55
32 lentelė. Priežastingumo testo įtraukiant diferencijuotas laiko eilučių reikšmes rezultatai	55
33 lentelė. AIC reikšmės	56
34 lentelė. ARDL(7,8) modelio rezultatai	56
35 lentelė. BVP vienam gyventojui ilg. poveikio imigrantų skaičiui rezultatai.....	57
36 lentelė. Koreliacinė kintamųjų matrica.....	57
37 lentelė. AIC reikšmės	58
38 lentelė. ARDL(5,0) modelio rezultatai	58
39 lentelė. Išlaikomo 65+ amžiaus žmonių koef. ilg. poveikio BVP vienam gyventojui rezultatai .	59
40 lentelė. Koreliacinė kintamųjų matrica.....	59
41 lentelė. AIC reikšmės	59
42 lentelė. ARDL(5,0) modelio rezultatai	60
43 lentelė. Išlaikomo 65+ amžiaus žmonių koef. ilg. poveikio darbo produktyvumui rezultatai	60

44 lentelė. Koreliacinė kintamųjų matrica.....	61
45 lentelė. AIC reikšmės	61
46 lentelė. ARDL(4,1) modelio rezultatai	62
47 lentelė. Imigrantų skaičiaus ilg. poveikio nedarbo lygiui rezultatai.....	62
48 lentelė. Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio įvertinimo rezultatai	63

Paveikslų sąrašas

1 pav. Prognozuojamas gyventojų pokytis (proc.) pagal žemyną 2025 metais.....	11
2 pav. Vidutinis 2010-2020 m. populiacijos pokytis, proc.....	12
3 pav. Suminis gimstamumo rodiklis Lietuvoje 2009–2019 m.....	14
4 pav. Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė Lietuvoje 2009–2019 m.....	15
5 pav. Lietuvos gyventojų amžiaus struktūra pagal amžiaus grupes, mln. gyv.	15
6 pav. Lietuvos pensininkų skaičiaus tenkančio 100 darbingo amžiaus asmenų dinamika ir prognozė	16
7 pav. Mokslinių tyrimų rezultatų, nustatant demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšį, žemėlapis	17
8 pav. Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio vertinimo tyrimo struktūros schema	19
9 pav. Demografinės raidos penkių pakopų modelis.....	20
10 pav. Demografinių pokyčių padariniai ekonominei aplinkai	22
11 pav. Gyventojų senėjimo keliami iššūkiai darbo rinkai	24
12 pav. Gyventojų politikos struktūra	25
13 pav. Lietuvos demografijos ir migracijos tendencijas lemiantys veiksniai	27
14 pav. Veiksniai, darantys įtaką gyventojų senėjimui	28
15 pav. Veiksniai, lemiantys apsisprendimą migruoti.....	33
16 pav. Išsivysčiusių valstybių išlaidos pensijoms (proc. nuo BVP)	35
17 pav. Vyresnio amžiaus darbuotojų (55-64 m. amžiaus) dalies didėjimo bendroje darbo jėgos struktūroje Rusijoje prognozė.....	37
18 pav. Tyrimo eiga.....	41

Įvadas

Visų išsivysčiusių šalių demografinė situacija per pastaruosius keletą dešimtmečių itin pakito, sukeldama šalių ateičiai grėsmingas problemas – gimstamumo lygis nebeužtikrina kartų kartos, labai sparčiai senėja populiacija. Nors viso pasaulio populiacija sparčiai didėja, vis daugėja valstybių, kurių gyventojų skaičius nuolat mažėja. Taip yra ne tik dėl neigiamų natūraliosios kaitos tendencijų, bet ir dėl didėjančių emigracijos srautų. Lietuva – viena iš tų išsivysčiusių šalių, kurioms būdingas žemas gimstamumo lygis, sparti šeimos modelio kaita ir gyventojų senėjimas. Apie Lietuvos demografines problemas pradėta rašyti jau prieš 30 metų. Bene daugiausia publikacijų apie demografinius Lietuvos sunkumus yra teikiamos Lietuvos socialinių tyrimo centro ir jo mokslininkų. Ne viename straipsnyje ar apžvalgoje Lietuva yra įvardijama kaip viena iš greičiausiai nykstančių ne tik Europos, bet ir viso pasaulio valstybių. Daugelis organizacijų atlieka populiacijos prognozes, naudojant skirtingas metodikas, stengiamasi apskaičiuoti tikslų būsimą kiekvienos valstybės gyventojų skaičių. Deja, Lietuvai prognozės šiuo atžvilgiu nėra palankios. Remiantis Pasaulio Banko duomenimis šalyje 2050-aisiais metais gyvens tik 2,377 mln. gyventojų. Eurostat prognozuoja dar prastesnę situaciją – po 30 metų šalyje turėtų likti tik 1,957 mln. gyventojų.

Demografinis nuosmukis turi įtakos ir šalies ekonomikai ir jos plėtrai, nes gyventojų kiekis, „kokybė“, struktūra, pasiskirstymas ir judėjimas lemia darbo jėgos kiekio ir struktūros kaitą, vartojimo pokyčius. Atitinkamai, tam tikri ekonominiai veiksniai ar politika gali paveikti šią demografinę kaitą, gyventojų pasirinkimus migruoti ar kurti šeimą. Akivaizdu, demografija ir ekonomika yra glaudžiai susijusios - ekonominė aplinka gali būti šios prastos Lietuvos demografinės situacijos priežastis, o demografiniai pokyčiai lemia ekonominės aplinkos, ir tuo pačiu, ekonominių rodiklių kaitą. Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšys empiriškai tirtas nedaugelio mokslininkų, todėl svarbu jį nustatyti ir įvertinti. Jo pagrindu galėtų būti formuojama tinkama demografinė ir ekonominė politika Lietuvoje.

Tyrimo objektas: Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšys

Tyrimo tikslas: Įvertinti Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšį

Uždaviniai:

1. Išryškinti demografinių pokyčių Lietuvoje ir jų sąsajų su ekonomine aplinka problematiką.
2. Išanalizuoti demografinių ir makroekonominių rodiklių ir jų sąsajų teorinius aspektus bei atliktų mokslinių tyrimų rezultatus.
3. Parengti Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio vertinimo metodiką.
4. Taikant pateiktą empirinio vertinimo metodiką įvertinti makroekonominių rodiklių įtaką demografiniams.
5. Atlikti demografinių rodiklių įtakos makroekonominiams rodikliams vertinimą.

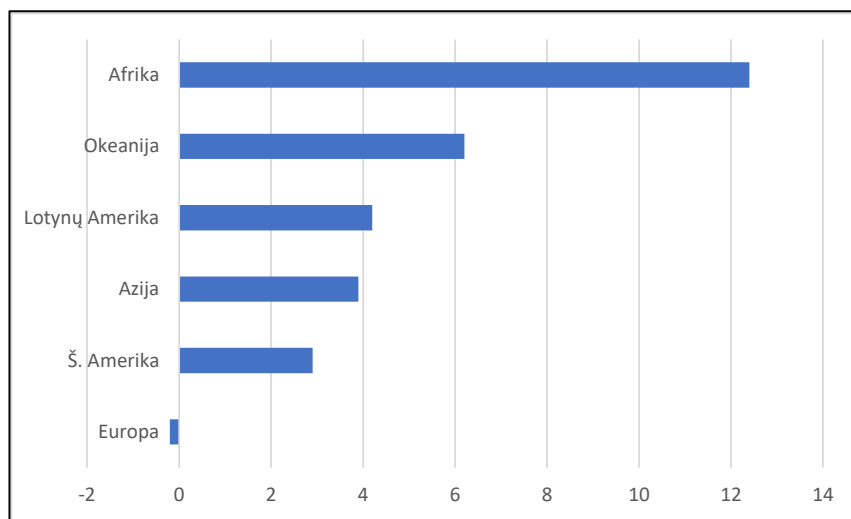
Tyrimo metodai: statistinių duomenų analizė, lyginamoji analizė, sisteminė literatūros analizė, ekonometrinis modeliavimas naudojantis „Eviews 10“ programine įranga.

1. Lietuvos demografinių ir ekonominių pokyčių sąsajos ir problematika

1.1. Lietuvos demografinių rodiklių pokyčiai ir problematika

Per pastarąjį šimtmetį visame pasaulyje matomi akivaizdūs demografiniai pokyčiai - žmonių kiekis planetoje didėja itin sparčiai. Remiantis Jungtinių Tautų informaciniame tinklalapyje pateikta informacija, pasaulio populiacija šiuo metu siekia jau 7,7 milijardo gyventojų. Prieš septynerius metus atlikta populiacijos dydžio prognozė teigė, jog 10 milijardų planetos gyventojų skaičius turi būti pasiektas tik 2100 metais, tačiau šių metų perskaičiavimais ši žmonių skaičių pasieksime jau tarp 2050 ir 2060 metų. „Kita vertus, kai kalbama ne globaliai, o regioniniu ar net nacionaliniu lygmeniu, nerimą kelia septintajame dešimtmetyje prasidėjęs ir vis tebesitęsiantis populiacijos mažėjimas išsivysčiusiose pasaulio šalyse.“ (Grebliauskas A. ir Leskauskaitė A., 2012). Tokios šalys susiduria su depopuliacijos reiškiniu. Europos Parlamento 2016 metais išplatintas pranešimas yra pradedamas žodžiais: „Europos Sąjunga yra trijų krizių apsuptyje – ekonominės, demografinės ir pabėgėlių“.

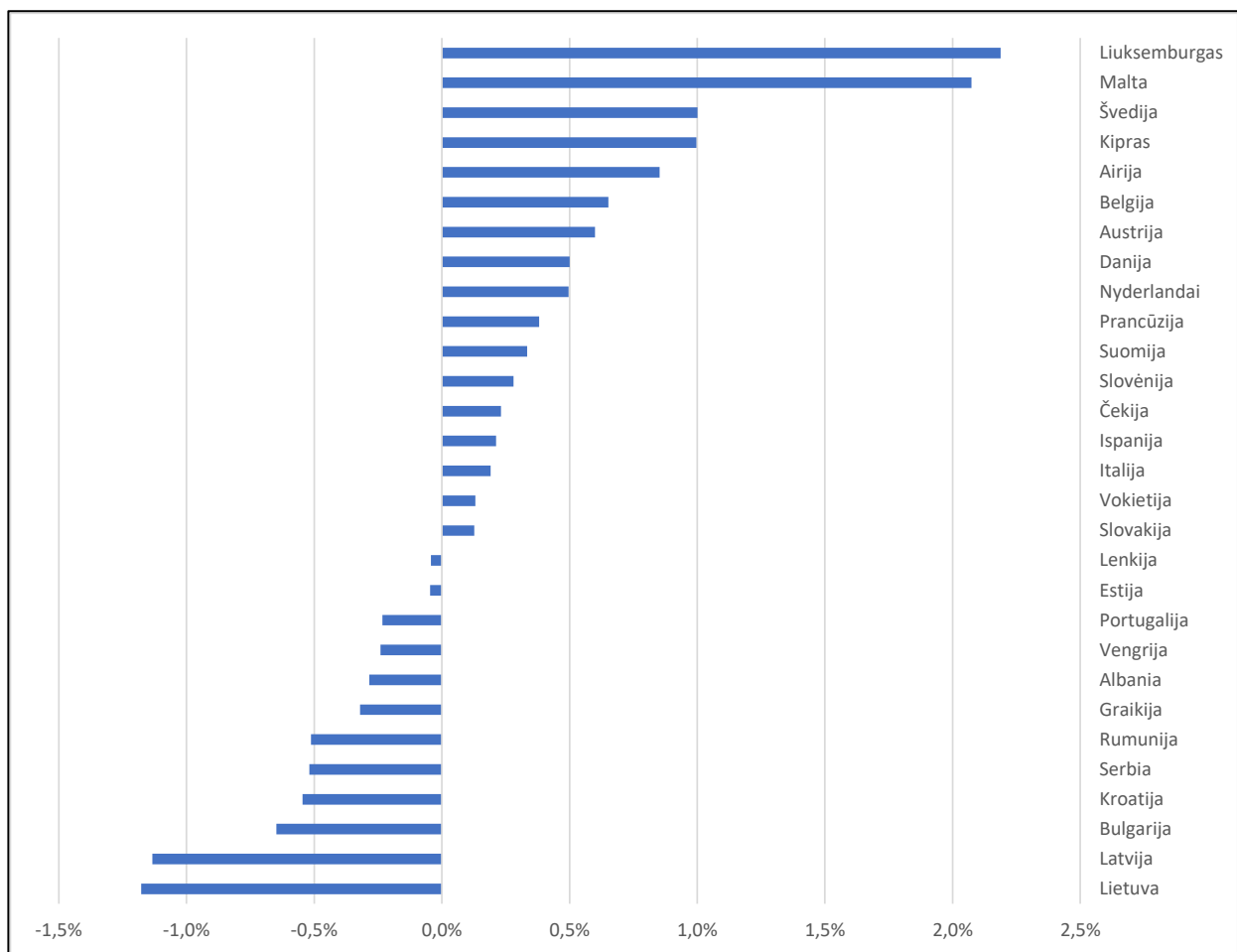
Apžvelgiant demografinę Europos situaciją, daugelyje statistinių portalų pateikiamos mažėjančio gyventojų skaičiaus prognozės. Remiantis Jungtinių Tautų pasaulio populiacijos prognoze (2019), Europa – vienintelis žemynas, kuriame po penkerių metų populiacijos pokytis, tikėtina, bus neigiamas (žr. 1 pav.).

1 pav. Prognozuojamas gyventojų pokytis (proc.) pagal žemyną 2025 metais (United Nations; World Population Prospects, 2019)

Tiesa, nagrinėjant atskirus Europos regionus, ši pokytį nulemia du – pietų ir rytų Europos regionai (pastarajam priskiriama ir Lietuva). Kaip pagrindinė „susitrauksiančios“ Europos priežastis yra įvardijamas mažėjantis gimstamumas. O antroji priežastis, ypač būdinga rytų Europos regionui – gyventojų migracija.

Apžvelgiant populiacijos kaitos dinamiką 2010-2020 metais Europos Sąjungos šalių kontekste, neigiamas pokytis matomas net 12 iš 27 valstybių (žr. 2 pav.). Lietuva šiame sąrašė yra paskutinėje vietoje pagal gyventojų prieaugį, t.y. pagal pastarųjų dešimties metų duomenis, vidutiniškai kasmet praranda 1,2 procento populiacijos. Panaši situacija matoma ir Latvijoje (-1,1 proc.). Apibendrinus, labiausiai gyventojus „prarandančios šalys“ – Balkanų ir Baltijos šalys. Tačiau, vertinant, jog tiek Lietuvos, tiek Latvijos absoliutus gyventojus skaičius yra nedidelis, lyginant su kitomis šalimis, o metiniai praradimai – didžiausi, kyla susirūpinimas dėl šių nykstančių tautų išsaugojimo.

2 pav. Vidutinis 2010-2020 m. populiacijos pokytis, proc. (sudaryta pagal Eurostat duomenis)

Apžvelgiant detalesnius, migracijos ir gyventojų gimstamumo bei mirtingumo rodiklius, Lietuvos gyventojų skaičius 2008-2018 metais vidutiniškai kas dieną mažėjo nuo 40 iki 245 gyventojų (žr. 1 lentelę). Tačiau ir ateityje populiacijos augimas Lietuvoje nenumatomas. Demografinių tyrimų instituto vadovės, profesorės V. Stankūnienės (2014) teigimu, atsižvelgiant į būsimą gimstamumą ir gyvenimo trukmės ilgėjimą, Lietuvos populiacija ir toliau mažės – 2060-aisiais liks tik apie 1,8 mln. Lietuvos gyventojų“. 2008-2018 metais Lietuvoje gyventojų skaičius sumažėjo daugiau nei 418 tūkstančiais, o daugiau nei du trečdaliai (71 proc.) visų šių praradimų buvo nenatūralūs, t.y. nulemti neigiamo migracijos saldo, kuomet emigravusiųjų gyventojų skaičius viršijo imigravusiųjų skaičių. Tiesa, matyti, jog 2019-ųjų metų gyventojų migracijos saldo pirmą kartą per daugelį metų yra teigiamas, ir tai kompensavo natūralius šalies gyventojų praradimus, todėl bendras populiacijos dydis beveik nepakito. Viena pagrindinių to priežasčių - sumažėjęs emigrantų skaičius dėl Jungtinės Karalystės pasitraukimo iš Europos Sąjungos, o grįžtantieji iš šios šalies dėl sunkesnio įsitvirtinimo joje, prisideda prie migracijos srautų (grįžtamoji migracija). 2020-ųjų metų duomenimis, šių metų migracijos saldo svyruoja apie 0. Tačiau tam galėjo turėti įtakos griežti apribojimai vykti užsienį. Todėl reikalingas tolimesnis migracijos duomenų stebėjimas, norint tiksliai įvertinti, ar gerėjančios migracijos tendencijos yra tik susiklosčiusių aplinkybių pasekmė, kuri, laikui bėgant vėl pasieks ankstesniųjų metų lygį, ar tai vis dėlto yra optimistinės prognozės Lietuvai ir jos demografiniai aplinkai.

1 lentelė. Gyventojų skaičiaus pokytis Lietuvoje 2008-2019 metais (sudaryta pagal Eurostat duomenis)

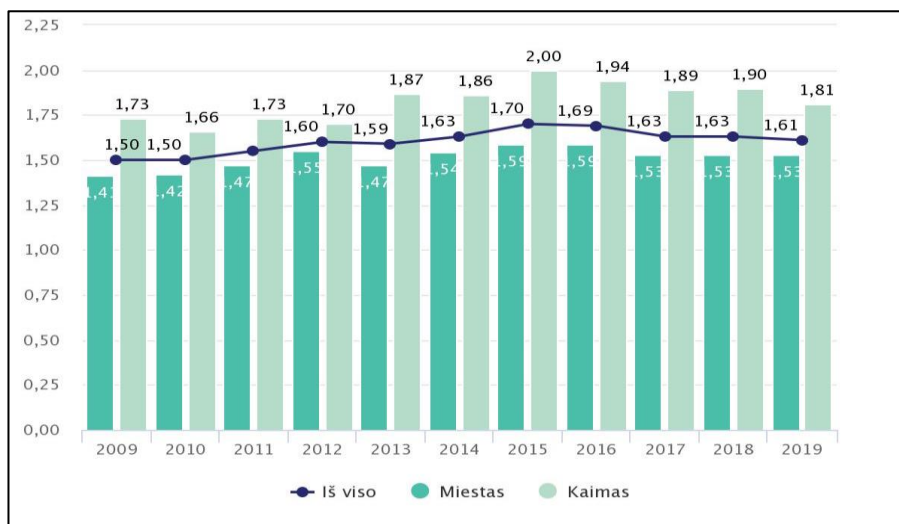
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Imigravo, tūkst. žm.	9,3	6,5	5,2	15,7	19,8	22,0	24,3	22,1	20,2	20,4	28,9	40,1
Imigravo (vid. per dieną)	25	18	14	43	54	60	67	61	55	56	79	110
Emigravo, tūkst. žm.	25,8	38,5	83,2	53,9	41,1	38,8	36,6	44,5	50,3	47,9	32,2	29,3
Emigravo (vid. per dieną)	71	105	228	148	113	106	100	122	138	131	88	80
Gimė, tūkst. žm.	31,5	32,2	30,7	30,3	30,5	29,9	30,4	31,5	30,6	28,7	28,1	27,4
Gimė (vid. per dieną)	86	88	84	83	83	82	83	86	84	79	77	75
Mirė, tūkst. žm.	43,8	42,0	42,1	41,0	40,9	41,5	40,3	41,8	41,1	40,1	39,6	38,3
Mirė (vid. per dieną)	120	115	115	112	112	114	110	114	113	110	108	105
Gyventojų sk. pokytis, tūkst. žm.	-28,7	-41,9	-89,4	-48,9	-31,7	-28,4	-22,2	-32,7	-40,7	-39,0	-14,7	-0,09
Gyventojų sk. pokytis (vid. per dieną)	-79	-115	-245	-134	-87	-78	-61	-90	-111	-107	-40	-0,26

Migracijos tendencijos Lietuvoje ėmė ryškėti atkūrus nepriklausomybę. „Nuo 1990 m. gyventojų skaičius Lietuvoje sumažėjo net 845 tūkstančių gyventojų, o tai sudaro bene ketvirtadalį visų Lietuvos gyventojų. Dėl natūralios žmonių kaitos gyventojų skaičius sumažėjo 166 tūkstančiais, o dėl emigracijos – net 679 tūkstančiais. Nors emigracija pati savaime nėra neigiamas reiškinys, tačiau Lietuvos atveju dideli emigracijos ir neproporcingai maži imigracijos mastai kelia šaliai nemažai iššūkių: kinta šalies demografinė struktūra (visuomenė sensta), ima trūkti darbo jėgos, nuteka protai.“ (Europos migracijos tinklas, 2021). Vienas iš didžiausių migracijos saldo buvo 2004-2005-aisiais. Tai siejama su įstojimu į Europos Sąjungą, kuomet prisijungus prie nevaržomų šalių sienų erdvės, piliečiai galėjo rinktis, kur dirbti ar gyventi. Taip pat pastebimas ženklus emigrantų skaičiaus augimas 2009-aisiais, kuris siejamas su to meto ekonomine krize – tuomet prasidėjo gyventojų netekusių darbo Lietuvoje emigracijos „bumas“. 2010-ųjų metų emigrantų skaičius – daugiau nei 2 kartus didesnis nei 2009-ųjų, ir daugiau nei tris kartus didesnis nei 2008-ųjų. Šio itin ryškaus emigracijos masto padidėjimo priežastis – Lietuvos sveikatos draudimo įstatymo pokyčiai, kuomet nuolatiniai Lietuvos gyventojai tapo įpareigoti mokėti privalomojo sveikatos draudimo įmokas, o tai paskatino emigracijos deklaravimą – realus tų metų išvykusiųjų skaičius buvo mažesnis. Įdomu tai, kad ir ekonomikai augant, migracijos saldo yra neigiamas. „*Ekonomikos augimas turint dabartinę socialinę ir pajamų nelygybę pirmiausia reikštų laimingą gyvenimą vos kelioms dešimtims tūkstančių žmonių [...] To neužtenka. Esant didžiulei socialinei nelygybei, tyrimai rodo, žmonės yra mažiau patenkinti savo gyvenimu [...] jie turi mažiau optimizmo ir mažiau to, kas juos laiko Lietuvoje.*“ (Telešienė, 2017).

Svarbi ir emigracijos struktūra, o ne tik bendras jos mastas. Didžioji emigravusių lietuvių dalis – jauni, darbingo amžiaus žmonės arba šeimos. Remiantis Europos Migracijos Tinklo (2021) informacija, 2019-aisiais, daugiau nei 70 procentų emigravusiųjų buvo 15-44 metų amžiaus, o pagrindinė emigracijos tikslo šalis – Jungtinė Karalystė, nors žvelgiant į istorinius duomenis, šios šalies populiarumas lietuvių tarpe mažėja, tikėtina dėl pasunkėjusių galimybių dirbti ir įsitvirtinti šioje

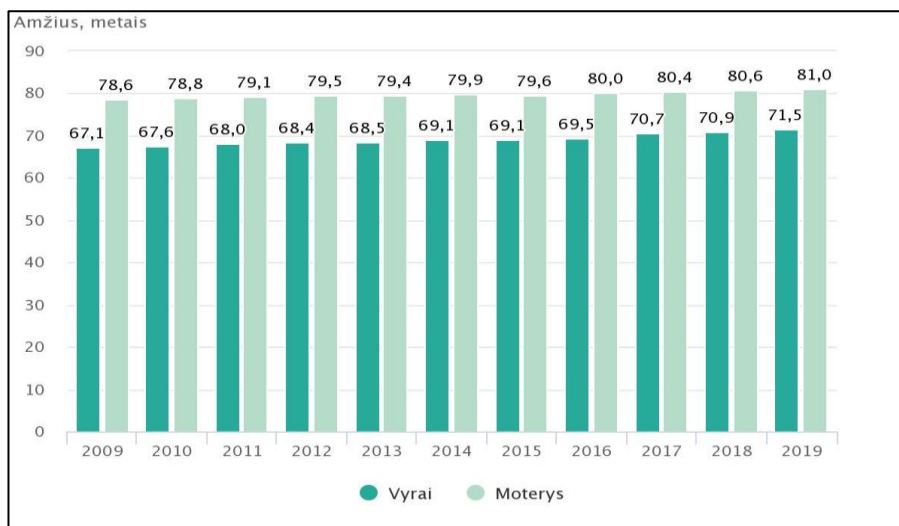
šalyje jai palikus Europos Sąjungą. Dėl jaunų žmonių emigracijos atitinkamai mažėja ir santuokų skaičius bei gimstamumas, gali atsirasti darbo jėgos trūkumas. Verta paminėti, jog Lietuva nukenčia ne tik nuo tarptautinės migracijos, bet ir nuo vidinės – jauni žmonės vis dažniau renkasi gyventi didžiuosiuose miestuose. „Visa tai sąlygoja darbo jėgos trūkumą („protų nutekėjimą“), nepilnas šeimas; regionuose uždaromas mokyklas, senstančią populiaciją, apmirusį kultūrinį gyvenimą, nykstančius kaimus, nesurenkamus mokesčius (savivaldybės tampa valstybės „išlaikytinėmis“)“ (VŠĮ Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai, 2019). Tik vienintelėje, Vilniaus apskrityje, gyventojų migracijos saldo yra teigiamas.

Plačiau analizuojant natūraliąsias Lietuvos gyventojų skaičiaus praradimų priežastis, ypač aktuali mažo gimstamumo problema. Kaip atsispindi 1 lentelėje, absoliutus gimusiųjų skaičius kasmet vis mažėja. Pasak V. Stankūnienės (2014), tai susiję ir su šeimos modelio kaita, kuomet šeimos kuriamos vėliau, planai susilaukti atžalų yra atidedami, prioritetas teikiamas karjerai. Tai atspindi ir vidutinis gimdančių moterų amžiaus Lietuvoje augimas, kuris 2009-aisiais buvo 28,5 metai, 2019-aisiais – 30,2. Aktualus ir kitas rodiklis – suminis gimstamumo rodiklis, kuris parodo, kiek vaikų per visą vaisingo gyvenimo laikotarpį pagimdytų moteris. „Palankiausia demografinė pusiausvyra, užtikrinanti kartų kaitą, yra tada, kai suminis gimstamumo rodiklis svyruoja apie 2,1“ (Lietuvos statistikos departamentas, 2020). Tačiau, nors ir šis rodiklis yra padidėjęs, lyginant su 2009 metų rodiklio dydžiu, jis vis tiek yra nepakankamas (žr. 3 pav.).

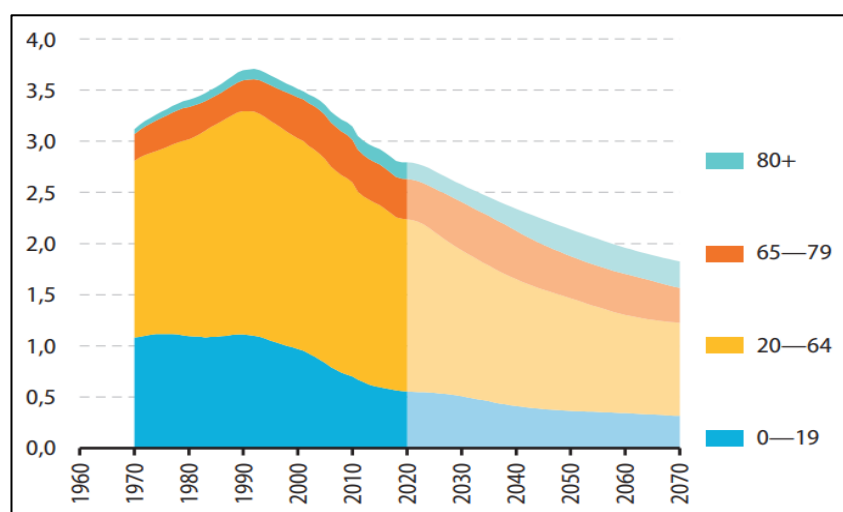
3 pav. Suminis gimstamumo rodiklis Lietuvoje 2009–2019 m. (Lietuvos Statistikos Departamentas, 2020)

Analizuojant Lietuvos vidutinės gyvenimo trukmės rodiklį, matoma teigiama tendencija – tikėtina gyvenimo trukmė ilgėja (žr. 4 pav.). Tačiau, pasak „VŠĮ Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai“ (2019), vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė yra trumpiausia Europos Sąjungos valstybių kontekste – lietuviai gyvena 6 metais trumpiau nei vidutinis statistinis europietis. 4 paveiksle matoma dar viena demografinė problema – ryškus atotrūkis lyginant vyrų ir moterų vidutinę gyvenimo trukmę, kuris palaipsniui mažėja, tačiau vis dar siekia ~10 metų. Šis skirtumas – pats didžiausias ES. Didelė problema Lietuvoje – mirtingumas dėl išorinių priežasčių, dėl kurių miršta jaunesni žmonės, o ypač vyrai.

4 pav. Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė Lietuvoje 2009–2019 m. (Lietuvos Statistikos Departamentas, 2020)

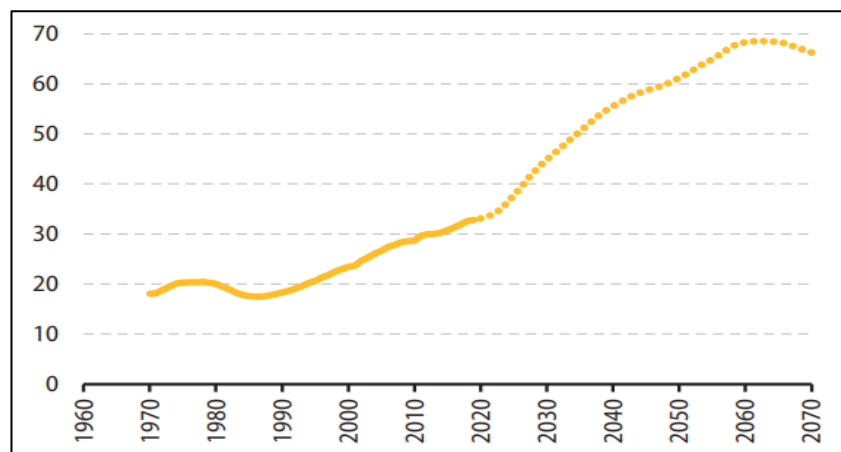
Svarbus besiformuojančios demografinės krizės bruožas yra ne tik mažėjantis gyventojų skaičius, tačiau ir besikeičianti gyventojų amžiaus struktūra – didėjanti vyresnio amžiaus gyventojų dalis bendroje populiacijoje. 5 paveiksle pateikta Lietuvos gyventojų amžiaus struktūros dinamika nuo 1970-ųjų metų bei prognozė iki 2070-ųjų metų.

5 pav. Lietuvos gyventojų amžiaus struktūra pagal amžiaus grupes, mln. gyv. (Eurostat, 2020)

Apžvelgiant Lietuvos gyventojų struktūros pagal amžių numatomą prognozę, pastebimas ryškus darbingo amžiaus gyventojų bei 0-19 metų gyventojų sumažėjimas, bei pensinio amžiaus gyventojų dalies padidėjimas. Tai reiškia, kad ateityje valstybei reikės išlaikyti vis daugiau pensininkų, o dirbančiųjų, kurių mokami mokesčiai papildo valstybės biudžetą, bus mažiau.

Toliau bus apžvelgtas Lietuvos pensinio amžiaus žmonių „išlaikymo koeficientas“ (*angl. old-age dependency ratio*) (žr. 6 pav.). Šis rodiklis parodo santykį tarp 65 metų ir vyresnių asmenų (amžiaus, kai jie paprastai yra ekonomiškai neaktyvūs) ir 15–64 metų asmenų skaičiaus. Vertė išreiškiama 100-ai darbingo amžiaus (15–64) asmenų.

6 pav. Lietuvos pensininkų skaičiaus tenkančio 100 darbingo amžiaus asmenų dinamika ir prognozė (Eurostat, 2020)

6 paveiksle atsispindi, jog nuo 1990-ųjų darbingo amžiaus asmenims stabiliai teko vis daugiau pensininkų (pokytis – daugiau nei 70 procentų). Pasak prognozės, 2060-aisiais situacija turėtų būti prasčiausia, kuomet 100 darbingo amžiaus asmenų tektų beveik 70 pensininkų. Verta paminėti, jog šis rodiklis atspindi tik populiacijos amžiaus struktūros tarpusavio santykį, bet ne santykį tarp faktinio pensininkų skaičiaus ir dirbančiųjų skaičiaus. Įvertinant tokius veiksnius, kaip 15-17 amžiaus asmenų įtraukimą į šią statistiką, darbo neturinčius asmenis bei kita, reali pensininkų finansinio išlaikymo našta būtų dar didesnė.

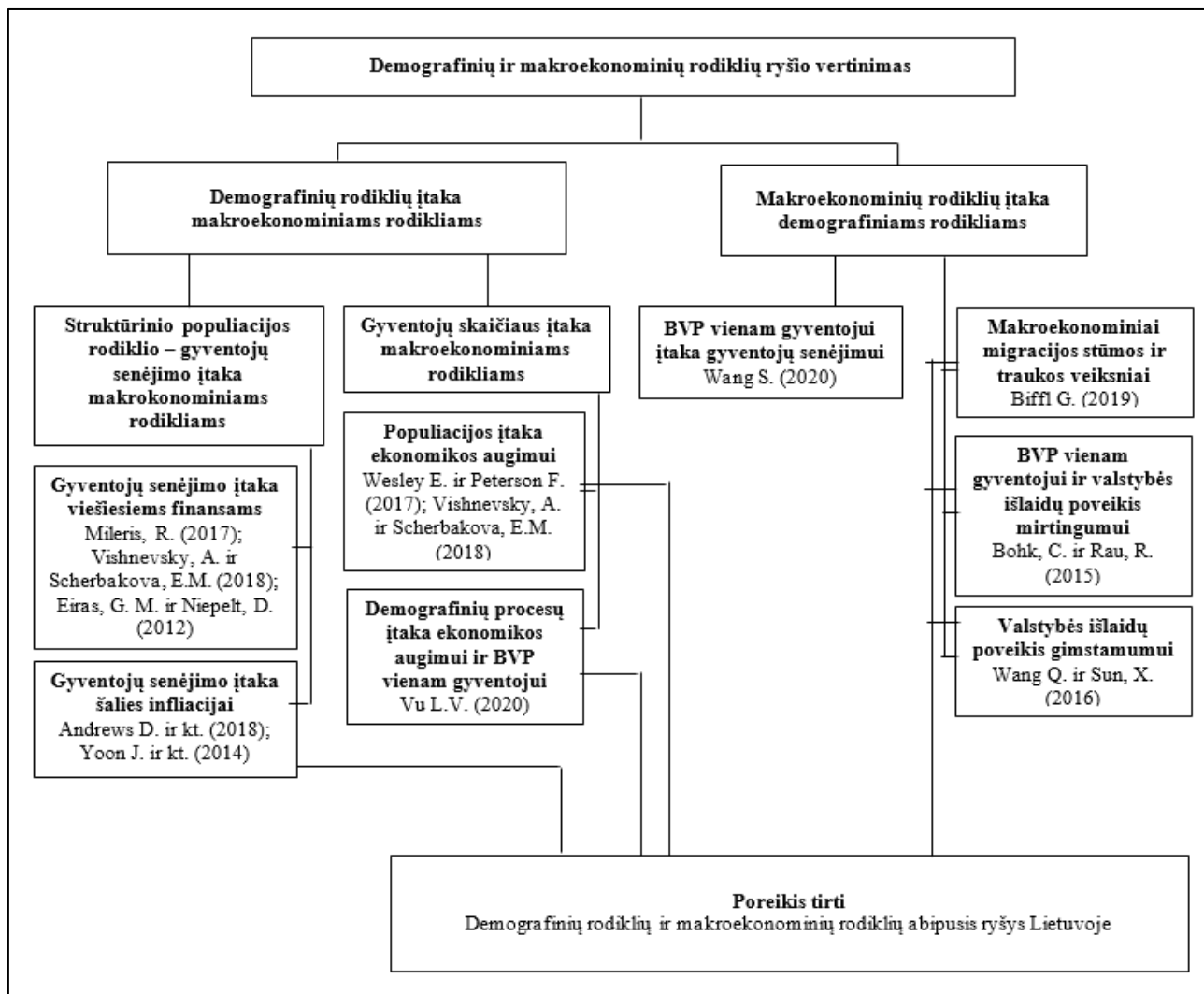
Apibendrinus, Lietuvos demografinė situacija yra gana probleminė. Mažas gimstamumas, didelė emigracija bei senėjanti visuomenė lemia besiformuojančią demografinę krizę. Kyla susirūpinimas tiek dėl spartaus tautos nykimo, tiek dėl ateities kartų tinkamo gyvenimo lygio užtikrinimo ir Lietuvos ekonominės aplinkos, kuri taip pat yra glaudžiai susijusi su demografinė kaita.

1.2. Demografinių ir ekonominių rodiklių ryšio ištirtumas

Lietuvos demografinė kaita kartu su globalizacija, urbanizacija, industrializacija ir technologijų plėtra formuoja tiek visuomenės, tiek ir ekonomikos ateitį. Šiame darbe aktualus ekonomikos ir demografijos ryšys – abu mokslai yra tarpusavyje susiję. Kaip pavyzdys, gyventojų skaičius ir pasiskirstymas veikia visuomenės ekonominę veiklą, ekonominius veiksnius, o aiškinantis populiacijos dydžio ar pokyčių priežastis, demografai atsižvelgia ir į ekonominius rodiklius, pvz. prekių ir paslaugų gamybos, vartojimo apimtį. Tačiau nagrinėjant tam tikrus tyrimų objektus, ekonomistų bei demografų tikslai skiriasi, pvz. demografijoje tiriamas gimstamumas, siekiant nustatyti jo poveikį gyventojų dydžiui, o ekonomikoje - gimstamumas, siekiant sužinoti jo poveikį darbo rinkai, kainai, gamybai, vartojimui, paklausai ir pasiūlai ir kt.

Atliekant mokslinių straipsnių, nagrinėjančių demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšį, analizę, buvo rastas tik Milerio (2017) mokslinis straipsnis, kuriame aprašoma Lietuvos depopuliacijos įtaka šalies ekonomikai. Nepavykus surasti daugiau Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšį apibūdinančių tyrimų, remtasi bendruoju ryšio tarp minėtų rodiklių egzistavimu šalyse ar žemynuose, kuriuose demografinė situacija būdinga Lietuvai, t.y. gyventojų skaičius mažėja. Dėl šios priežasties moksliniai straipsniai, apibūdinantys Afrikos šalių ar tam tikrų Azijos šalių atvejus buvo nenagrinėjami.

Atlikus mokslinės literatūros analizę išryškėjo dvi esminės tyrimų sritys, susijusios su nagrinėjamo rodiklių ryšio kryptimi: t.y. demografinių rodiklių įtaka makroekonominiams rodikliams bei atvirkščiai: makroekonominė rodiklių įtaka demografiniams rodikliams, t.y. skirtingi autoriai tyrė ir nustatė apibusį ryšį tarp minėtų rodiklių (žr. 7 pav.). Tolesnis skirstymas apima potemes, išreiškiančias mokslininkų nustatytą ryšį tarp konkrečių demografinių ar makroekonominė rodiklių.

7 pav. Mokslinių tyrimų rezultatų, nustatant demografinė rodiklių ir makroekonominė rodiklių ryšį, žemėlapis

Demografinė rodiklių įtaka makroekonominė rodikliams:

- **Gyventojų senėjimo įtaka viešiesiems finansams.** Mileris R. (2017) mokslinėje analizėje nustatė, kad gyventojų senėjimas ateityje Lietuvoje sukels socialinių kaštų problemą, kuomet socialinio draudimo pensija taps nepakeliama našta dirbantiesiems. Eiras M.G. ir Niepel D. (2012) išskyrė, jog senėjanti visuomenė veikia taupymo normą bei darbo jėgos pasiūlą.
- **Gyventojų senėjimo įtaka infliacijai.** Andrews D. ir kt. (2018) reikšminės gyventojų struktūros pokyčių įtakos infliacijai nenustatė, tuo tarpu Yoon J. ir kt. (2014) tyrimas parodė, jog vyresnių ir jaunesnių gyventojų skaičiaus ir infliacijos ryšys egzistuoja ir jis yra skirtingas, kuomet didėjant jaunų gyventojų skaičiui, infliacija taip pat auga, o didėjant vyresnių gyventojų skaičiui – atvirkščiai. Skirtingi tyrimų rezultatai parodo, jog atliekant tuos pačius tyrimus skirtingose šalyse, gaunami skirtingi rezultatai.

- **Populiacijos įtaka ekonomikos augimui.** Pasak Wesley E. ir Peterson F. (2017), bei Vishnevsky, A. ir Scherbakova, E.M. (2018), didelis gyventojų skaičiaus augimo tempas skatina ekonomikos augimą, tačiau visiškai nedaro įtakos BVP tenkančiam vienam gyventojui, t.y. pragyvenimo lygis nesikeičia.
- **Demografinių procesų įtaka ekonomikos augimui ir BVP vienam gyventojui.** Vu L. (2020) nustatė, jog populiacijos augimas gali teigiamai paveikti BVP vienam gyventojui, o mirtingumo mažėjimas turi tendenciją didinti išsilavinimo lygį ir taupymo normas, pagerina investicijas, plėtrą ir darbo produktyvumą.

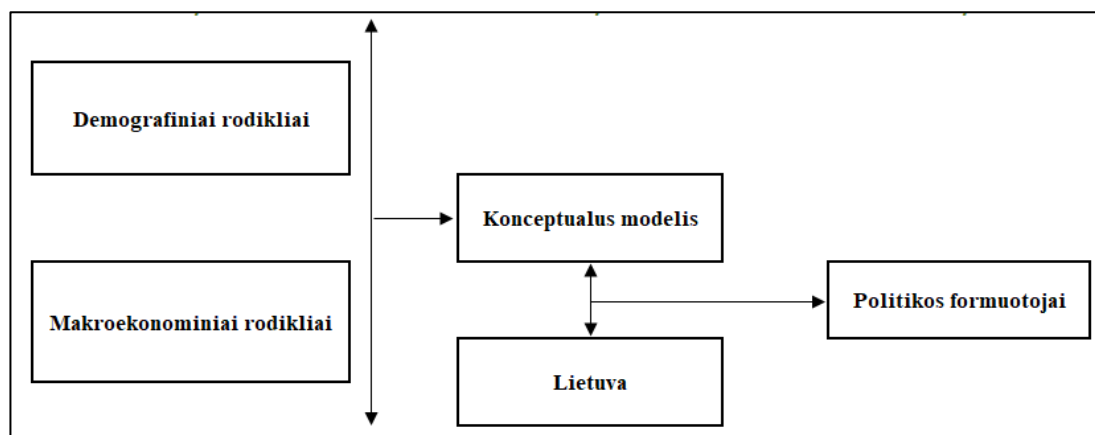
Makroekonominių rodiklių įtaka demografiniams rodikliams

- **Makroekonominiai migracijos stūmos ir traukos veiksniai.** Biffi. G. (2020) pažymi, jog egzistuoja mikro ir makro lygmens ekonominiai veiksniai, kurie, viena vertus „išstumia“ gyventojus iš gimtosios šalies, bet tuo pačiu „traukia“ svetur. Išskirti makroekonominiai rodikliai, pragyvenimo lygis – BVP vienam gyventojui, minimalus arba vidutinis darbo užmokestis, kainų lygis, valstybės išlaidos sveikatos priežiūrai.
- **BVP vienam gyventojui įtaka gyventojų senėjimui.** Wang S. (2020) nustatė, jog gerėjantys socio-ekonominiai rodikliai yra gyventojų senėjimo priežastis, tarp šio rodiklio ir BVP vienam gyventojui egzistuoja teigiama koreliacija.
- **BVP vienam gyventojui ir valstybės išlaidų poveikis mirtingumui.** Bohk, C. ir Rau, R. (2015) pažymi, jog ekonominiai rodikliai ir jų pokyčiai turi nedidelį poveikį gyvenimo trukmei ir gyventojų senėjimui išsivysčiusiose šalyse, tačiau jų poveikis padidėja, jei jie įvyksta kartu su kitais socialiniais ir politiniais pokyčiais.
- **Valstybės išlaidų poveikis gimstamumui.** Wang Q. ir Sun, X. (2016) nustatė, jog gimstamumo pokyčiai yra sistemingai susiję su vyriausybės politika. Didesnės moterų išsilavinimo ir karjeros galimybės padidina vaiko gimimo ir auklėjimo „alternatyviusius kaštus“. Taip pat pažymima, kad jauniems žmonėms tenkanti finansinė našta vyriausybės socialinės apsaugos programoms finansuoti paskatino daugiau moterų prisijungti prie darbo jėgos, kad išlaikytų norimą šeimos gyvenimo lygį. Tyrimo rezultatai parodė, kad gimstamumas padidės, jei vyriausybės išlaidos bus nukreiptos jaunesnėms kartoms, teikiant vaiko priežiūros subsidijas, vyriausybės „kompensuojamas“ motinystės atostogas, skiriant lėšų moterų sveikatos priežiūrai, susijusiai su vaisingumu.

Pateikiant mokslinių straipsnių santrauką, būtų galima išskirti 3 aspektus, pagrindžiančius poreikį tirti ir vertinti Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių apibūsinę ryšį:

- 1) Ieškant mokslinių straipsnių, apibrėžiančių išskirtinai Lietuvos demografinių ir ekonominių rodiklių ryšio vertinimą buvo rastas tik vienas straipsnis (Mileris R., 2017) – kiti straipsniai apėmė arba vieną arba kitą sferą, galimas prognozes, neapimantys paskutiniųjų kelerių metų tendencijų. 7 paveiksle pateikta demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšių tyrimų visuma paremta viso pasaulio ar kontinento, arba kitų šalių atvejų analizėmis – kadangi, kiekvienos šalies situacija gali būti skirtinga, tyrimas tampa aktualus siekiant įvertinti būtent Lietuvos demografinių ir ekonominių rodiklių ryšį, kurio iširtumas, akivaizdu, yra nepakankamas.

- 2) Didžioji dalis mokslininkų nagrinėja vienaspusį ryšį: kaip demografiniai pokyčiai keičia ekonomiką, jos rodiklius arba atvirkščiai. Šiame darbe bus siekiama apjungti šiuos ryšius (kadangi veikiami rodikliai dalinai sutampa) ir nustatyti jų įtakos laiką: t.y. išsiaiškinti kuris rodiklis yra kito rodiklio atsiradimo priežastis, o kuris pasekmė.
- 3) Matoma tendencija moksliniuose straipsniuose išskirti demografinių rodiklių įtaką ekonomikai, todėl kyla poreikis tirti ir atvirkštinę įtaką, kurios iširtumas yra mažesnis.

8 pav. Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio vertinimo tyrimo struktūros schema

8 paveiksle pavaizduota numatomo Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio vertinimo tyrimo struktūros schema: atlikus demografinius ir makroekonominis rodiklius aprašančių mokslinių teorijų (apibrėžiančių rodiklių svarbą, pokyčių priežastis, raidą, sąsajas) analizę, sukuriamas konceptualus modelis, kuriuo, apjungiant abi teorijas ir atliekant empirinį kiekybinį tyrimą, nustatomas ir vertinamas Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšys, o tyrimo rezultatai galėtų būti naudingi skirtingų politikų formuotojams: šeimos, vaiko gerovės, gyventojų politikos, ekonomikos strateginių planų formavimui (aktualu valstybės biudžeto paskirstymui) ir kt.

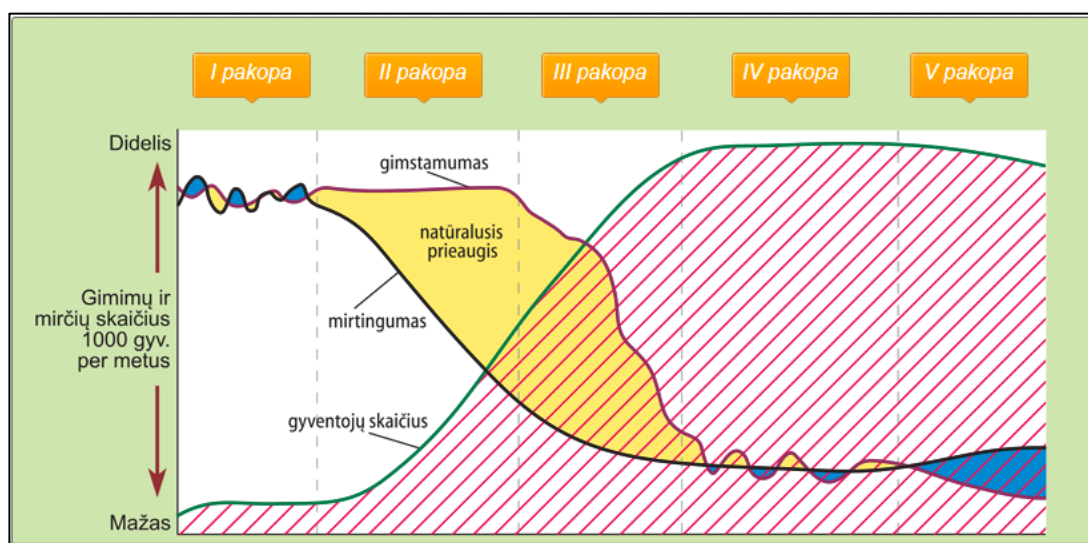
Taigi, atlikus Lietuvos ilgojo laikotarpio demografinių rodiklių pokyčių analizę, matome, kad mokslinė problema yra itin aktuali, todėl svarbu analizuoti koks yra abipusis ryšys tarp demografinių ir ekonominių pokyčių, siekiant vertinti kokią įtaką ekonomikos pokyčiai gali turėti demografiniai situacijai Lietuvoje, siekiant spręsti demografines problemas, ir atvirkščiai, siekiant tirti demografinių pokyčių įtaką šalies ekonomikai. Šio darbo problemos aktualumą atspindi ir nepakankamas Lietuvos demografinių ir ekonominių rodiklių sąsajų iširtumas, kurį atskleidė atlikta mokslinės problemos iširtumo apžvalga.

2. Demografinių ir makroekonominių rodiklių ir jų sąsajų aspektai

2.1. Demografinės raidos problematika ir jos ekonominiai padariniai

Demografijoje, taip pat kaip ir ekonomikoje, egzistuoja pakilimo ir nuosmukio fazės, leidžiančios įvertinti šalies būklę atitinkamo aspekto kontekste tam tikru momentu. Demografinės situacijos įvertinimas atliekamas stebint ir analizuojant ilgainiui besikeičiančius šalies demografinius rodiklius - vienas integruotas rodiklis, kuris leistų įvertinti šalies demografinę situaciją neegzistuoja. Remiantis daugiamečiais pakankamai ilgai gyvuojančių bei nemenką socialinę pažangą pasiekusių valstybių rodikliais, atspindinčius jų demografinę padėtį, daroma išvada, kad kiekviena šalis laikui bėgant „pereina“ tam tikras pakopas. Tai yra vadinama demografinė raida. Jau nuo XX amžiaus pradžios vyrauja tam tikros demografinės raidos teorijos vadinamos demografinio perėjimo teorijomis arba modeliais, pagal kuriuos skirtingi pasaulio regionai priklauso skirtingoms demografinio perėjimo pakopoms. „Mokslinėje literatūroje galima aptikti nuo trijų iki penkių demografinio perėjimo stadijų. Remiantis dažniausiai sutinkamu penkių stadijų modeliu, visos išsivysčiusios pasaulio šalys yra pasiekę ketvirtąją ar netgi penktąją perėjimo stadiją, tuo tarpu besivystančios šalys yra pasiskirstę tarp antros ir trečios stadijų“ (Grebliuskas A. ir Leskauskaitė A., 2012). Šis demografinis raidos modelis pavaizduotas 9 paveiksle. Stankūnienė V. (2003) teigia, jog „...viena pagrindinių demografinio perėjimo teorijų idėjų yra tai, kad visuomenės socialinė-ekonominė ir demografinė raida yra glaudžiai susijusios. Viena pagrindinių sėkmingų šio ryšio išraiškų yra demografinės pusiausvyros užtikrinimas, kai gimstamumo ir mirtingumo lygiai artimi, o gyventojų skaičius dėl natūralios kaitos mažai kinta. Nukrypimai nuo demografinės pusiausvyros į vieną ar kitą pusę reiškia demografinės pusiausvyros praradimą. Tokioms būsenoms užsitęsus ir pasiekus tam tikrą lygį, vienu atveju prasideda demografinis sprogdimas, kitu – depopuliacija“.

Analizuojant 9 paveikslą, galime pastebėti, jog pirmoji pakopa - tai ir didelio gimstamumo ir didelio mirtingumo pakopa. Egzistuoja nedidelis (neigiamas arba teigiamas) natūralusis prieaugis. Literatūroje nėra įvardinta konkrečių valstybių-pavyzdžių, kurios priklausytų šiai pakopai. Teigiama, kad tokie demografiniai procesai galimi nebent atogrąžų miškų gentims.

9 pav. Demografinės raidos penkių pakopų modelis („Demografinė raida. Demografinė gyventojų raida ir sudėtis“, 2014)

Antroji pakopa, arba kitaip, demografinio sprogimo pakopa. Pastebimas toks pat didelis gimstamumas kaip ir pirmoje stadijoje, tačiau mirtingumas sparčiai mažėja, o to pasekoje natūralusis prieaugis tampa gana didelis. Šiai pakopai priskiriama gana didelė dalis ekonomiškai atsiliekančių Afrikos šalių, kur nėra šeimos planavimo, o vaikai reikalingi kaip darbo jėga. Tačiau gerėjant gyvenimo sąlygoms tampa lengviau apsirūpinti maistu bei ilgėja gyvenimo trukmė - gyventojų skaičius sparčiai auga.

Trečioji pakopa - gyventojų senėjimo pakopa. Čia tiek mirtingumo, tiek gimstamumo mastai mažėja, tačiau gimstamumo – žymiai sparčiau. Tą lemia geresnė mityba, gyvenimo sąlygos. Natūralusis prieaugis išlieka pakankamai didelis. Šiai pakopai priskiriamos tokios šalys kaip anksčiau minėtas Egiptas, Indija, Brazilija.

Ketvirtoji pakopa pasižymi tiek mažu gimstamumu, tiek mažu mirtingumu. Natūralusis gyventojų prieaugis yra stabilus arba nedidelis. Ši pakopa būdinga ekonomiškai išsivysčiusioms šalims: Jungtinei Karalystei, JAV, Švedijai.

Paskutiniai – penktoji pakopa literatūroje dažniausiai vadinama depopuliacijos pakopa. Šioje stadijoje egzistuoja mažas mirtingumas ir dar mažesnis gimstamumas, dėl ko susidaro neigiamas natūralusis prieaugis ir gyventojų skaičius pradeda mažėti. Mažą mirtingumą, kaip ir ketvirtosios stadijos šalyse, garantuoja aukštas medicinos lygis ir gera mityba bei geros gyvenimo sąlygos. Tačiau teigiama, jog labai mažas gimstamumas yra dėl nestabilios ekonominės situacijos, mažų gyventojų pajamų, brangaus vaikų išlaikymo. Šios pakopos procesai vyksta Vokietijoje, Japonijoje, Rusijoje, Ukrainoje, Lietuvoje. Mažėjantis gimstamumas kuria ne tik depopuliacijos bet ir gyventojų senėjimo problemą, o šių reiškinų derinys ilgalaikėje perspektyvoje gali lemti demografinės krizės atsiradimą.

Stankūnienė V. (2003) teigia, jog demografinė krizė ar šokas nėra „tikrieji“ demografijos terminai, todėl mokslinėje literatūroje minimi ir kiti demografinės krizės pavadinimai – „demografinis dugnas, šokas“, „demografinis (populiacijos) nuosmukis“, „mirties spiralė“. Viena sąvokos demografinėi krizei apibūdinti neegzistuoja - autoriai ar institucijos apibrėžia ją skirtingai (žr. 2 lentelę).

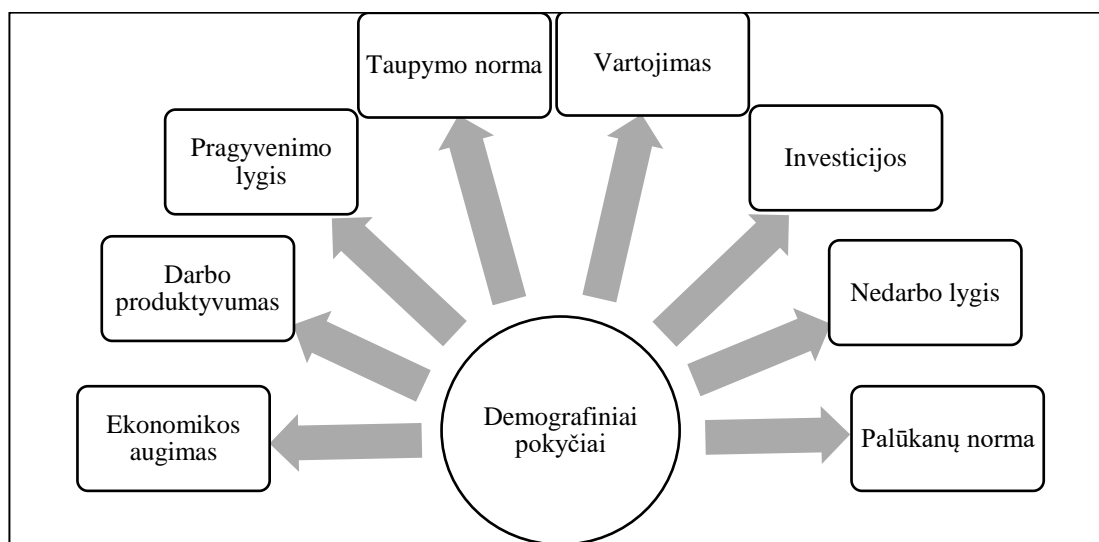
2 lentelė. Demografinės krizės sąvokos

Autorius	Apibrėžimas
Ehmer, J. (2015)	Bendrajai prasme tai dideli gyventojų ilgalaikio augimo sutrikimai, kuriuos sudaro populiacijos nuosmukio ar stagnacijos laikotarpiai. Ši sąvoka susijusi su ilgalaikiais demografinės raidos ciklais.
English Collins Dictionary (1995)	Demografinė krizė - tai situacija, kai pasaulio ar tam tikros teritorijos populiacija nėra tvari. Viena demografinės krizės rūšis yra per didelis gyventojų skaičius.
Reynaud C., Miccoli S. (2018)	„...kardinalus gyventojų skaičiaus sumažėjimas ir jų struktūros pasikeitimas.“
Lubin G. (2010)	Daugeliu atveju tai yra populiacijos kaita, dėl kurios valstybė žlunga.

Apibendrinant 2 lentelėje pateiktas sąvokas, galime teigti, jog demografinė krizė tai tam tikru laikotarpiu pasireiškęs šalies gyventojų skaičiaus augimo sulėtėjimas arba populiacijos sumažėjimas, pakeičiantis ir gyventojų struktūrą. Tačiau, pagal English Collins Dictionary (1995) demografinė krizė literatūroje yra įvardijamas ne tik periodas, kai žmonių skaičius sparčiai mažėja, bet ir skirtingas procesas – pernelyg didelis populiacijos augimas. Plačiau nagrinėjant mokslinę literatūrą pastebima, kad šis protrūkis dažniau yra įvardijamas kaip demografinis sprogimas nei demografinė krizė.

Pasak Stankūnienės V. (2014), jau kelis dešimtmečius stebimi Lietuvos depopuliacijos ir visuomenės senėjimo reiškiniai lėmė šalies demografinės pusiausvyros praradimą. Nors demografinės krizės terminas šiuo atveju vartojamas vangiai, demografai sutaria, jog Lietuvos demografinė būseną turi visus jai būdingus ženklus: gyventojų skaičius mažėja, o visuomenė sensta. Gyventojų skaičiaus, amžiaus bei struktūros pokyčiai sukelia tam tikras ekonomines ir socialines problemas, todėl jie yra plačiai analizuojami mokslininkų. Vyksta diskusijos bei atliekami įvairūs skaičiavimai bei tyrimai, kaip kintanti demografinė situacija daro įtaką ekonominei veiklai.

Mokslininkai, analizuojantys populiacijos dydžio įtaką ekonominei aplinkai, identifikuoja, jog skirtingo išsivystymo lygio šalyse, rodiklių ryšys yra skirtingas. Pasak Divisha S. (2017), gyventojų augimas išsivysčiusiose šalyse lemia aukštesnį jų BVP vienam gyventojui bei ekonomikos augimą, tačiau nepakankamai išsivysčiusiose šalyse didelis gyventojų skaičiaus augimas lemia darbo produktyvumo mažėjimą, mažesnes pajamas vienam gyventojui, nedarbą ir žemą ekonomikos augimo tempą. Analizuojant atvirkštinę, Lietuvai būdingą gyventojų skaičiaus mažėjimo tendenciją, populiacijos dydžio ir ekonominės aplinkos ryšys priešingas. Harding R. (2020) teigimu, ekonominės depopuliacijos pasekmės yra akivaizdžios: esant mažesniai gyventojų skaičiui, gaminama mažiau produkcijos, todėl tai gali lemti lėtesnį ekonomikos augimą ar net jo kritimą, tačiau mažesnis vartotojų skaičius lemia ir mažesnę visuminį vartojimą. Vis dėlto, pasak Harding R. (2020), pagrindinė problema yra ta, jog gyventojų skaičiaus mažėjimas gali paveikti ir pragyvenimo lygį, t.y. BVP vienam gyventojui. Pasak Mester L. J. (2017), demografiniai pokyčiai gali turėti įtakos įvairiems ekonominiams rodikliams (žr. 10 pav.). Autorė taip pat priduria, kad vienoje šalyse vykstanti depopuliacija, o kitose, atvirkščiai, gyventojų skaičiaus augimas dėl skirtingų demografinių tendencijų turės įtakos einamosios sąskaitos likučiams ir valiutų kursams.

10 pav. Demografinių pokyčių padariniai ekonominei aplinkai (sudaryta pagal Mester. L. J., 2017)

Mažo gimstamumo ir didelės emigracijos nulemtas gyventojų skaičiaus mažėjimas ir senėjimas atitinkamai turi daugiau ekonominių padarinių. Pettinger (2016) teigia tai, jog jei išėjimo į pensiją amžius išliks fiksuotas, o gyvenimo trukmė ir toliau ilgės, visuomenėje bus daugiau pensininkų, o dirbančių ir mokesčių pajamų mokesčius bus mažiau, todėl atsiranda baimė, jog dėl mažėjančios darbo jėgos, ateityje reikės didesnių mokesčių tarifų. Egzistuoja rodiklis, vadinamas „išlaikytinių“ koeficientu, kuris parodo pensinio amžiaus gyventojų dalies santykį su darbingo amžiaus žmonių dalimi šalyje. Valstybėms, patiriančioms demografinį nuosmukį bei susiduriančioms su gyventojų

senėjimo problema, būdingas šio koeficiento didėjimas, o tai reiškia, kad laikui bėgant kiekvienas dirbantysis turi „išlaikyti“ ir valstybei sumokamais mokesčiais remti vis didesnę pensinio amžiaus gyventojų. Kadangi didžiojoje dalyje valstybių pensijų sistema veikia einamojo finansavimo principu, tai yra neigiama demografinės kaitos pasekmė: „einamojo finansavimo pensijos yra grindžiamos visuomenine sutartimi: dabartinės kartos apmokestinamos, ir šios lėšos naudojamos dabartinių pensininkų pensijų išmokoms mokėti.“ (Lietuvos bankas, 2017). Galima teigti, jog dirbantieji šiuo metu, ateityje bus priklausomi nuo savo vaikų kartos. Minėta problema plėtojasi – negana to, kad mokestinių pajamų surinkimas mažėja, tuo pačiu didėja ir valstybės išlaidos. Kunin (2009) išskiria tam tikras vyriausybės išlaidų kryptis, kurios yra paveikiamos senėjančios visuomenės:

- „Išaugusi paklausa sveikatos priežiūrai (straipsnyje paminėta, jog vidutiniškai pusė, o kartais net daugiau, žmogaus išlaidų sveikatos priežiūrai susidaro sulaukus pensinio amžiaus);
- Įtaka būtinųjų paslaugų lygiui;
- Reikalingas papildomas sveikatos priežiūros darbuotojų apsirūpinimas“.

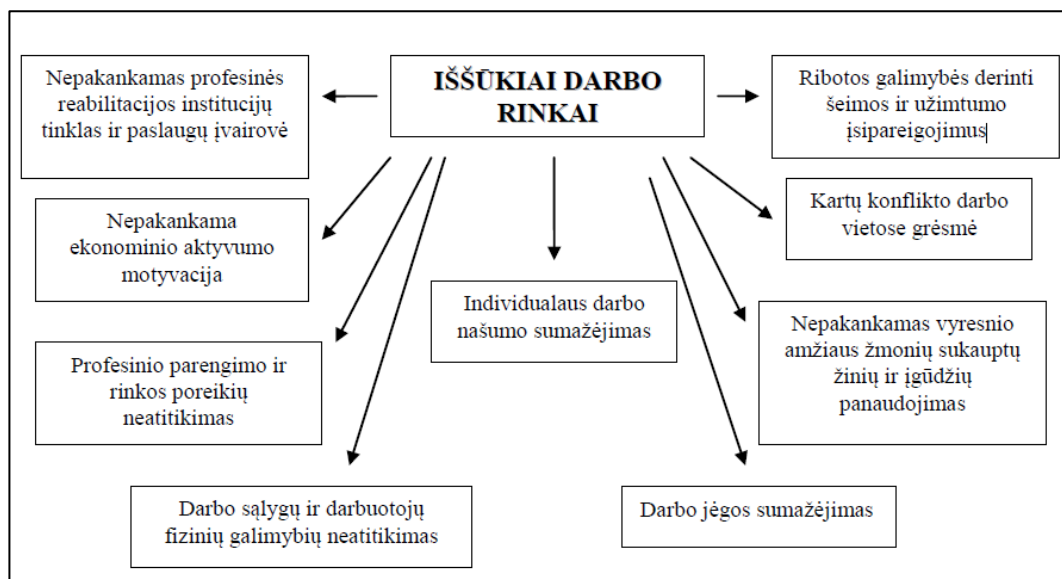
Natūralu, jog didėjantis senyvo amžiaus žmonių skaičius padidins ligoninių, slaugos ar senelių namų paklausą, o tuo rūpinasi valstybė, kuriai reikia skirti daugiau lėšų tokiems poreikiams kompensuoti. Pettinger (2016) teigimu, padidėjus pensininkų skaičių bus sukurta didesnė prekių ir paslaugų, susijusių su vyresnio amžiaus žmonėmis, rinka. Taip pat didėjantis pensininkų skaičius sąlygos didesnes senatvės pensijoms skirtas išlaidas. Tai kelia grėsmę valstybės biudžeto stabilumui. Pettinger (2016) pažymi, jog šis didesnių išlaidų ir mažesnių mokestinių pajamų derinys ypač kelia susirūpinimą vyriausybėms, ypač toms, kuriose yra skolų. Mažėjant darbingo amžiaus gyventojų skaičiui ir didėjant pensinio amžiaus gyventojų skaičiui, galimas šalies įsiskolinimų augimas. Didėjanti valstybės skola dažnai įvardijama kaip viešųjų finansų tvarumo neužtikrinimo veiksnys. „Jei piniginių išteklių trūkumo finansavimas padidinus vyriausybės skolinimąsi yra nepageidautinas, mokesčių didinimas ir išmokų ar kitų išlaidų mažinimas taip pat nėra labai patrauklūs. Priklausomai nuo to, kaip tokia politika įgyvendinama, ji galiausiai gali pakenkti ekonomikos augimo perspektyvoms.“ (Mester, L. J., 2017).

Gyventojų senėjimas gali paveikti šalies ekonomiką bei turėti įtakos ekonomikos augimui. „Aukštesni mokesčių tarifai reiškia mažesnes pajamas darbuotojams po mokesčių, o mažesnės disponuojamos pajamos – mažesnę taupymą, iš ko seka mažesnis kapitalo formavimas, o visa tai paveikia ekonominį augimą“ (Valantiejūtė, 2012). Pettinger (2016) teigimu, visuomenė procentaliai vis daugiau pajamų kaupia pensijų fonduose, tai sumažina santaupų dydį, reikalingų produktyvesniam investavimui, o tai mažina ekonomikos augimo tempus. „Ekonomikoje senėjant darbo rinkai, keičiasi pajamų ir santaupų lygis ir vartojimo modeliai“ (Garlauskaitė, Zabarauskaitė, 2015, p. 200).

Pastebimas ir demografinio nuosmukio poveikis darbo rinkai. Bloom D. ir kt. (2011) teigimu, ekonominis klestėjimas priklauso nuo darbo jėgos kiekio bei kokybės, todėl populiacijos struktūros pokyčiai yra itin aktualūs. Medaiskis, Gruževskis ir Mikulionienė (2007) išskiria pagrindinius senėjimo keliamus iššūkius, pateiktus 11 paveiksle. Bene svarbiausios demografinio senėjimo sukeltos problemos yra darbo jėgos ir darbo našumo sumažėjimas. Tikėtina, kad gyventojų senėjimas sumažins produktyvumą lyginant su situacija, jei gyventojai nesentų, o taip yra todėl, kad darbo jėga pasidaro vyresnė ir kad mažesnė gyventojų dalis dirba. Autorė taip pat aiškina, kad senėjimas neigiamai veikia darbo našumą, nes vyresnių darbuotojų protiniai ir fiziniai gabumai yra sumažėję, jie yra mažiau kūrybiški bei novatoriški taip pat „žemesnis gyventojų prieaugis daro

naujovių įdiegimą mažiau pelningą, sumažindamas masto ekonomijos naudą per pastovių gamybos išlaidų pasiskirstymą“. Tačiau Mester L.J. (2017) išvelgia dvejopą poveikį darbo produktyvumui: viena vertus vyresnio amžiaus darbuotojai dažniausiai tame pačiame darbe ar sferoje dirba ilgiau nei jaunesni darbuotojai, o tai leidžia įgyti daugiau specifinės patirties, kuri gali būti naudinga produktyvumo augimui. Tuo pačiu mažesnis darbo jėgos mobilumas reiškia, kad darbuotojai, dėl sėslensnio būdo bei sudėtingesnio adaptavimosi proceso gali pasilikti toje sferoje, kuri ne geriausiai atitinka jų įgūdžių ar poreikių rinkinį - tokiu atveju poveikis darbo produktyvumui būtų neigiamas.

Mester L. J. (2017) teigimu, paprastai gyventojų senėjimas lemia darbo jėgos išitraukimo į darbo rinką mažėjimo tendencijas. Tačiau kintantis darbuotojų pasiskirstymas pagal amžių ilgalaikėje perspektyvoje gali turėti įtakos natūralaus nedarbo lygio mažėjimui. Vyresnio amžiaus darbuotojų nedarbo lygis paprastai yra mažesnis nei kitų amžiaus grupių, nes jie nelinkę dažnai keisti darbo vietas, o žvelgiant į išsivysčiusių šalių darbo jėgos amžiaus statistiką, jaunesnio amžiaus darbuotojai paprastai sudaro struktūriškai mažesnę dalį nei vyresnio amžiaus darbo jėga. Todėl šių veiksnių derinys, kaip jau minėta, gali lemti mažesnę natūralaus nedarbo mastą, tačiau šio poveikio laikas nėra aiškus, nes gali būti ir kitų atsveriančių veiksnių.

11 pav. Gyventojų senėjimo keliami iššūkiai darbo rinkai (T. Medaiskis, B. Gruževskis, S. Mikulionienė, 2007)

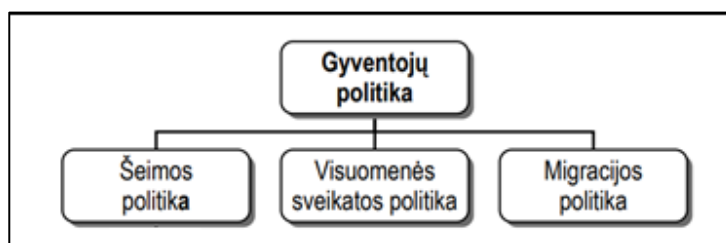
Augant vyresnio amžiaus žmonių skaičiui ir daliai populiacijos struktūroje, gali būti neužtikrinta natūrali darbuotojų kaita. „Šalies ūkiui ateityje gali pristigti kvalifikuotų darbuotojų, o tai lėtintų šalies ūkio plėtrą bei tolesnę visuomenės socialinę raidą“ (Stancikienė, A., 2007).

„Swedbank“ pateikiamoje ekonominėje apžvalgoje (2016) yra pateikiama ir teigiama prastėjančios demografinės pasekmė vertinant depopuliacijos ir darbo užmokesčio augimo sąveiką. Darbingo amžiaus gyventojų skaičiui mažėjant, susiduriama su kvalifikuotos darbo jėgos trūkumo problema, kurią lemia dideli emigracijos srautai. „Šie veiksniai daro įtaką ir ekonomikai, kadangi dėl kvalifikuotos darbo jėgos trūkumo išauga darbuotojų derybinė galia, o dėl to auga darbo užmokestis. Nors dėl šių priežasčių kylantis darbo užmokestis neturėtų būti vertinamas teigiamai, tačiau darbo užmokesčiui sparčiai augant, o jo augimo tempams viršijant infliaciją, šalyje gyventojų perkamoji galia didėja“ (Swedbank, 2016). Tačiau Gerybos L. (2016) teigimu, „darbingo amžiaus žmonių

mažėjimas dirbtinai kelia darbo užmokesčio lygį ir taip atbaido užsienio investuotojus ir sumažina santykinį produktyvumą. Tai gali turėti itin neigiamų pasekmių šalies konkurencingumui tarptautinėse rinkose bei eksportui į kitas šalis“.

Kadangi dauguma depopuliacijos ir gyventojų senėjimo padarinių socialinei ir ekonominei aplinkai yra neigiami, šalies vyriausybė turi rūpintis tam tikrų politikos priemonių vykdymu, kurios padėtų suvaldyti tokius procesus. Gyventojų politika arba kitaip, demografinė politika yra viena iš sudėtinių šalies vyriausybės politikos dalių. Ji vykdoma tam tikromis priemonėmis, kuriomis siekiama pakeisti susidariusią situaciją, kai šalies populiacijos dydžiui ar struktūrai kyla nemenkų iššūkių. Barras V. ir Groth H. (2017) teigimu, gyventojų politika, kartu su ekonomikos politika gali padėti išspręsti demografinės dinamikos keliamus iššūkius. Labiau išsivysčiusios šalys turi rasti būdą klestėti mažėjant ir senstant darbo jėgai, o mažiau išsivysčiusios šalys turi kurti visuomenę, kurios jaunimui siūlo darbą ir galimybes.

Sprendžiant demografinių procesų (gimstamumo, mirtingumo, migracijos) pokyčių sukeltas problemas yra plėtojamos atskiros, konkretnės demografinės politikos dalys: paramos šeimai politika, visuomenės sveikatos politika ir migracijos politika (žr. 12 pav.). Šeimos politika dažniausiai būna nukreipta į gimstamumo skatinimą, sukuriama tam tikras lengvatas besikuriančioms šeimoms, visuomenės sveikatos politika susijusi su sveikatos priežiūra bei socialine apsauga, o migracijos politikos pagrindiniai tikslai – emigracijos stabdymas ir imigracijos arba reemigracijos skatinimas. Moksliniuose straipsniuose nėra išskirtos konkrečios demografinės politikos atšakos, nukreiptos prieš gyventojų senėjimo procesą dėl to, jog visų 12 paveiksle įvardintų politikų teigiamas rezultatas ir lemia teigiamus gyventojų struktūros pasikeitimus – demografinio senėjimo kontrolę. Bene kiekvienoje gyventojų politikos strategijoje galima įžvelgti su gyventojų senėjimu susijusių aspektų. Pavyzdžiui, Lietuvoje 2005-2013 metais vykdyta „Nacionalinė gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategija“, kuria buvo siekiama užtikrinti tam tikras pajamų garantijas senyvo amžiaus žmonėms, tinkamą sveikatos apsaugą ir jos prieinamumą, taip pat buvo skatinamas pensininkų užimtumas bei visavertis, kokybiškas jų gyvenimas. 2018 metais priimtoje „Demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018–2030 m. strategijoje“ vienas iš trijų pagrindinių tikslų yra „vyresnio amžiaus asmenų integracija į visuomenę“, kuris apima penkis uždavinius, beveik identiškus prieš tai minėtai strategijai. Taigi prie 12 paveiksle išskirtų gyventojų politikos tipų būtų galima pridėti ir ketvirtąją, į vyresnių žmonių gyvenimo kokybę orientuotą politiką.

12 pav. Gyventojų politikos struktūra (Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2010)

Skirtingos šalys, priklausomai nuo konkrečios situacijos, imasi skirtingų gyventojų politikos priemonių panaudojimo. Ten, kur siekiama padidinti šalies gyventojų skaičių, skatinamas gimstamumo bei imigracijos srautų didėjimas ir mirtingumo mažėjimas. Kitos šalys, kurios atvirksčiai, siekia pristabdyti šalies gyventojų augimo tempus, pasitelkia priemones, kuriomis mažina gimstamumą ir riboja imigraciją. Vienas iš antrojo paminėto tipo politikų pavyzdžių yra visame

pasaulyje pagarsėjusi iki 2016 metų vykdyta „Kinijos vieno vaiko politika“, kai tik vieną vaiką auginančioms šeimoms buvo teikiamos tam tikros mokesčių lengvatos, nemokamo švietimo paslaugos, kartais nemokamai suteikiamas būstas, tačiau gimus antrajam vaikui, visos aukščiau teikiamos privilegijos būdavo panaikinamos ir net būdavo skiriamos baudos.

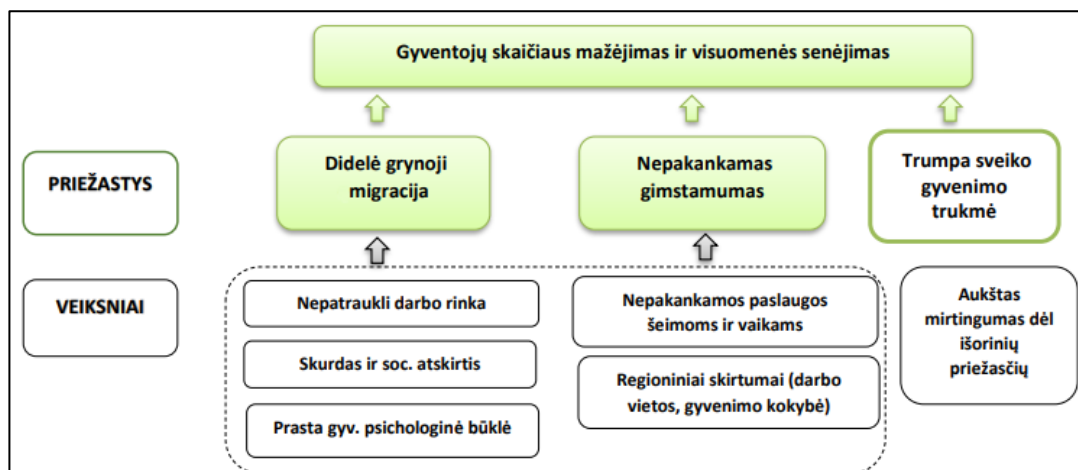
Stankūnienė V. (2001), teigia, jog kiekviena programa turi konkrečius tikslus, uždavinius ir principus. Tačiau autorė nurodo, jog bendriausi gyventojų politikos principai, kuriais grindžiamos visos demografinės politikos priemonės, yra šie:

1. „Realiai vertinti gyventojų problemas demografinių procesų ilgalaikių tendencijų ir trumpalaikių svyravimų bei įvairių demografinių sistemų raidos patyrimo bei socialinės ekonominės patirties kontekste;
2. Formuluoti realius valstybės veiklos tikslus;
3. Kurti demografinėms problemoms adekvačias veiklos programas;
4. Realiai vertinti šalies galimybes, vyriausybinių ir visų lygių valdymo grandžių pasirengimą įgyvendinti gyventojų politika bei visuomenės pasiruošimą jai pritarti.“ (Stankūnienė V., 2001).

Demografinė politika gali būti skirstoma į tiesioginę ir netiesioginę. „*Gyventojų politika gali būti įgyvendinama tiesioginiais vyriausybės veiksmais, kuriais tikslingai siekiama spręsti gyventojų problemas, net keisti demografinių procesų raidą ir netiesioginiais veiksmais, kurie socialinių garantijų, švietimo, būsto, užimtumo organizavimo, socialinių paslaugų politikos, kuria socialinę ekonominę aplinką, o kartu keičia gyvenimo sąlygas, veikia gyventojų demografinę elgseną ir demografinių procesų raidą*“ (Stankūnienė, 2001). Kiekviena vyriausybė, vykdanči demografinę politiką, tikisi jos atnešamos naudos ir teigiamų rezultatų.

2.2. Demografiniai rodikliai ir ekonominiai jų pokyčių veiksniai

2.1 skyrelyje apibrėžta, jog demografinis nuosmukis pasireiškia kaip populiacijos mažėjimo ir gyventojų struktūros pasikeitimo derinys. „Demografiniu požiūriu nėra labai teisinga demografinės situacijos vertinimą pradėti nuo gyventojų skaičiaus ir jo kitimo tempų. Gyventojų skaičius yra tik demografinių procesų – gimstamumo, mirtingumo, migracijos – kitimų pasekmė“ (Stankūnienė V., 2015). Tai atspindi ir „VšĮ Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai“ (2019) atlikta Lietuvos demografijos ir migracijos tendencijas lemiančių veiksnių apžvalga (žr. 13 pav.). 13 paveiksle matomos pagrindinės priežastys, veikiančios demografinį disbalansą Lietuvoje – didelė grynoji migracija ir nepakankamas gimstamumas, tačiau trumpa sveiko gyvenimo trukmė nors ir mažiau, tačiau taip pat prisideda prie šalyje esančios demografinės situacijos. Kiekvienai iš šių priežasčių įtaką daro dar kiti veiksniai – skurdas, socialinė atskirtis, nepatraukli darbo rinka, regioniniai skirtumai ir kita. Mokslinėje literatūroje įvardijama ir daugiau įvairių demografinių rodiklių lemiančių veiksnių, kurių dalis – ekonominiai. Toliau bus analizuojami demografinę situaciją apibūdinantys elementai: gimstamumas, mirtingumas ir migracija bei demografinio senėjimo reiškinys.

13 pav. Lietuvos demografijos ir migracijos tendencijas lemiantys veiksniai („VšĮ Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai“, 2019)

- **Gyventojų senėjimas**

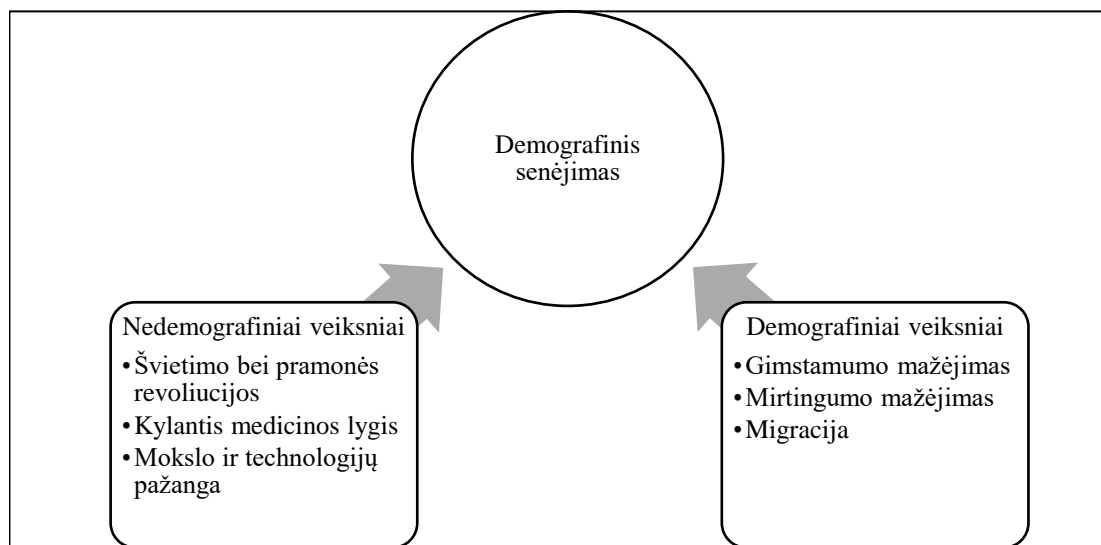
Gyventojų senėjimas yra vienas iš demografinės krizės elementų, pakeičiantis šalies gyventojų struktūrą ir, kaip įvardinta 2.1. skyrelyje, sukeliantis tam tikrų neigiamų pasekmių valstybei bei jos ekonomikai. Gyventojų (demografinio) senėjimo terminas yra apibūdinamas taip: „tai spartus pagyvenusio amžiaus žmonių skaičiaus ir jų dalies bendrame gyventojų skaičiuje didėjimas“ (Dromantienė ir Kanopienė, 2004). Gyventojų senėjimo procesą galima interpretuoti skirtingai. „Gyventojų senėjimas gali būti apibūdinamas kaip teigiamas reiškinys, jeigu svarbiausi aspektai būtų susiję su biologiniais procesais, medicina, mokslo ir švietimo, kultūros pasiekimais. Senėjanti visuomenė taip pat gali būti suprantama kaip geresnių gyvenimo sąlygų ir visapusiško žmogaus tobulėjimo padarinys. Tačiau žvelgiant iš socialinių ir ekonominių perspektyvų, kai gyventojų senėjimas suprantamas kaip demografinių veiksnių pokyčiai neigiama linkme – tai traktuojama kaip viena didžiausių problemų išsivysčiusiose šalyse“ (Garlauskaitė A., Zabaraukaitė R., 2015). Demografinis senėjimas įvardijamas kaip vienas pagrindinių šio amžiaus iššūkių. „Gyventojų sudėties struktūra yra vyresnė negu kada nors buvo žmogaus istorijoje ir daugelis šalių pradėjo ruoštis šiam demografiniam pokyčiui“ (Albuquerque ir Lopes, 2010).

Demografijoje pagyvenusiais yra vadinami žmonės, kurie peržengė reproduktyvaus amžiaus ribą, o ekonomikoje senyvo amžiaus gyventojai yra laikomi pensininkais – išėjusiais į pensiją pagal valstybėje nustatytas amžiaus normas. „Dažniausiai naudojamas senatvės apibrėžimas yra amžius, nuo kurio asmuo turi teisę gauti valstybinės pensijos pašalpą“ (Blake, 2009). Galima pastebėti, jog šio amžiaus ribą tarptautinės organizacijos traktuoja skirtingai – nuo sulaukusių 60 metų amžiaus arba 65 metų amžiaus. Gyventojų senėjimas yra matuojamas tam tikrais rodikliais:

- „gyventojų senatvės lygis - vyresnio amžiaus žmonių skaičiaus ir visų gyventojų skaičiaus santykis
- gyventojų vidutinis amžius – gyventojų amžiaus aritmetinis vidurkis
- gyventojų medianinis amžius - amžius, kuris dalija šalies gyventojus į dvi grupes (jaunesniųjų ir vyresniųjų)“ (Lietuvos statistikos departamentas, 2020).

Svarbu išsiaiškinti, kokios priežastys sukelia gyventojų senėjimo problemą. Mokslinėje literatūroje aptariami demografinio senėjimo veiksniai pateikiami 6 paveiksle. Nedemografinių veiksnių įtaka

senėjimui yra sunkiai išmatuojama, todėl plačiau aptarsime demografinių veiksnių poveikį. Galima pastebėti, jog visi trys anksčiau aptarti elementai – gimstamumas, mirtingumas ir migracija – yra pagrindiniai demografinio senėjimo komponentai. Akivaizdu, jog demografinės krizės elementai yra susiję tarpusavyje, todėl čia reikalingas kompleksinis požiūris.

14 pav. Veiksniai, darantys įtaką gyventojų senėjimui (sudaryta autorės, remiantis Garlauskaitė, Zabarauskaitė (2015) ir Murphy (2016))

Gimstamumo mažėjimas didina vidutinį gyventojų amžių ir visoje gyventojų struktūroje vis didėja vyresniųjų dalis. Mirtingumo mažėjimas padidina vidutinę tikėtinę žmogaus gyvenimo trukmę ir taip kelia vidutinį gyventojų amžių. Gyvenama vis ilgiau, dėl to didėja santykinis pagyvenusių asmenų skaičius bendro gyventojų skaičiaus atžvilgiu. Trečiasis veiksnys – migracija. Dažniausiai emigrantai būna jauni ir darbingo amžiaus asmenys, kurie gali susilaukti vaikų todėl emigracija mažina šalies gimstamumą, dėl to mažėja šalies gyventojų skaičius. Taip pat išvykus jauniems gyventojams, o esant nedidelei imigracijai, kuri nepajėgia kompensuoti išvykusiųjų gausos, didėja pagyvenusių žmonių lyginamasis svoris bendroje gyventojų sudėtyje. Garlauskaitė ir Zabarauskaitė (2015) išskiria ir netiesioginę neigiamą migracijos saldo įtaką senėjimui: „išvykę jauni žmonės palieka savo vyresnius, neretai pensinio amžiaus, tėvus, jiems negali skirti tiek dėmesio, kiek galėtų skirti būdami gimtinėje“. Senėjimo situacija Lietuvoje gali būti apibūdinama ir pasitelkiant kryptis: „valstybėje demografinis senėjimas vyksta „trigubai“: „iš apačios“ (kai mažėja jauniausių žmonių), „iš viršaus“ (kai didėja vyresnio amžiaus gyventojų dalis) ir taip pat vyksta didelio masto darbingo amžiaus žmonių „nubyrėjimas“ (cit. iš Garlauskaitė, Zabarauskaitė, 2015).

Dėl gimstamumo ir mirtingumo bei neigiamą migracijos saldo įtakos kilusi depopuliacijos problema, ilgėjanti vidutinė gyvenimo trukmė bei gyventojų senėjimo procesas daro tam tikrą įtaką tiek darbo rinkai, tiek ekonominiam augimui.

- **Gimstamumas**

Gimstamumui išmatuoti yra skaičiuojami tam tikri rodikliai, pagal kuriuos nustatomas problemos „mastas“. Dažniausiai tai yra bendrasis ir suminis gimstamumo rodikliai. „Bendrasis gimstamumo rodiklis – gyvų gimusiųjų per metus skaičiaus santykis su vidutiniu metiniu gyventojų skaičiumi. Šis rodiklis sąlyginai pagal lygį yra skiriamas į mažą (mažiau 15 gyvų gimusiųjų 1000-čiui gyventojų per metus), vidutinį (15-25) ir didelį (daugiau nei 25)“ (Higienos instituto sveikatos informacijos

centras, 2010). Tačiau šio rodiklio skaičiavimo metodika neatsižvelgia į tam tikras svarbias aplinkybes, kaip moters fiziologinį gebėjimą gimdyti vaikus, todėl demografinių procesų analizėje plačiau paplitęs specialusis rodiklis, tiksliau apibrėžiantis esamą padėtį yra suminis gimstamumo rodiklis. Kartais jis įvardijamas ir kaip vaisingumo rodiklis. Stankūnienė (2014) teigia, jog kai šeimos augina vidutiniškai du ar tris vaikus, suminis gimstamumo rodiklis yra artimas 2 - taip yra užtikrinama demografinė pusiausvyra. Tačiau visuomenei modernėjant ir gimstamumui mažėjant, rodiklis krenta žemiau 2 ir nebėra užtikrinama kartų kaita – tauta nyksta.

Viena iš demografinio disbalanso atsiradimo priežasčių yra natūralusis gyventojų kaitos mažėjimas, kuris susidaro, kai gimstamumas yra mažesnis nei mirtingumas. Pasak Stankūnienės V. (2014), Lietuvai yra būdingi pakankamai stabilūs tiek gimstamumo, tiek mirtingumo rodikliai. Autorė net išvelgė pozityvių gimstamumo rodiklio pokyčių, nes tuo metu gimusiųjų skaičius porą metų iš eilės pamažu didėjo, tačiau vėliau vėl pradėjo mažėti. „Lietuvai būdingas gimstamumo mažėjimas, o mirtingumo lygis Lietuvoje nedidėja. Pasiiekta savotiška natūralios kaitos rimitis, stabilizacija vyksta esant labai blogai situacijai – išlieka pernelyg žemas gimstamumas ir pernelyg aukštas mirtingumas“ (Stankūnienė V., 2015). Teoriškai analizuojant gimstamumo mažėjimą žvelgiame į viso pasaulio istorinį demografinės raidos kontekstą. 2.1. skyrelyje aptartą demografinę raidos modelį, susidedantį iš penkių pakopų mokslininkų priimta analizuoti dviejų demografinių perėjimų teorija. „Pirmasis demografinis perėjimas – perėjimas nuo agrarinei visuomenei būdingų aukštų prie industrinei visuomenei būdingų žemų mirtingumo ir gimstamumo rodiklių. Baigiantis pirmam demografiniam perėjimui gimstamumas nukrinta iki žemo, bet kartų kaitą ir demografinę pusiausvyrą dar užtikrinančio lygio“ (Stankūnienė V., 2014). Grebliauskas A. ir Leskauskaitė A. (2012) nurodo, jog pirmosios šį perėjimą pirmosios „išgyveno“ Europos šalys, Australija ir Šiaurės Amerika. Antrojo perėjimo teorija siejama jau su pačios šeimos transformacija. „Tradicinei šeimai būdingus požymius, tokius kaip ankstyvą santuoką ir vaikų gimdymą, kurie lėmė pakankamai aukštą gimstamumo lygį, keičia modernesnės šeimos bruožai – atžalų planavimas vyresniame amžiuje ar vaikų „nenorėjimas“, besikeičianti ir kitokią vertę įgaunanti santuokos reikšmė“ (Lesthaeghe R., 2014). Stankūnienė (2014) papildė šią teoriją, jog gimstamumas mažėja ir dėl santuokos neįregistravusių porų gausėjimo. Taip pat, pasak autorės, „antrasis demografinis perėjimas Europos šalyse prasidėjo XX a. septintajame dešimtmetyje (pirmiausia Šiaurės Europos šalyse), greitai apimdamas vis daugiau išsivysčiusių šalių...“ Tačiau yra ir prieštaraujančių ir teigiančių, jog atskiro antrojo perėjimo net nėra – jis tiesiog yra pirmojo demografinio perėjimo tęsinys. Plačiau analizuojant gimstamumo pokyčių priežastis, mokslininkai išskiria tam tikras veiksnių grupes darančias įtaką gimstamumo lygiui. Socialiniai veiksniai:

- šeimos transformacija bei didėjantis skyrybų skaičius;
- emigracijos srautai;
- išsilavinimas;
- religija.

Analizuojant emigracijos įtaką gimstamumui, natūralu, jog išvykę darbingo amžiaus gyventojai nukelia planus apie šeimos kūrimą vėlesniam laikotarpiui arba sukuria šeimas užsienio šalyse, taip mažindami gimstamumą tėvynėje. Situacija su išsilavinimo įtaka gimstamumui panaši – „kaupiant individualų kapitalą (siekiant išsilavinimo, karjeros), šeimos reikalai nukeliami - nukeliamos vedybos, vaikų gimdymas“ (McDonald, 2005, cit. iš Stankūnienė V., Jasilionienė A., Jančaitytė R., 2005). Religiniai įsitikinimai taip pat daro tam tikrą įtaką gimusiųjų skaičiui. „Valstybės, kurių didžioji dalis gyventojų yra musulmonai, pasižymi aukštu gimstamumo rodikliu“ (McQuillan K., 2004). Tai susiję su religijos draudimu vartoti kontracepciją bei nutraukti nėštumą. Politiniai veiksniai

– valstybės vykdoma demografinė politika. Šalies vyriausybė, identifikavusi per mažo arba per didelio gimstamumo problemą, atitinkamai imasi veiksmų jam skatinti ar stabdyti.

Ekonominiai veiksniai – ekonominis stabilumas, augimas ir nedarbo lygis. „*Aukštas nedarbo lygis apsunkina jaunų žmonių galimybes patekti į darbo rinką, riboja jų savarankiškumą, didina socialinę riziką. Tai skatina nesituokti ar bent atidėti šeimos kūrimą, negimdyti vaikų. Atsakomybė, kuri atsiranda gimus vaikui, reikalauja bent minimalaus finansinio saugumo, taip pat pakankamai saugios ateities vizijos*“ (Sleebo, 2003, cit. iš Stankūnienė V., Jasilionienė A., Jančaitytė R., 2005). Pasak lietuvių autorių, ekonomikos augimas taip pat lemia gimstamumo pokyčius, šiuo atveju jį didina, o ekonomikos nuosmukio metu gimstamumo rodikliai mažėja. „Krizių metu didėjantis ekonominis ir užimtumo neapibrėžtumas, mažėjančios pajamos verčia poras permąstyti, kada ir kiek vaikų susilaukti. Atsakydamos į klausimą kada, poros atideda sprendimą geresniems laikams“ (Stankūnienė, Jasilionis, Baublytė, 2011).

Gimstamumas senojoje literatūroje buvo aiškinamas ir ekonominėmis teorijomis. Ekonomistas G. S. Becker (1992) gimstamumui tirti pasitelkė mikroekonominę pasiūlos ir paklausos teoriją ir „matavo“ poreikį turėti vaikų, pagrįstą šių „atnešamu naudingumu“. Pasak autoriaus, kiekvienas vaikas šeimai atneša naudą, tokią kaip asmeninis pasitenkinimas apskritai turint atžalų, būsimas vaiko materialinis indėlis į šeimą, slaugos garantija atėjus senatvei. Tačiau egzistuoja ir išlaidos, susijusios su vaikų auginimu. Tai gali būti tiesioginės-realiosios išlaidos bei netiesioginės – susijusios su alternatyviaisiais kaštais, patiriamais pasirinkus laiko praleidimą su šeima, nei, tarkime, investavimą į karjerą ir didesnių pajamų generavimą. Būtent kaštų ir naudos palyginimo rezultatas mikro lygmenyje šeimai padeda apsispręsti, ar verta turėti vaikų. Galor ir Weil (1996) derino ekonomikos ir darbo jėgos teorijas bei aiškino teigiamą ryšį tarp ekonomikos augimo ir gimstamumo. Didėjantis pragyvenimo lygis bei moterų žmogiškasis kapitalas didina ir jų gaunamą darbo užmokestį, o augantis pajamų lygis didina gimstamumą – pasirinkimą susilaukti vaikų, kurių auginimo kaštai yra sąlyginai dideli (pagal Maren B. ir Vittorio R., 2016).

• **Mirtingumas**

Mirtingumo lygiui šalyje nustatyti yra skaičiuojami įvairūs mirtingumo rodikliai. Vienas pagrindinių – bendrasis mirtingumo rodiklis – „mirusiųjų skaičius per metus 1000-čiui gyventojų (apibrėžia mirčių intensyvumo lygį). Rodiklis pagal intensyvumo lygį yra skiriamas į mažą – mažiau 9, vidutinį – 9-15 ir didelį – daugiau 15 mirusiųjų 1000-čiui gyventojų per metus“ (Higienos instituto sveikatos informacijos centras, 2010). Egzistuoja ir kitas rodiklis, kuris yra naudojamas demografinių procesų analizėje, galintis netiesiogiai parodyti socialinių ekonominių sąlygų poveikį gyventojų mirtingumui: „Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė – tikimybinis rodiklis, rodantis, kiek vidutiniškai metų gyvens kiekvienas gimęs arba sulaukęs tam tikro amžiaus žmogus“ (Higienos instituto sveikatos informacijos centras, 2010).

Pagal demografinio perėjimo teoriją, mirtingumas priklauso nuo visuomenės išsivystymo lygio, todėl laikui bėgant mirtingumas mažėja, o vidutinė gyvenimo trukmė ilgėja. Abdel Omran (1971) analizavo pasaulio šalių mirtingumo raidą ir sukūrė epidemiologinio perėjimo teoriją, kuria papildė prieš tai minėtą demografinės raidos modelį. „Abdel L. Omran epidemiologinį perėjimą apibūdino kaip ilgalaikį mirtingumo raidos ir ligų struktūros pasikeitimą, kai infekcines ligas pamažu keičia degeneracinės bei žmogaus sukeltos ligos ir tampa pagrindine mirčių priežastimi“ (Kanopienė V., 2008). Šioje teorijoje išskirtos trys mirtingumo raidos stadijos:

1) „Marų ir badmečių laikotarpis“. Jame mirtingumas labai aukštas, o vidutinė gyvenimo trukmė tesiekia tik 20-40 metų.

2) „Epidemijų atsitraukimo periodas“. Mirtingumas pradėjo sparčiai mažėti, o gyvenimo trukmė pailgėjo iki 30-50 metų.

3) „Lėtinių ir žmogaus sukeltų ligų periodas“. Mirtingumas toliau mažėja iki kol nusistovi pakankamai žemame lygyje. Vidutinė gyvenimo trukmė tampa 50-75 metai.

Vėliau ši teorija buvo papildyta ketvirtuoju periodu, pavadintu „Degeneracinių ligų atsitraukimo etapu“, kuriame teigiama, jog ligos užklumpa tik paties vyriausio amžiaus žmones, o pagrindinės mirties priežastys išlieka širdies bei kraujotakos ligos ir vėžys. (pagal Kanopienė V., 2008). Autorė apibendrina mokslininkų nuomonės dėl veiksnių, lėmusių mirtingumo mažėjimą ir teigia, jog vieni iš svarbiausių buvo socialiniai-ekonominiai bei politiniai veiksniai – medicinos ir mokslo laimėjimai, sanitarinių-higieninių gyvenimo sąlygų ir mitybos gerėjimas, sveikatos apsaugos reformos. Šių dienų kontekste demografai vis dėlto įvardija Rytų Europoje matomą vienos grupės gyventojų priešingą - mirtingumo didėjimo - tendenciją: „kaip rodo tyrimai, tai sietina su sveikatą stiprinančios ir tausojančios elgsenos per silpną raišką, žalingos elgsenos paplitimu ir sveikatos problemų koncentracija kai kuriose grupėse, labiausiai – vyrų“ (Stankūnienė V., Jasilionis D., Baublytė M., 2014). Tačiau sutariama, kad labiausiai mirtingumą lemiantys veiksniai yra biologiniai – amžius ir lytis.

Vis dėlto ekonominiai veiksniai taip pat turi įtakos mirtingumo pokyčiams. Bohk, C. ir Rau, R. (2015) teigia, kad didesnis darbo užmokestis, ekonomikos augimas ir augančios individo pajamos lemia ilgesnį tikėtinos gyvenimo trukmės amžių ir mažina mirtingumo rodiklius, nes didesnės pajamos leidžia žmonėms išleisti daugiau pinigų su sveikata susijusioms prekėms ir paslaugoms, tokioms kaip maistas, būstas, laisvalaikis ir švietimas, t.y. geriau rūpintis savo sveikata ir emociškai būkle. Lewis P. (2011) teigimu, dauguma (tačiau ne visi) laiko eilučių įrodymai rodo, jog ekonomikos nuosmukiai sumažina mirtingumą, o pakilimai atvirkščiai – didina. Autorius taip pat teigia, jog nedarbo poveikis bendrajį mirtingumą veikia neigiamai, t.y. mirtingumas didėja kai nedarbas pradeda mažėti. Tiesa, įvardijamas priešingas ryšys analizuojant mirtingumą dėl nenatūralių priežasčių: ekonomikos nuosmukio nedarbo lygiui augant, mirtingumas dėl šių priežasčių taipogi auga. Pasak, Cutler D. M. ir kt. (2016) valstybės išlaidos taip pat daro poveikį mirtingumui. Šalyse, kuriose vyriausybės išlaidų nuo BVP dalies lygis yra didesnis, mirtingumo lygis yra mažesnis, o minėtų išlaidų daliai nuo BVP augant, pastebimas mirštamumo mažėjimas, tačiau pabrėžiama, kad šis poveikis yra pakankamai menkas.

- **Gyventojų migracija**

Kaip ir minėta anksčiau, jei mirtingumo lygis yra aukštesnis nei gimstamumo – šalies natūralusis gyventojų prieaugis yra neigiamas ir tai yra viena iš depopuliacijos susiformavimo priežasčių. Tačiau bendram gyventojų skaičiaus mažėjimui įtakos turi ne tik natūralūs gimimo ar mirties procesai, bet ir gyventojų migracija. Kasnauskienė G., (2006) išskiria pagrindinius natūraliųjų (gimstamumas ir mirtingumas) bei nenatūralių (migracija) gyventojų netekimų skirtumus:

- „Gimimai ir mirtys yra biologiniai įvykiai, o migruoti gali bet kokio amžiaus ar lyties atstovas ir nėra jokios biologinės ribos, kiek kartų galima pakeisti gyvenamąją vietą“;
- „Gimstamumas gali tik padidinti šalies gyventojų skaičių, o mirtingumas – sumažinti. Dėl migracijos gyventojų skaičius vienoje vietovėje padidėja, o kitoje, tuo pačiu metu sumažėja“ (Kasnauskienė, 2006).

Migracija turi reikšmingų pasekmių valstybei, paveikdama tiek socialinę, tiek ekonominę šalies aplinką. Pasak Kasnauskienės G. (2006), tam tikrose šalyse, kuriose gimstamumas yra didesnis nei mirtingumas, natūralus gyventojų prieaugis yra svarbesnis gyventojų kaitos aspektas nei migracija. Tačiau yra šalių, pavyzdžiui Lietuva, kurioms migracija yra ženkliai reikšmingesnis elementas. Ši situacija yra labiau būdinga išsivysčiusioms šalims, kur tiek mirtingumas, tiek gimstamumas yra mažas bei nedidelėms ir mažiau išsivysčiusioms valstybėms. „Migracija yra kultūrinis fenomenas ir dinamiškas elementas, tikriausiai, labiau svarbus nei gimstamumas ir mirtingumas. Migracija tai visos visuomenės bendro modelio rezultatas, kurį formuoja ekonominiai, socialiniai bei demografiniai aspektai“ (Sinha, B.R.K., 2005). Nagrinėjant migracijos sąvokas (žr. 3 lentelę), bei jas apibendrinant, migraciją galima apibrėžti kaip ilgalaikį gyvenamosios vietos pokytį. Svarbu paminėti, jog demografinio disbalanso kontekste svarbi yra tarptautinė migracija, kai yra kertamos skirtingų valstybių sienos, nes migruojant šalies „viduje“, bendras valstybės gyventojų skaičius nekinta.

3 lentelė. Migracijos sąvokos

Autorius	Apibrėžimas
J. Guščinskienė (2001, p. 55)	„Migracija tai individų ar jų grupių pastovios gyvenamosios vietos keitimo procesas, kuris pasireiškia persikėlimu į kitą regioną, geografinį rajoną arba kitą šalį.“
G. Kasnauskienė (2006, p. 175)	„Migracija – ilgalaikis gyvenamosios vietos pakeitimas, kurio rezultatas – gyventojų skaičiaus ir struktūros pasikeitimai išvykimo bei atvykimo teritorijose“
W. Wimalaratana (2016, p.15)	„Žmonių kėlimasis iš vienos vietos į kitą gyvenimo arba darbo tikslais“
P. Kok (1999, p. 19)	„Nuolatinis asmenų judėjimas palyginti dideliu atstumu“
Tarptautinių žodžių žodynas	„Migracija [lot. migratio — kėlimasis, kraustymasis], kėlimasis, kraustymasis, perėjimas iš vienos vietos į kitą.“
Europos migracijos tinklo žodynas	„Migracija - asmens judėjimas kertant tarptautinę sieną (tarptautinė migracija) arba valstybės viduje (migracija šalies viduje), kai išvykstama ilgesniam nei vienerių metų laikotarpiui, neatsižvelgiant į tai, ar jis išvyko savanoriškai ar ne, teisėtai ar ne.“

Nagrinėjant migracijos procesus vartojamos emigracijos ir imigracijos sąvokos. „*Emigracija* - išvykimas iš valstybės, ketinant pasilikti užsienyje ilgiau nei vienerius metus“ (Europos migracijos tinklas, 2021). „*Imigracija* - atvykimo į valstybę, ketinant joje pasilikti ilgiau nei vienerius metus, veiksmas.“ (Europos migracijos tinklas, 2021). Tarptautinės migracijos kontekste aktuali ir reemigracija arba kitaip - grįžtamoji migracija bei migracijos saldo rodiklis. „Migracijos saldo - atitinkamais metais į tam tikrą teritoriją imigravusių ir iš jos emigravusių asmenų skaičiaus skirtumas.“ (Europos migracijos tinklas, 2021). Esant neigiamam migracijos saldo rodikliui, depopuliacijos procesas tik stiprėja.

Migracija, kaip objektas, yra analizuojamas daugelio mokslininkų – vertinami jos veiksniai, padariniai, tipai. Autoriai pateikia skirtingą migracijos klasifikavimą. A. Janušauskas ir kt. (2009) gyventojų migraciją skirsto į tokias grupes:

- „Pagal persikėlimo trukmę – ilgalaikė (pastovi), trumpalaikė (laikina), sezoninė ir turistinė;
- Pagal legalumą – legali (oficiali) ir nelegali (nedeklaruota);
- Pagal persikėlimo kryptį/vietą – vidinė ir išorinė (tarptautinė);

- *Pagal migracijos pobūdį/motyvus* – darbo, mokymosi ir šeimų susijungimo;
- *Pagal apsisprendimo savarankiškumą* – savanoriška ir priverstinė.“

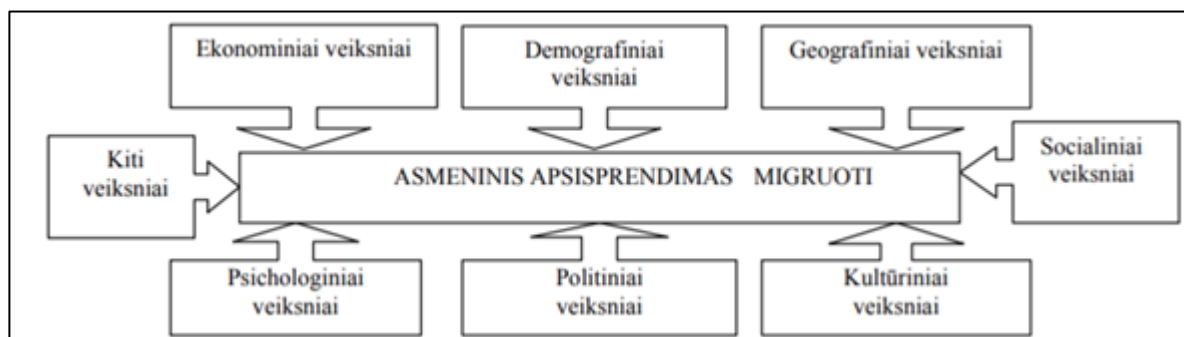
Tuo tarpu kita lietuvių autorė išskiria tik vidinę ir išorinę migraciją. „Vidinė migracija vyksta šalies viduje – tarp atskirų regionų, administracinių rajonų ar miestų. Tai gali būti migracija iš kaimo į miestą ir atvirkščiai, regioninė migracija (kai keliamasi į vieną konkretų regioną, pavyzdžiui, sostinę), migracija miestų teritorijose (tarp jų dalių)“ (Prakapienė, 2007). Išorinė migracija, pasak autorės, atsiranda tuomet kai yra kertamos valstybės sienos, siekiant įsitvirtinti šalyje į kurią vykstama. Pasak G. Kasnauskienės (2006), migracija gali būti skirstoma į priverstinę, darbo jėgos ir šeimų migraciją.

Pagrindinės literatūroje išskiriamos teorijos, nagrinėjančios migracijos veiksnius yra:

- E. Ravenšteino migracijos teorija
- Neoklasikinė migracijos teorija
- Dviejų darbo rinkų teorija
- Stūmos-traukos teorija

E. D. Ravenšteinas XIX a. sukūrė pirmąją migracijos teoriją, kurioje išskyrė vienuolika tam tikrų migracijos dėsnų bei teigė, jog migracija priklauso nuo įvairių veiksnių - atstumo, gyventojų skaičiaus ir tankumo. Neoklasikinė migracijos teorijos pagrindinė mintis: „darbo pasiūla keičiasi ir darbo jėga migruoja iš tradicinių sričių į modernias, kur darbo užmokestis yra didesnis.“ (Kasnauskienė G., 2006). Remiantis šia teorija, darbo užmokestis priklauso nuo valstybėje esančios gamybos technologijos bei išsivystymo: „Neoklasikinė migracijos teorija postuluoja, kad šalyse, kuriose darbo indėlis, palyginti su kapitalu, yra didelis, atlyginimai bus maži, o šalyse, kuriose darbo indėlis, palyginti su kapitalu, yra nedidelis, atlyginimai bus dideli.“ (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007, p. 17). „Dviejų darbo rinkų teorija teigia, jog valstybėje egzistuoja dvi darbo rinkos: pirmoji - suteikianti aukštas pajamas, išsilavinusiems vietiniams gyventojams skirta darbų rinka; antroji - pavojingų, mažai apmokamų darbų kurių nenori imtis vietiniai gyventojai, rinka. Todėl tokias darbo vietas užima imigrantai“ (Douglas, Massey 1993, cit. iš Janušauskas ir kt., 2009).

Viena teorijų, analizuojanti migracijos priežastis – stūmos-traukos teorija, kurioje stūmos veiksniai yra priežastys, lemiančios gyventojų emigraciją, o traukos veiksniai atvirkščiai, lemia gyventojų imigraciją arba reemigraciją. Šioje teorijoje analizuojamas asmeninis apsisprendimas migruoti, kuris gali būti nulemtas įvairių sričių veiksnių (žr. 15 pav.).

15 pav. Veiksniai, lemiantys apsisprendimą migruoti (Čiarnienė R., Kumpikaitė V., Taraškevičius A., 2009)

Dažnai pasirinkimas emigruoti ar imigruoti yra lemiamas ekonominę šalies padėtį apibūdinančių veiksnių: skurdo, didelių mokesčių, nedarbo, mažų pajamų (žr. 16 pav.). Tarptautinės migracijos organizacijos atlikto tyrimo (2011) metu nustatytos dvi pagrindinės lietuvių emigrantų įvardijamos

priežastys – mažas darbo užmokestis ir aukštas nedarbo lygis. Kripaitis R. ir Romikaitytė B. (2005) išskiria šiuos makroekonominis migracijos veiksniai: „darbo užmokestis, nedarbo ir užimtumo lygis šalyje, prognozuojami ekonominiai rodikliai, šalies ekonominė situacija“. Čiarnienė R., Kumpikaitė V., Taraškevičius A., (2009) taip pat antrina, jog vienas svarbiausių ekonominių migracijos veiksnių yra darbo užmokesčio dydis. Skurdesnėse šalyse gyvenantiems žmonėms migracija gali būti veiksminga strategija, siekiant padidinti jų pajamas ir apsaugoti savo šeimas nuo skurdo.

4 lentelė. Stūmos ir traukos veiksniai (Kasnauskienė G., 2006)

Stūmos veiksniai		Traukos veiksniai	
Bloga sveikatos priežiūra	Dideli mokesčiai	Gera sveikatos priežiūra	Politinis prieglobstis
Nedarbas	Brangi nuoma	Geresnis klimatas	Santuoka
Prasta švietimo sistema	Šeimos narių gausėjimas	Didesnis darbo užmokestis	Paaukštinimas
Karas	Persekiojimas	Siūloma daugiau galimybių	Geresnis gyvenimo lygis
Politinė suirutė	Skurdas	Geresnis išsilavinimas	Geresnės socialinės garantijos
Gamtos stichijos	Pilietiniai neramumai	Derlingos žemės	Propaganda
Netektys	Diskriminacija	Asmeninė laisvė	Giminės
Mažos pajamos vienam gyventojui	Sunkumai grįžti	Kultūrinis suderinamumas	Geresnė infrastruktūra

Migracijos analizė yra pakankamai komplikauta: daugelis šalių neturi tikslų ir pakankamų migracijos srautų duomenų arba apskritai jų nefiksuoja. Tokiu atveju siūlomas migracijos įvertinimo būdas – apskaičiuoti šalies gyventojų skaičiaus pokyčio bei natūralaus prieaugio skirtumą. Taip pat, migracijos analizė apsunkinama, kai skiriasi naudojamos migracijos sąvokos arba jos apskaičiavimo metodika. Pavyzdžiui, Lietuvos migracijos fiksavimui iki 2008 metų naudota viena metodika, kuomet migrantu būdavo laikomas asmuo, išvykstantis arba atvykstantis bent 6 mėnesių laikotarpiui, tačiau po 2008 metų, ši metodika keitėsi ir iki dabar naudojamas dvylikos mėnesių terminas. Fiksuojami ir kiti skirtumai tarp valstybių, o tai apsunkina lyginamąją analizę.

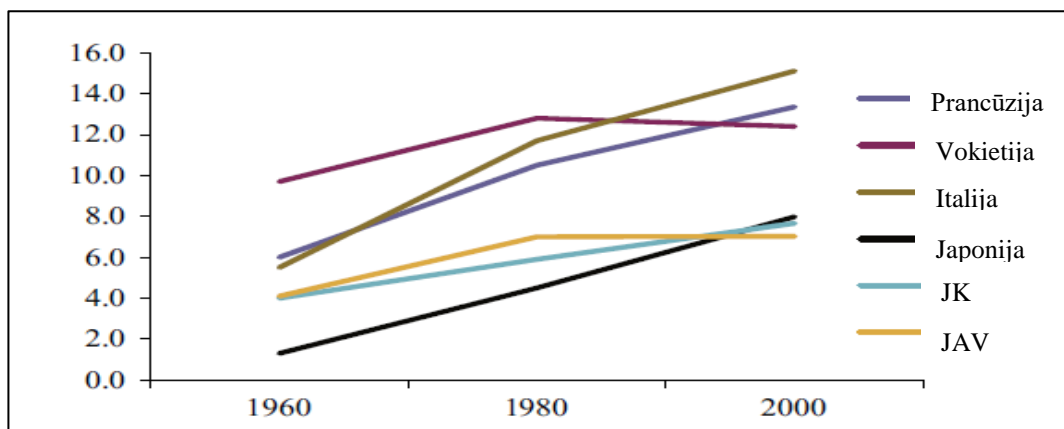
2.3. Demografinių ir makroekonominių rodiklių sąsajų mokslinių tyrimų rezultatai

2.3.1. Demografinių rodiklių įtaka makroekonominiams rodikliams

Mokslininkų atliktų tyrimų, siekiant įvertinti demografinių rodiklių poveikį makroekonominiams rodikliams yra gana nemažai, tiesa, dauguma jų vertina jų ryšį pasaulio ar kontinento mastu, o Lietuvos rodiklių sąsajų vertinimas yra nepakankamas. Tačiau Milerio R. (2017) atliktas tyrimas parodė, jog **demografinių ir ekonominių rodiklių ryšys egzistuoja ir Lietuvoje**. Analizuodamas Lietuvos depopuliacijos veiksniai, Mileris R. (2017) įvardijo jau anksčiau minėtas mažo gimstamumo ir didelės emigracijos problemas. Tiriant veiksniai nustatyta, jog ekonomikos augimas Lietuvoje galėtų sumažinti emigraciją, tačiau šalyje, stipriai veikiamoje depopuliacijos problemos, labai sunku užtikrinti spartų ekonomikos vystymąsi. Tyrime nustatytas stiprus ryšys tarp neto migracijos ir ekonominių Lietuvos bei Europos sąjungos rodiklių, tokių kaip vartojimas, skurdas, BVP, darbo užmokestis, eksportas ir investicijos. Mokslininko sukurtas modelis parodo, jog dėl gyventojų skaičiaus mažėjimo Lietuvos ekonomika susiduria su pagrindinėmis šešiomis problemomis: gyventojų skaičiaus mažėjimas lemia vartojimo nuosmukį, naudingumo kritimą,

investicijų praradimą, nepakankamą regionų išsivystymą, didėjantį spaudimą socialinio draudimo sistemai bei augančią valstybės skolą. Pirmoji depopuliacijos problema - mažėjanti Lietuvos populiacija lemia vietinės rinkos ir galutinio vartojimo nuosmukį, kadangi mažėja vartotojų skaičius. Antroji problema, su kuria susidūrė Lietuvos rinka – naudingumo kritimas. Kadangi mažėja paklausa, išauga produkcijos ir paslaugų kaštai dėl didėjančio fiksuotų sąnaudų dydžio vienam produkcijos vienetui. Trečiasis iššūkis yra investicijų į verslą praradimo rizika dėl mažėjančios vietinės rinkos ir darbo jėgos trūkumo. Ketvirtoji depopuliacijos kuriama problema – nepakankamas Lietuvos rajonų išsivystymas. Šią problemą taip pat kuria mažėjanti vietinė rinka bei darbo jėgos trūkumas. Penktoji problema – didėjantis spaudimas šalies socialinio draudimo sistemai. Dirbančiųjų proporcijai populiacijoje mažėjant ir augant pensinio amžiaus gyventojų skaičiui, vis didesnė dalis išlaikomų pensinio amžiaus žmonių tenka vis mažesniai dirbančiųjų skaičiui kas lemia lėšų socialiniam draudimui trūkumą. Šeštoji problema – auganti valstybės skola. Valstybės skola kasmet auga ir būtina sumažinti biudžeto deficitą bei valstybės išlaidas tam, kad skola nustotų augti. Taip pat tyrime nustatyta teigiama populiacijos mažėjimą lemiančio veiksnio – emigracijos įtaka ekonomikai: dėl emigravusių Lietuvos piliečių perlaidų į gimtąją šalį dalinai auga vartojimas, investicijos ir skatinamas ekonomikos augimas.

Užsienio autorių atlikti tyrimai, į kuriuos buvo įtraukta ir kitokių demografinių bei ekonominių rodiklių, taip pat yra vertingi analizuojant Lietuvos situaciją. Eiras M.G. ir Niepel D. (2012), analizuodami išsivysčiusių šalių situaciją ir fiksuodami aiškias valstybės išlaidų pensijoms augimo tendenciją (žr. 16 pav.), tyrė **mažo gimstamumo bei gyventojų senėjimo poveikį ekonomikai bei valstybės išlaidoms**. Eiras M.G. ir Niepel D. (2012) konstatavo, jog dėl gyventojų senėjimo dirbantiesiems auga mokesčių našta bei perskirstomos valstybės biudžeto išlaidos, perkeltiant didesnę jų dalį socialinėms išmokoms, dėl ko nukenčia švietimo, infrastruktūros bei kitos sritys.

16 pav. Išsivysčiusių valstybių išlaidos pensijoms (proc. nuo BVP) (Eiras M.G. ir Niepel D., 2012)

Eiras M.G. ir Niepel D. (2012) sudaryto modelio prognozės patvirtino nuomonę, kad auganti pensinio amžiaus gyventojų proporcija populiacijoje kartu su mažėjančiu gimstamumu padidina valstybės išlaidų dalį nuo BVP socialiniam draudimui ir turi neigiamą poveikį ekonomikos augimui. Taip pat nustatyta, jog gyventojų senėjimas ir gimstamumo mažėjimas daro neigiamą įtaką darbo jėgos pasiūlai, taupymo normai bei darbo jėgos kainai. Taip pat šie mokslininkai ištyrė politinių veiksmų įtaką ir nustatė, jog didinant pensinį amžių, neigiamos gyventojų senėjimo pasekmės mažinamos.

Andrews D. ir kt. (2018) tyrė ryšį tarp **infliacijos ir demografinės struktūros pokyčių**. Tyrime analizuoti 22-ųjų EBPO šalių duomenys. Naudota vektorinis autoregresijos modelis pasirinkus šiuos

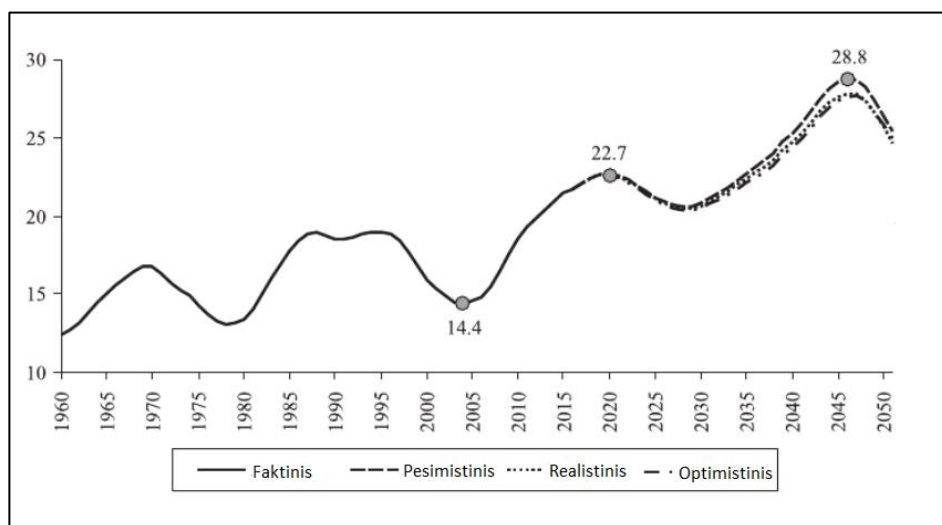
kintamuosius: BVP augimas, investicijų dalis, taupymo norma, logaritmuotos darbo valandos, nominali trumpalaikė palūkanų norma bei infliacijos lygis. Moksliniame darbe nustatyta, jog laikant gyventojų skaičių pastoviu, senėjimas sukelia mažesnius augimo ir vartojimo lūkesčius (defliaciją), taip pat sumažinant turimus gamybos išteklius. Tyrimo rezultatai taip pat rodo, kad auganti pensinio amžiaus gyventojų dalis bendroje struktūroje turi ekonominę ir statistiškai reikšmingą poveikį ekonomikos augimui, investicijoms, santaupoms, dirbtoms valandoms, palūkanų normoms ir infliacijai. Apibendrinant, šis tyrimas parodo, kad demografinė gyventojų struktūra turi įtakos tokiems ekonominiams veiksniams kaip infliacija. Tačiau šio poveikio krypties ir tiesioginio ryšio mokslininkams nustatyti nepavyko.

Yoon J. ir kt. (2014) analizavo **demografinių pokyčių makroekonominis padarinius**. Tyrime naudoti rodikliai - gyventojų skaičiaus augimo tempas, o visuomenės senėjimo laipsnio atskleidimui pasirinkta naudoti darbingo ir pensinio amžiaus gyventojų dalį bendroje populiacijoje bei vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė. Taip pat tiriami tokie demografiniai rodikliai kaip gimstamumas ir mirtingumas. Iš ekonominių rodiklių buvo pasirinkta ekonomikos augimas, taupymo norma ir investicijos, einamosios sąskaitos balansas ir fiskalinis balansas. Tyrime naudojama 30 EBPO šalių duomenys 1960–2013 m. laikotarpiu. Yoon J. ir kt. (2014) nustatė, kad gyventojų skaičiaus augimas neigiamai veikia realiuosius ekonomikos kintamuosius. Gyventojų struktūros dinamikos įtaka fiskalinės politikos kintamiesiems yra gana nevienoda. Gyventojų skaičiaus augimas teigiamai veikia infliacijos lygį, dėl jo įtakos mažesnei visuminei paklausai ir lėtam pasiūlos atsakui. Nustatyta, jog pusiausvyros reali palūkanų norma priklauso ir nuo gyventojų augimo tempo, ir nuo gyventojų amžiaus sudėties.

Wesley E. ir Peterson F. (2017) analizavo **gyventojų skaičiaus augimo įtaką ekonomikos augimui**. Mokslinio tyrimo metu nustatyta, jog mažiau išsivysčiusiose šalyse greitas gyventojų augimas yra žalingas trumpuoju ir vidutinės trukmės laikotarpiu, nes tai lemia didelį išlaikomų vaikų skaičių. Ilguoju laikotarpiu didelis gimstamumas šiose šalyse turi teigiamą įtaką, kadangi didelė dalis išlaikomų vaikų tampa darbo jėga ir skatina ekonomikos augimą kuriant didesnę šalies BVP. Ekonomiškai išsivysčiusiose šalyse gyventojų skaičiaus augimas yra mažas, o dažnai net neigiamas, kas lemia gyventojų senėjimą. Taip pat nustatyta, jog gyventojų skaičiaus augimas dėl imigracijos neigiamai veikia darbo užmokestį, tačiau teigiamai veikia BVP augimą. Imigracija turi teigiamą poveikį pajamų augimui ir produktyvumui, tačiau tai priklauso nuo imigruojančios darbo jėgos kvalifikacijos. Nors Wesley E. ir Peterson F. (2017) tyrimas parodė, jog populiacijos augimas teigiamai veikia BVP, tačiau teigiamo reikšmingo ryšio tarp gyventojų skaičiaus augimo ir BVP vienam gyventojui nenustatyta.

Vishnevsky, A. ir Scherbakova, E.M. (2018) tyrė **populiacijos mažėjimo ir gyventojų senėjimo įtaką Rusijoje**. Rusijos gyventojų skaičius mažėti pradėjo 1990-1995 metais dėl gimstamumo mažėjimo, kuris nukrito žemiau mirtingumo rodiklio bei emigracijos. Tyrimas parodė, jog depopuliacija neigiamai veikia Rusijos vystymąsi bei darbo jėgos pasiūlą. Taip pat dėl gyventojų skaičiaus mažėjimo Rusijoje kyla kita problema – didelė dalis Rusijos yra neapgyvendinta ir išsivystymas itin skiriasi tarp regionų. Gyventojų senėjimo įtakos ekonomikai tyrimas parodė, jog auganti pensinio amžiaus žmonių dalis bendroje populiacijoje didina poreikį lėšoms socialiniam draudimui. Prognozuojama, jog auganti mokesčių našta dirbantiesiems dėl šios problemos ateityje gali mažinti pragyvenimo lygį, vartojimą bei investicijas, kas neigiamai paveiks ekonomikos augimą. Nustatyta, kad išsivysčiusios šalyse iššūkių kelia ne tik visuomenės senėjimas, tačiau ir darbo jėgos

senėjimas. Autoriai sudarė modelį, kuriame prognozuojamas vyresnio amžiaus darbuotojų (55-64 m. amžiaus) dalies didėjimas bendroje darbo jėgos struktūroje ateityje. (žr. 17 pav.)

17 pav. Vyresnio amžiaus darbuotojų (55-64 m. amžiaus) dalies didėjimo bendroje darbo jėgos struktūroje Rusijoje prognozė (Vishnevsky, A. ir Scherbakova, E.M., 2018)

Vyresnių darbuotojų dalies didėjimas bendroje darbo jėgos struktūroje turi neigiamą įtaką produktyvumui dėl prastesnio naujų technologijų įsisavinimo vyresniame amžiuje. Apskritai, Vishnevsky, A. ir Scherbakova, E.M. (2018) padarė išvadą, kad neigiamos darbo jėgos senėjimo pasekmės nusveria teigiamas. Nustatyta, jog padidėjus 55–64 metų darbuotojų daliai 1 procentiniu punktu, vienam darbuotojui tenkančios produkcijos augimas mažėja nuo 0,25 iki 0,7 procentinio punkto. Mažėjantį Rusijos gyventojų skaičių dalinai kompensuoja imigracija. Taip pat atvykstantys iš kitų šalių asmenys mažina neigiamą įtaką Rusijos darbo jėgos trūkumui dėl depopuliacijos, tačiau neišsprendžia problemas.

Vu L. (2020) atliko tyrimą siekiant nustatyti **demografinių veiksnių: gimstamumo, urbanizacijos lygio, mirtingumo ir senėjimo poveikį ekonomikos augimui**, vertinant pagal vienam gyventojui tenkantį bendrąjį vidaus produktą (BVP), o tyrime panaudoti 200 šalių duomenys pateikti Jungtinių Tautų. Vu L. (2020) ištyrė, kad keli šalies demografiniai ypatumai turi reikšmingą poveikį ekonomikos plėtrai. Nustatyta, jog gyventojų skaičiaus augimas daro teigiamą įtaką ekonominiam rodikliui - BVP vienam gyventojui išsivysčiusiose šalyse. Mirtingumo lygio pagerėjimas taip pat daro teigiamą poveikį ekonomikos išsivystymui. Mirtingumo sumažėjimas turi teigiamą įtaką švietimo lygiui ir taupymo normai, taigi padidina investicijas, šalies ekonominę išsivystymą ir produktyvumą. Taip pat nustatyta, jog populiacijos augimas dėl didelio gimstamumo turi neigiamą įtaką BVP vienam gyventojui mažiau išsivysčiusiose šalyse. Kinijoje politinėmis priemonėmis sumažinus gimstamumą, BVP vienam gyventojui išaugo.

2.3.2. Makroekonominių rodiklių įtaka demografiniams rodikliams

2.2. skyrelyje išanalizuota, jog ekonominė būklė bei tam tikri ekonominiai rodikliai veikia demografinius veiksnius. Mokslininkai tyrė ir šį ryšį, bei nustatė tam tikrą makroekonominių rodiklių poveikį demografiniams rodikliams.

Biffi. G. (2020) nustatė, jog **migracijos srautus lemia tam tikri makroekonominiai veiksniai**: pragyvenimo lygis – BVP vienam gyventojui, vidutinis darbo užmokestis, kainų lygis ir valstybės

išlaidos sveikatos priežiūrai. Tyrimas patvirtino 2.2. skyrelyje migracijos stūmos ir traukos teoriją, kuomet gerėjant ekonominei šalies būklei grįžtančiųjų emigrantų arba atvykstančiųjų imigrantų skaičius auga, o emigruojančiųjų mažėja.

Wang S. (2020), tyrė **ekonominių rodiklių įtaką gyventojų senėjimui**. Darant tyrimą vyresnio amžiaus gyventojai buvo suskirstyti į 3 grupes – pagyvenę, vyresni pagyvenę ir šimtamečiai. Tyrime naudoti socio-ekonominiai rodikliai: vienam gyventojui tenkančio BVP augimas, namų ūkių pragyvenimo lygis (vienam gyventojui tenkantis BVP) ir socialinio išsivystymo lygis, kurį lemia šios dedamosios: miesto gyventojų skaičius (urbanizacija), gyvenimo trukmė ir lyčių pariteto indeksas. Tyrime nustatyta teigiama BVP vienam gyventojui, urbanizacijos lygio ir gyvenimo trukmės įtaka gyventojų senėjimui. Tyrimas parodė, jog vienam gyventojui tenkančios pajamos turėjo teigiamos įtakos vidutinei gyvenimo trukmei ir mažėjančiam mirtingumui, o BVP vienam gyventojui augimas susijęs su kūdikių ir vaikų mirtingumu, t.y. jį mažina. Tai galima paaiškinti didesnėmis galimybėmis skirti pakankamai lėšų sveikatos apsaugai augant ekonomikai ir didėjant pajamoms. Skirtingų socialinių ir ekonominių veiksnių įtaka įvairiems gyventojų senėjimo rodikliams parodė, kad reikia diferencijuotos politikos, kad būtų reaguojama į skirtingą gyventojų senėjimo lygį.

Bohk, C. ir Rau, R. (2015) nustatė **ekonominių rodiklių poveikį įvairių šalių gyventojų mirtingumui**. Tyrimas parodė, kad didesnės pajamos vienam gyventojui lemia ilgėjančią gyvenimo trukmę ir mažėjančią mirtingumą. Pajamų vienam gyventojui rodiklis naudotas šiame tyrime - perkamosios galios pariteto norma (BNP vienam gyventojui, PPP). Taip pat gauta išvada, jog ryšys tarp pajamų vienam gyventojui ir mirtingumo pasiekus tam tikrą ribą mažėja. Tyrime taip pat nustatyta, kad ekonominiai pokyčiai turi nedidelį poveikį gyvenimo trukmei pramoninėse šalyse, tačiau šių pokyčių poveikis yra didesnis, jei jie įvyksta kartu su kitais svarbiais socialiniais ir politiniais pokyčiais.

Wang Q. ir Sun, X. (2016) tyrė **gimstamumo pokyčius** šalyse, suskirstytose į keturias skirtingas pajamų kategorijas pagal socialinės, ekonominės, politinės ir gyventojų politikos tendencijas. Nagrinėta, ar socialinės, ekonominės, politinės ir gyventojų politikos veiksniai prisideda prie gimstamumo mažėjimo šalyse, kuriose skiriasi pajamų lygis, ir išvados rodo, kad šie veiksniai gali turėti labai skirtingą poveikį gimstamumo rodikliams skirtingo išsivystymo šalyse. Nustatyta, kad politinė laisvė vaidina svarbų vaidmenį formuojant žmonių požiūrį į gimstamumą ir turi skirtingą poveikį gimstamumui šalyse, priklausančiose skirtingoms pajamų kategorijoms. Pablogėjus politinei situacijai, aukštesnes nei vidutines pajamas gaunančiose šalyse, gimstamumo rodikliai krenta, tačiau tai teigiamai veikia gimstamumo rodiklius žemesnių nei vidutinių ir mažų pajamų šalyse. Sėkmingai įgyvendinta urbanizacija gali būti veiksmingas būdas mažinti gimstamumo lygį šalyse, kuriose yra mažesnės pajamos ir daugiau kaimo gyventojų. Nustatyta, kad urbanizacija faktiškai sumažino gimstamumą aukštesnių nei vidutinių pajamų šalyse iki 2003 m., tačiau tapo neveiksminga gimstamumo mažėjimo atžvilgiu po 2003 m. Šalyse, kuriose didelis gimstamumas yra problema (žemesnių nei vidutinių ir mažų pajamų šalyse), pagrindinis sprendimas yra daugiau investuoti į švietimą, kuris gali turėti reikšmingą poveikį žmonių gimstamumui ir jį reikšmingai sumažinti. Šis būdas yra efektyvesnis nei agresyvi gyventojų mažinimo politika (pvz. Kinijoje).

Apibendrinant išanalizuotus mokslinius tyrimus, galima teigti, jog šalys susiduria su skirtingomis demografinėmis problemomis priklausomai nuo jų išsivystymo ir pajamų lygio. Taip pat šios problemos skirtingai veikia ekonomiką ir yra nulemtos skirtingų ekonominių veiksnių. Mažesnio išsivystymo šalyse didelis gimstamumas yra problema, o stipriau išsivysčiusios šalys susiduria su

gimstamumo mažėjimo problema, kas lemia gyventojų senėjimą. Išanalizavus tyrimus, matoma, jog jų rezultatai kartais yra net prieštaringi vienas kitam priklausomai nuo pasirinkto tyrimo modelio bei metodikos.

Atlikus demografinių ir makroekonominių rodiklių sąsajų analizę, nustatyta, jog tarp demografinių ir ekonominių aspektų egzistuoja apibūtinantis ryšys. Ekonominiai veiksniai lemia demografinių rodiklių pokyčius, kurie ilgalaikėje perspektyvoje keičia šalies demografinę situaciją, o ši atitinkamai turi padarinių ekonominei šaliai būklei. Tai patvirtina ir mokslininkų atlikti tyrimai, kuriais nustatyti demografinių ir ekonominių rodiklių ryšiai, jų stiprumas ir kryptis skirtingose šalyse ar viso pasaulio mastu. Tolesniame skyriuje bus atliekamas minėtų rodiklių ryšio nustatymas ir įvertinimas Lietuvoje, kur ištirtumas yra nepakankamas.

3. Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio tyrimo metodologija

Atlikus mokslinės literatūros analizę galima teigti, jog tarp demografinių ir makroekonominių rodiklių egzistuoja abipusis ryšys. Užsienio mokslininkų bei Milerio R. (2017) atliktų tyrimų metu nustatytas gyventojų senėjimo poveikis ekonomikai bei valstybės išlaidoms, ryšys tarp infliacijos bei demografinės struktūros pokyčių, taip pat gyventojų skaičiaus, gimstamumo, mirtingumo įtaka ekonomikos augimui. Tyrimų rezultatai parodė ir makroekonominių rodiklių poveikį demografiniams procesams: BVP vienam gyventojui, nedarbo bei vidutinio darbo užmokesčio įtaka gyventojų senėjimui ir emigracijos bei imigracijos srautų pokyčiams, ekonominių rodiklių poveikis gyventojų mirtingumui. Atsižvelgiant į mokslininkų analizuotą ir ištirtą ryšį, tyrime bus naudojami demografiniai rodikliai:

- gyventojų skaičius;
- emigrantų skaičius;
- imigrantų skaičius;
- išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficientas.

Tyrimo metu gimstamumą ir mirtingumą apibūdinantys rodikliai bus nenaudojami dėl to, jog didžiausias Lietuvos gyventojų praradimų mastas yra nenatūralus – t.y. susidaręs dėl neigiamo migracijos saldo, todėl ryšys tarp makroekonominių rodiklių ir migracijos srautų pokyčių yra itin aktualus. Tyrimui pasirinkti makroekonominiai rodikliai:

- realaus BVP (to meto kainomis) augimas;
- BVP vienam gyventojui;
- darbo produktyvumo indeksas;
- vidutinis mėnesinis darbo užmokestis;
- nedarbo lygis;
- vartotojų kainų indeksas.

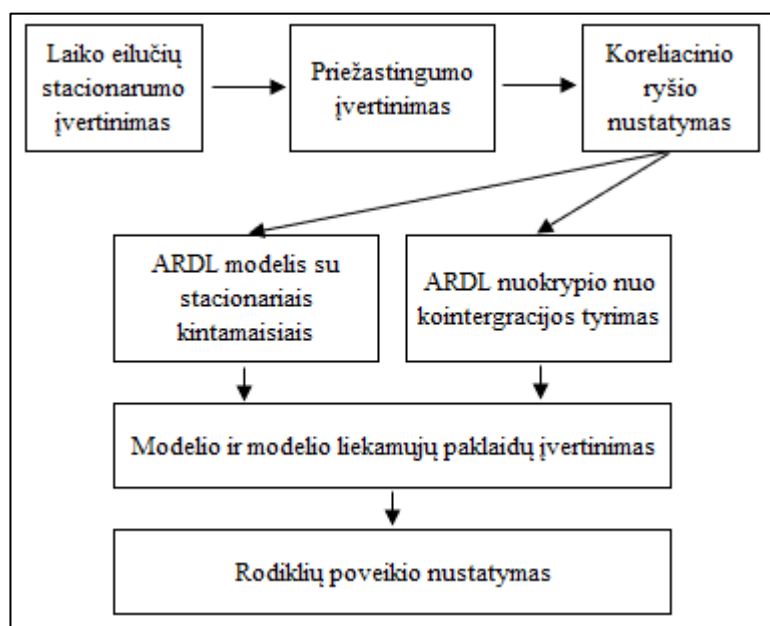
Siekiant kuo tiksliau nustatyti demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšį ir turėti didesnę kiekį stebinių, tyrime naudojami ketvirtiniai rodiklių duomenys, kurių šaltinis – Lietuvos Statistikos Departamentas. Tiesa, duomenų rinkimo fazėje buvo susidurta su netinkamo duomenų periodiškumo problema – daugeliui makroekonominių rodiklių pateikiami jų metiniai, o ne ketvirtiniai duomenys. Todėl makroekonominių rodiklių kiekis buvo apribotas. Demografinių rodiklių periodiškumas Lietuvos Statistikos Departamento rodiklių bazėje buvo pateikiamas dvejopai: mėnesiniu bei metiniu pavidalu, todėl mėnesiniai rodiklių duomenys buvo transformuoti į ketvirtinius. Vidutinio darbo užmokesčio laiko eilutė apima 2011-ųjų pirmo ketvirčio – 2020-ųjų ketvirto ketvirčio laikotarpį, o visų likusių rodiklių – nuo 2001-ųjų pirmojo ketvirčio iki 2020-ųjų trečiojo ketvirčio. Pradiniai duomenys pateikti 1 priede.

Atliekant ekonometrinių tyrimą, buvo naudota „Eviews 10“ programa. Dėl patogesnio ir spartesnio kintamųjų modelių kūrimo bei testų atlikimo, rodiklių pavadinimai buvo sutrumpinti (žr. 5 lentelę). Šie žymėjimai bus naudojami tolimesnėje tyrimo eigoje. Tyrime naudojamas 0,05 pasiklovimo lygmuo (α), todėl teigiama, jog egzistuoja 5 procentų klaidos ar atsitiktinumų tikimybė.

5 lentelė. Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio tyrime naudojami sutrumpinimai

Kintamasis	Žymėjimas
Gyventojų skaičius, asmenys	„gyventoj“
Emigrantų skaičius, asmenys	„emigrant“
Imigrantų skaičius, asmenys	„imigrant“
Išlaikomo 65+ amžiaus žmonių koeficientas, asmenys	„išlaikomo“
Realaus BVP (to meto kainomis) augimas, proc.	„BVP_aug“
BVP vienam gyventojui, to meto kainomis, EUR	„BVP_vienam“
Darbo produktyvumo indeksas (2015 m. – 100)	„produkt“
Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis, EUR	„vdu“
Nedarbo lygis, proc.	„nedarbas“
Vartotojų kainų indeksas (2015 m. – 100)	„kainų“

18 paveiksle pavaizduota Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio tyrimo eiga. Įvertinus tyrime naudojamų laiko eilučių stacionarumą, atliekami Granger priežastingumo testai, siekiant nustatyti, ar egzistuoja priežastinis ryšys tarp kintamųjų, ir jei taip, kuriuo laikotarpiu. Kitame etape yra sudaroma koreliacinė matrica, įtraukiant tik tuos kintamuosius, tarp kurių antrajame etape buvo nustatytas priežastinis ryšys. Įvertinus kintamųjų tarpusavio ryšio stiprumą ir reikšmingumą, sekančiame etape kuriami autoregresijos paskirstyto vėlinimo (ARDL) modeliai, įtraukiant tik reikšminę koreliaciją su priklausomuoju kintamuoju turinčius nepriklausomus kintamuosius. Pažymėtina, jog atsižvelgiant į laiko eilučių stacionarumą, kuriamo ARDL modelio struktūra skiriasi. Sukūrus modelį, vertinamas jo tinkamumas, tikslumas, bei jo liekamųjų paklaidų atitikimas būtiniams kriterijams. Užtikrinus modelio kokybę, nustatoma ir vertinama rodiklių įtaka vienas kitam. Platesnis kiekvieno tyrimo etapo aprašymas pateiktas žemiau.

18 pav. Tyrimo eiga

Laiko eilučių stacionarumo įvertinimas. Kuriant ekonometrinių modelių, svarbu žinoti, ar modeliuojamoje laiko eilutėje matomas trendas, ir jei taip, ar jis determinuotas, ar stochastinis. „Vienas svarbiausių uždavinių modeliuojant laiko eilutes yra įvertinti tinkamiausią trendo funkciją. Tuo tikslu nustatomas laiko eilutės stacionarumas ir tai yra vienas iš pirmųjų laiko eilučių analizės uždavinių“ (Balabonienė I., Bliėkienė R., Stundzienė A., 2013). Autorės apibrėžia, kad atsitiktinis procesas yra stacionarus, jei jo vidurkis, dispersija ir autokovariacija išlieka ta pati, nepaisant jų

matavimo laiko. Tuomet laiko eilutė vadinama nulinės eilės integruotu procesu ir žymima $I(0)$. Jei šios sąlygos netenkinamos, procesas laikomas nestacionariu ir reikalinga laiko eilutės transformacija, t.y. diferencijavimas. „Jei pradinį procesą reikia diferencijuoti p kartų, kad jis taptų stacionarus, tuomet procesas vadinamas p eilės integruotu procesu ir žymimas $I(p)$.“ (Balabonienė I., Bliedienė R., Stundžienė A., 2013). Stacionarumo tikrinimui naudojamas Dickey ir Fuller (DF) vienietinių šaknų metodas. „*Dikio-Fulerio kriterijumi tikrinamos trys skirtingos nulinės hipotezės: nėra nei poslinkio, nei tiesinio trendo, yra poslinkis, bet nėra tiesinio trendo, yra poslinkis ir determinuotas tiesinis trendas. Visais atvejais formuluojamos hipotezės: $H_0: \theta=0$ (t.y. pradinis procesas nestacionarus, bet pirmos ar aukštesnės eilės integruotas procesas gali būti stacionarus); $H_1: \theta < 0$ (t.y. pradinis procesas stacionarus)*“ (Stundžienė A., 2020). Esant DF statistikos tikimybei $< \alpha$ (0,05), nulinė hipotezė yra atmetama, t.y. procesas yra stacionarus.

Priežastingumo įvertinimas. Siekiant įvertinti, kuris rodiklis yra kito rodiklio kaitos pasekmė, o kuris priežastis, yra atliekamas Granger priežastingumo testas pasirenkant du kintamuosius. Tuomet yra išsprendžiamos dvi lygtys ir iškeliamas H_0 hipotezė – parametrai lygtyse yra lygūs 0. „ *H_0 priėmimas reiškia, kad x neturi įtakos y kitimui pirmojoje lygtyje ir y neturi įtakos x kitimui antrojoje lygtyje. Tačiau, jei kintamasis x_t yra naudingas prognozuojant kintamojo y_t ateitį, tai x_t yra vadinamas kintamojo y_t Granger priežastimi*“ (Stundžienė A., 2020). Atliekant testą, įtraukiama vis daugiau vėlinimų, siekiant nustatyti galimą priežastinį ryšį, pasireiškusį tik po tam tikro laiko tarpo.

Koreliacinio ryšio nustatymas. Sudarius kintamųjų matricą, galima įvertinti, ar egzistuoja tam tikras ryšys tarp analizuojamųjų kintamųjų, o koreliacinio ryšio tikimybė „ p “ parodo šio ryšio statistinį reikšmingumą – kai $p < \alpha$, teigiama, jog ryšys yra reikšminis. Koreliacinė matrica yra sudaroma ir tam, kad įsitikinti, kad tarp nepriklausomųjų kintamųjų nėra stipraus koreliacinio ryšio (Pirsono koreliacijos koeficiento reikšmės gali kisti nuo -1 iki +1). Esant šiai kolinearumo problemai, dalis kintamųjų, turinčių silpnesnį koreliacinį ryšį su priklausomu kintamuoju, gali būti pašalinti.

ARDL modelio su stacionariais kintamaisiais kūrimas. Atliekant įvairių ekonominių procesų tyrimą, svarbu įvertinti ir tam tikro proceso uždelstą veikimą, t.y. galimai tam tikro rodiklio įtaka kitam pasireišk tik po tam tikro laiko. Tuo tikslu yra sudaromas ARDL modelis, kurio bendroji išraiška pateikiama 1 formulėje. Siekiant išsiaiškinti, kiek vėlinimų yra tikslinga įtraukti į modelį, randama mažiausia Schwarz (SC) arba Akaike (AIC) informacinių kriterijų reikšmė.

$$Y_t = \alpha + \rho_1 Y_{t-1} + \dots + \rho_p Y_{t-p} + \beta_0 X_t + \beta_1 X_{t-1} + \dots + \beta_q X_{t-q} + U_t \quad (1)$$

Svarbu pabrėžti, jog šis modelis sudaromas tik tada, kai nepriklausomi (X_t) ir priklausomas (Y_t) kintamieji yra stacionarūs procesai. Kitu atveju tampa sunku įvertinti X_t įtaką Y_t .

ARDL nuokrypio nuo kointegracijos tyrimas. Šiuo tyrimu siekiama įvertinti, ar kintamieji yra kointegruoti, t.y. išsiaiškinti, ar tarp jų yra ilgalaikis ryšys. „Jei egzistuoja integruotų kintamųjų nenulinė tiesinė kombinacija, kuri yra integruota žemesne eile, tokie kintamieji vadinami kointegruotais.“ (Stundžienė A., 2020). Vienas iš būdų siekiant patikrinti kointegracijos tarp tiriamų rodiklių egzistavimą – nuokrypio nuo kointegracijos testas, naudojant ARDL modelį. „Jo privalumas yra tas, jog gali būti taikomas nepriklausomai nuo kintamųjų integracijos laipsnio, t.y. laiko eilutės gali būti $I(0)$, $I(1)$ ar kointegruotos. Taip pat jis leidžia, kad kintamieji turėtų skirtingus optimalius vėlinimus“ (Stundžienė A., 2020). Bendroji vertinamo modelio išraiška pateikta 2 formulėje. Čia, kaip ir ARDL modelio su stacionariaisiais kintamaisiais atveju, įtraukiami laiko eilučių vėlinimai, o

reikalingas šių vėlinimų skaičius pateikiamas nustačius mažiausią SC arba AIC informacinių kriterijų reikšmę.

$$\Delta y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta y_{t-i} + \sum_{j=0}^p \gamma_j \Delta x_{t-j} + \theta_1 y_{t-1} + \theta_2 x_{t-1} + e_t \quad (2)$$

Kointegracijos tarp kintamųjų nebus, jei H_0 hipotezė bus atmetama.

$$H_0 : \theta_1 = \theta_2 = 0$$

$$H_1 : \theta_1 \neq \theta_2 \neq 0$$

Modelio ir modelio liekamųjų paklaidų įvertinimas. Sukūrus modelį, vertinamos tam tikros jo charakteristikos: modelio reikšmingumas, modelio tikslumas ir modelio stabilumas. Modelio tikslumas vertinamas pagal pataisyto determinacijos koeficiento (R^2) reikšmę, kuri parodo, kokią atsako dalį sąlygoja nepriklausomų kintamųjų įtaka. Kuo ši reikšmė didesnė, tuo modelis kokybiškesnis. Modelio reikšmingumas vertinamas atsižvelgiant į Fišerio kriterijaus statistiką. Formuluojamos dvi hipotezės:

$$H_0 : R^2 \text{ yra nereikšminis}$$

$$H_1 : R^2 \text{ yra reikšminis}$$

F statistikos tikimybei esant $< \alpha$, H_0 hipotezė yra atmetama, kas reiškia, jog vertinamas regresijos modelis yra reikšminis. Modelio stabilumas vertinamas susumavus priklausomojo kintamojo vėlinimų parametrų įverčius: jei suma neviršija 1, modelis yra laikomas stabilu.

Vien tik šių modelio charakteristikų vertinimas yra nepakankamas, siekiant tinkamai įvertinti modelio adekvatumą ir kokybę. Liekamųjų modelio paklaidų analizė leidžia atskleisti tam tikras problemas, susijusias su modeliu. „*Sudarytą regresijos modelį galima laikyti tinkamu, jei modelio paklaidos tenkina šias prielaidas:*

- *nulinio vidurkio – liekamųjų paklaidų vidurkis lygus nuliui;*
- *dispersijos pastovumo – visų stebinių paklaidų dispersija yra vienoda (homoskedastiška);*
- *nepriklausomumo – paklaidos reikšmė viename stebinyje nepriklauso nuo paklaidos reikšmės kitame stebinyje (nėra autokoreliacijos);*
- *normalumo – paklaidos turi būti pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį.*“ (Balabonienė I., Bliekienė R., Stundžienė A., 2013)

Būtinoji sąlyga, siekiant apskaičiuoti įvertinti ilgalaiką nepriklausomojo kintamojo įtaką yra modelio liekamųjų paklaidų nepriklausomumas – autokoreliacijos nebuvimas.

Dispersijos pastovumo sąlyga tikrinama atliekant Breusch-Pagan-Godfrey testą. Formuluojamos dvi hipotezės:

H_0 : nėra priklausomybės tarp liekamųjų paklaidų ir nepriklausomųjų kintamųjų – egzistuoja homoskedastija

H_1 : yra priklausomybė tarp liekamųjų paklaidų ir nepriklausomųjų kintamųjų – egzistuoja heteroskedastija.

Jei atlikto testo tikimybė $> \alpha$, teigiama, jog modelio liekamosios paklaidos yra homoskedastiškos ir tenkina vieną iš keturių sąlygų.

Paklaidų nepriklausomumo sąlyga tikrinama braizant paklaidų autokorelogramą. Vienas iš būdų įsitikinti, jog paklaidos nėra autokoreliuotos – vertinti Q statistikos tikimybes. Yra formuluojamos dvi hipotezės:

H_0 : liekamojoje paklaidoje autokoreliacijos nėra

H_1 : autokoreliacija yra

Paklaidų normalumo sąlyga yra vertinama atsižvelgiant į Jargue-Bera kriterijaus tikimybę. Jei ji viršija pasiklovimo lygmenį α (0,05), tai liekamųjų paklaidų skirstinys yra normalusis.

Rodiklio poveikio nustatymas. Šis etapas atliekamas tuomet, kai yra tenkinamos visos arba bent būtiniosios modelio ir jo liekamųjų paklaidų sąlygos. Sukūrus ARDL su stacionariaisiais kintamaisiais modelį, greitąjį (to paties laikotarpio) nepriklausomojo kintamojo poveikį priklausomajam nusako parametras β_0 (žr. 1 formulę). Tuo tarpu ilgalaikę įtaką apibrėžia ilgalaikis multiplikatorius, kurio apskaičiavimo formulė pateikta žemiau (žr. 3 formulę).

$$\frac{\beta_0 + \beta_1}{1 - \rho_1} \quad (3)$$

Ilgalaikio multiplikatoriaus reikšmingumui nustatyti yra atliekamas Wald testas, kurio metu apskaičiuojamos t, F ir χ^2 statistikos tikimybės. Keliamos hipotezės:

H_0 : poveikis nėra reikšminis – multiplikatoriaus reikšmė statistiškai nesiskiria nuo 0

H_1 : poveikis yra reikšminis

Atlikus ARDL nuokrypio nuo kointegracijos tyrimą, to paties laikotarpio efektas priklausomajam kintamajam nustatomas atsižvelgiant į prie nevelinto nepriklausomojo kintamojo esančio parametro įvertį, o ilgalaikis multiplikatorius apskaičiuojamas pagal 4 formulę.

$$-(\theta_2 / \theta_1) \quad (4)$$

Kointegracijos nustatymui taip pat yra naudojamas Wald testas, kurio metu apskaičiuojamos F ir χ^2 statistikos tikimybės. Keliamos hipotezės:

H_0 : tarp rodiklių ilgalaikio ryšio nėra

H_1 : tarp rodiklių egzistuoja ilgalaikis ryšys

4. Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio tyrimas

4.1. Tyrime naudojamų laiko eilučių stacionarumo vertinimas

Prieš ekonometrinio modelio kūrimą, svarbu išaiškinti, ar modeliuojama laiko eilutė yra stacionari. 6 lentelėje pateikti demografinių rodiklių laiko eilučių stacionarumo vertinimo rezultatai - išplėsto Dickey Fuller vienatinės šaknies testo statistikos tikimybė. „Eviews 10“ programos ekrano kopijos pateiktos 2 priede.

6 lentelė. Demografinių rodiklių laiko eilučių stacionarumo vertinimo rezultatai

Laiko eilutės reikšmės	Modelis			Laiko eilutės integruotumas
	Be poslinkio ir trendo	Su poslinkiu	Su poslinkiu ir trendu	
Gyventojų skaičius, asmenys				I(0)
Nediferencijuotos	0,0974	0,000	-	
Emigrantų skaičius, asmenys				I(0)
Nediferencijuotos	0,080	0,0006	-	
Imigrantų skaičius, asmenys				I(1)
Nediferencijuotos	0,7975	0,8178	0,0538	
Diferencijuotos 1 kartą	0,000			
Išlaikomo 65+ amžiaus žmonių koeficientas				I(0)
Nediferencijuotos	0,9997	0,8560	0,0029	

Gyventojų skaičius, emigrantų skaičius bei išlaikomo 65+ amžiaus žmonių koeficientas yra stacionarus procesai (gyventojų skaičius – be poslinkio ir trendo, emigrantų skaičius – su poslinkiu, išlaikomo 65+ amžiaus koeficientas – su poslinkiu ir trendu). Likęs rodiklis – imigrantų skaičius – pirmos eilės integruotas procesas (be poslinkio ir trendo).

7 lentelė. Makroekonominių rodiklių laiko eilučių stacionarumo vertinimo rezultatai

Laiko eilutės reikšmės	Modelis			Laiko eilutės integruotumas
	Be poslinkio ir trendo	Su poslinkiu	Su poslinkiu ir trendu	
Realaus BVP (to meto kainomis) augimas, proc.				I(0)
Nediferencijuotos	0,000	-	-	
BVP vienam gyventojui, to meto kainomis, EUR				I(0)
Nediferencijuotos	0,9558	0,8572	0,0004	
Darbo produktyvumo indeksas (2015 m. – 100)				I(0)
Nediferencijuotos	0,8886	0,3674	0,000	
Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis, EUR				I(1)
Nediferencijuotos	0,9997	0,9995	0,9707	
Diferencijuotos 1 kartą	0,000			
Nedarbo lygis, proc.				I(1)
Nediferencijuotos	0,1368	0,2915	0,7255	
Diferencijuotos 1 kartą	0,000			
Vartotojų kainų indeksas (2015 m. – 100)				I(1)
Nediferencijuotos	1	0,9277	0,9321	
Diferencijuotos 1 kartą	0,000			

7 lentelėje pateikti makroekonominių rodiklių laiko eilučių stacionarumo vertinimo rezultatai („Eviews 10“ ekrano kopijos – 3 priede). Nustatyta, jog realaus BVP augimas yra stacionarus procesas be poslinkio ir trendo. BVP vienam gyventojui bei darbo produktyvumo indeksas taipogi yra stacionarus procesai, tačiau su poslinkiu ir trendu. O vidutinis darbo užmokestis, nedarbo lygis bei vartotojų kainų indeksas – pirmos eilės integruoti procesai be poslinkio ir trendo.

4.2. Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių priežastinio ryšio vertinimas

Šiame skyrelyje bus vertinami Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių Granger priežastingumo testo rezultatai, siekiant išsiaiškinti, kurie demografiniai rodikliai gali būti priežastis tam tikrų makroekonominių rodiklių pasikeitimui, bei atvirkščiai. „Eviews 10“ Granger priežastingumo testų ekrano kopijos yra pateiktos 4 priede. 8 lentelėje pateikti priežastingumo testo rezultatai, kai pasirinktas priklausomas kintamasis – gyventojų skaičius. Raudonai pažymėtos testo F statistikos tikimybės $< \alpha$, leidžiančios identifikuoti priežastinio ryšio egzistavimą.

8 lentelė. Rodiklio „Gyventojų skaičius“ priežastingumo testo rezultatai

H:	I=1	I=2	I=3	I=4	I=5	I=6	I=7	I=8
BVP_vienam → gyventoj	0,5004	0,4358	0,5784	0,2240	0,2588	0,3922	0,4452	0,0418
BVP_aug → gyventoj	0,0533	0,0968	0,1184	0,1552	0,0464	0,1061	0,0480	0,0999
produkt → gyventoj	0,4421	0,7145	0,7984	0,4686	0,3471	0,3083	0,3435	0,2427
d(vdu) → gyventoj	0,7359	0,9051	0,9667	0,9909	0,9980	0,9998	0,5855	0,6822
d(nedarbas) → gyventoj	0,0548	0,0746	0,1829	0,0824	0,0272	0,0644	0,0496	0,0803
d(kainų) → gyventoj	0,9256	0,9636	0,9865	0,9070	0,9519	0,9173	0,8379	0,8847

Vertinant 8 lentelėje pateiktus Granger priežastingumo testo rezultatus, gyventojų skaičiaus rodikliui įtaką daro du kintamieji – BVP augimas bei nedarbo lygis, tiesa, poveikis pasireiškia tik praėjus metams (5 ketvirtyje), tuomet pradingsta, bet po dviejų ketvirčių atsinaujina (įtraukus 7 vėlinimus). Tarp likusių makroekonominių rodiklių laiko eilučių ir gyventojų skaičiaus priežastinis ryšys nenustatytas, arba nustatytas tik viename laikotarpyje, kuris gali būti ir atsitiktinis (pvz. BVP vienam gyventojui → gyventojų skaičius), todėl šie rodikliai nebus įtraukiami į tolimesnę analizę.

9 lentelė. Rodiklio „Išlaikomo 65+ amžiaus žmonių koeficientas“ priežastingumo testo rezultatai

H:	I=1	I=2	I=3	I=4	I=5	I=6	I=7	I=8
BVP_vienam → išlaikomo	0,0473	0,0139	0,0906	0,0036	0,0000	0,0000	0,0001	0,0032
BVP_aug → išlaikomo	0,9197	0,7755	0,7691	0,5672	0,4693	0,5658	0,5632	0,0359
produkt → išlaikomo	0,0371	0,0003	0,0009	0,0007	0,0000	0,0001	0,0015	0,0074
d(vdu) → išlaikomo	0,8247	0,9897	0,9675	0,4130	0,6376	0,8128	0,4152	0,0944
d(nedarbas) → išlaikomo	0,2709	0,1728	0,3580	0,0024	0,0002	0,0001	0,0003	0,0002
d(kainų) → išlaikomo	0,5902	0,0248	0,0445	0,0988	0,0505	0,0175	0,0435	0,0324

Analizuojant priežastingumo testo rezultatus, kuomet pasirinktas priklausomas kintamasis – išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficientas (žr. 9 lentelę), galima teigti, jog du kintamieji – BVP augimas ir vidutinis darbo užmokestis nėra priklausomojo kintamojo kaitos priežastis, todėl į modelį jie nebus įtraukiami. Tačiau BVP vienam gyventojui bei darbo produktyvumas daro įtaką išlaikomu pensinio amžiaus gyventojų koeficientui tiek trumpuoju, tiek ilguoju laikotarpiu. Nedarbo lygio įtaka pasireiškia po 1 metų (įtraukus 4 vėlinimus), o vartotojų kainų indekso įtaka pasireiškia periodiškai, pirmųjų metų viduryje, o tuomet antrųjų metų viduryje.

10 lentelė. Rodiklio „Emigrantų skaičius“ priežastingumo testo rezultatai

H:	I=1	I=2	I=3	I=4	I=5	I=6	I=7	I=8
BVP_vienam → emigrant	0,7667	0,5962	0,0066	0,0301	0,1334	0,0001	0,0000	0,0000
BVP_aug → emigrant	0,4654	0,2623	0,0217	0,0365	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
produkt → emigrant	0,7319	0,9381	0,0079	0,0177	0,1424	0,0000	0,0000	0,0001
d(vdu) → emigrant	0,3724	0,5958	0,7892	0,9655	0,3362	0,5009	0,7306	0,8591
d(nedarbas) → emigrant	0,1806	0,0011	0,0017	0,0030	0,0016	0,0011	0,0016	0,0026
d(kainų) → emigrant	0,1861	0,1331	0,1604	0,0672	0,0158	0,0255	0,0159	0,0096

10 lentelėje pateikti priežastingumo testo rezultatai, siekiant išsiaiškinti, kokių makroekonominų rodiklių pokyčiai galėtų būti emigrantų skaičiaus kaitos priežastimi. Nustatyta, jog visi į tyrimą įtraukti makroekonominiai rodikliai, išskyrus vidutinį mėnesinį darbo užmokestį, tam tikru momentu gali turėti įtakos emigrantų srautų pokyčiams. Rodiklių BVP vienam gyventojui, BVP augimas, darbo produktyvumas ir nedarbo lygis įtaka pasireiškia pirmuosiuose metuose, kainų lygio įtaka matoma antrųjų metų pradžioje, t.y. 5 ketvirtyje.

11 lentelė. Rodiklio „Imigrantų skaičius“ priežastingumo testo rezultatai

H:	I=1	I=2	I=3	I=4	I=5	I=6	I=7	I=8
BVP vienam → d(imigrant)	0,6666	0,0114	0,0004	0,0666	0,0520	0,0818	0,0895	0,0197
BVP aug → d(imigrant)	0,9522	0,8073	0,3395	0,7072	0,7425	0,8410	0,4022	0,1975
Produkt → d(imigrant)	0,7180	0,6006	0,0010	0,1671	0,2098	0,1810	0,1980	0,2374
d(vdu) → d(imigrant)	0,3943	0,2421	0,0136	0,1054	0,0076	0,0024	0,0669	0,1123
d(nedarbas) → d(imigrant)	0,7515	0,2123	0,3857	0,8635	0,9416	0,1586	0,0940	0,0885
d(kainų) → d(imigrant)	0,0796	0,2852	0,4514	0,7277	0,8290	0,8379	0,5029	0,6642

Analizuojant Granger priežastingumo testo rezultatus, kuomet pasirinktas priklausomas kintamasis yra imigrantų skaičius (žr. 11 lentelę), galima teigti, jog tik du makroekonominiai rodikliai gali būti apibrėžti kaip imigrantų srauto kitimo priežastys: BVP vienam gyventojui – antrame, trečiame bei aštuntame ketvirčiuose, vidutinis darbo užmokestis – trečiame, penktame bei šeštame ketvirčiuose. Pastebėta ir galima darbo produktyvumo įtaka imigrantų skaičiaus pokyčiui, tačiau šis poveikis atsiranda tik trečiame ketvirtyje, o po pranyksta, todėl gali būti atsitiktinis. Dėl šios priežasties, jis, bei likę makroekonominiai rodikliai, pagal priežastingumo testo rezultatus, nedarantys įtakos imigrantų skaičiui, į tolimesnę analizę įtraukti nebus.

Toliau bus analizuojami makroekonominiams rodikliams galimai įtaką darantys demografiniai rodikliai. 12 lentelėje pateikti priežastingumo testo rezultatai, kai pasirinktas priklausomas kintamasis – BVP vienam gyventojui.

12 lentelė. Rodiklio „BVP vienam gyventojui“ priežastingumo testo rezultatai

H:	I=1	I=2	I=3	I=4	I=5	I=6	I=7	I=8
gyvent → BVP_vienam	0,5656	0,3900	0,1378	0,1204	0,3336	0,5446	0,5365	0,4130
išlaikomo → BVP_vienam	0,0000	0,0000	0,0001	0,0019	0,0042	0,0260	0,1039	0,2103
emigrant → BVP_vienam	0,5963	0,2363	0,0016	0,0128	0,3115	0,5854	0,4805	0,5140
d(imigrant) → BVP_vienam	0,0045	0,0000	0,0001	0,0121	0,8519	0,8967	0,6486	0,6758

12 lentelėje matyti, jog BVP vienam gyventojui rodiklio pokyčiui daroma trijų demografinių rodiklių įtaka. Išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficiento bei imigrantų skaičiaus pokyčių įtaka pasireiškia jau pirmųjų metų pradžioje ir tęsiasi atitinkamai pusantrų metų bei metus. Tuo tarpu emigrantų srautų pokyčių įtaka pasireiškia pirmųjų metų viduryje ir tęsiasi pusę metų. Gyventojų skaičiaus įtaka BVP vienam gyventojui nebuvo nustatyta, todėl sudarant koreliacinę kintamųjų matricą šis rodiklis nebus įtraukiamas.

13 lentelė. Rodiklio „BVP augimas“ priežastingumo testo rezultatai

H:	I=1	I=2	I=3	I=4	I=5	I=6	I=7	I=8
gyventoj → BVP_aug	0,7113	0,9740	0,8881	0,9815	0,9896	0,9914	0,8739	0,9789
išlaikomo → BVP_aug	0,4876	0,7061	0,5243	0,6954	0,4674	0,5647	0,5137	0,6113
emigrant → BVP_aug	0,4219	0,6099	0,7884	0,6533	0,7541	0,8119	0,8198	0,9451
d(imigrant) → BVP_aug	0,3608	0,6475	0,4186	0,6507	0,7838	0,8560	0,8771	0,7128

Siekiant išsiaiškinti, kurie makroekonominiai rodikliai galimai veikia BVP augimo rodiklio kaitą, taip pat buvo atliktas Granger priežastingumo testas, kurio rezultatai pateikti 13 lentelėje. Joje matoma, jog reikšminis priežastinis ryšys nebuvo aptiktas. Tačiau būtų nekorektiška konstatuoti, jog šie rodikliai nedaro įtakos BVP augimui, kadangi testas yra itin jautrus duomenims, bei nesiremia ekonomine logika. Vis dėlto, remiantis 3 skyriuje sudaryta tyrimo metodologija, modelis, kuriuo būtų siekiama įvertinti ekonominių rodiklių įtaką BVP augimui, kuriamas nebus.

14 lentelė. Rodiklio „Darbo produktyvumo indeksas“ priežastingumo testo rezultatai

H:	I=1	I=2	I=3	I=4	I=5	I=6	I=7	I=8
gyventoj → produkt	0,9065	0,3961	0,4899	0,1672	0,1572	0,3062	0,4768	0,3446
išlaikomo → produkt	0,0000	0,0000	0,0072	0,0501	0,0546	0,1042	0,0720	0,0818
emigrant → produkt	0,6233	0,0700	0,0610	0,2253	0,7060	0,3025	0,1583	0,1736
d(imigrant) → produkt	0,0004	0,0000	0,0298	0,3325	0,9333	0,9746	0,9872	0,9904

14 lentelėje pateikti priežastingumo testo rezultatai, siekiant išsiaiškinti, kokių demografinių rodiklių pokyčiai galėtų būti darbo produktyvumo kaitos priežastimi. Nustatyta, jog du rodikliai – išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficientas bei imigrantų skaičius – veikia darbo produktyvumo pasikeitimus pirmaisiais metais, o vėliau priežastinis ryšys išnyksta.

15 lentelė. Rodiklio „Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis“ priežastingumo testo rezultatai

H:	I=1	I=2	I=3	I=4	I=5	I=6	I=7	I=8
gyventoj → d(vdu)	0,8400	0,9219	0,9847	0,9850	0,9972	0,9992	0,9970	0,9634
išlaikomo → d(vdu)	0,0238	0,0555	0,1069	0,1712	0,1181	0,2603	0,4595	0,6926
emigrant → d(vdu)	0,3558	0,4435	0,5616	0,7740	0,8850	0,9690	0,8545	0,1719
d(imigrant) → d(vdu)	0,8085	0,7633	0,8891	0,9791	0,8135	0,6091	0,4611	0,1049

Analizuojant Granger priežastingumo testo rezultatus, kai pasirinktas priklausomas kintamasis yra vidutinis mėnesinis darbo užmokestis (žr. 15 lentelę), galima teigti, jog demografinių rodiklių reikšminė įtaka šiam rodikliui nebuvo nustatyta. Tiesa, matoma išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficiento įtaka vidutiniam darbo užmokesčiui po pirmojo ketvirčio, tačiau, šiam ryšiui pradingstant vėlesniuose laikotarpiuose, modelis nebus kuriamas.

16 lentelė. Rodiklio „Nedarbo lygis“ priežastingumo testo rezultatai

H:	I=1	I=2	I=3	I=4	I=5	I=6	I=7	I=8
gyventoj → d(nedarbas)	0,2503	0,5884	0,2813	0,1750	0,1959	0,1152	0,2655	0,2654
išlaikomo → d(nedarbas)	0,8285	0,0166	0,0304	0,1307	0,3828	0,4901	0,6835	0,7665
emigrant → d(nedarbas)	0,3785	0,6943	0,0389	0,0110	0,0229	0,1529	0,2832	0,1180
d(imigrant) → d(nedarbas)	0,6919	0,0091	0,0231	0,2013	0,1395	0,2443	0,2864	0,4380

16 lentelėje pateikti priežastingumo testo rezultatai, siekiant išsiaiškinti, kokių demografinių rodiklių pokyčiai galėtų būti nedarbo lygio kaitos priežastimi. Nustatyta, jog išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficientas, emigrantų skaičius ir imigrantų skaičius galėtų būti vadinami nedarbo lygio kaitos priežastimis, kurių poveikis pasireiškia pirmųjų metų viduryje.

17 lentelė. Rodiklio „Vartotojų kainų indeksas“ priežastingumo testo rezultatai

H:	I=1	I=2	I=3	I=4	I=5	I=6	I=7	I=8
gyventoj → d(kainų)	0,1503	0,2167	0,3892	0,4789	0,5085	0,5052	0,7027	0,7762
išlaikomo → d(kainų)	0,7574	0,7420	0,3276	0,7527	0,1898	0,2941	0,3068	0,3300
emigrant → d(kainų)	0,5272	0,0472	0,1229	0,1863	0,3005	0,5906	0,4210	0,5348
d(imigrant) → d(kainų)	0,3676	0,3458	0,1995	0,5597	0,3677	0,6476	0,6696	0,5500

Siekiant išsiaiškinti, kurie demografiniai rodikliai galimai veikia kainų lygio kaitą, taip pat buvo atliktas Granger priežastingumo testas, kurio rezultatai pateikti 17 lentelėje. Joje matoma, jog reikšminis priežastinis ryšys tarp analizuojamų rodiklių nebuvo aptiktas.

Nustatius kurie demografiniai rodikliai turi įtakos makroekonominių rodiklių pokyčiams, bei kurie makroekonominiai rodikliai gali būti vadinami demografinių rodiklių kaitos veiksniais, tolesniame etape bus kuriami ekonometriniai modeliai, siekiant įvertinti šių rodiklių ryšį.

4.3. Lietuvos makroekonominių rodiklių įtakos demografiniams rodikliams nustatymas

4.3.1. Makroekonominių rodiklių įtaka gyventojų skaičiui

Prieš modelio kūrimą įvertinamas priežastinį ryšį su gyventojų skaičiumi turinčių kintamųjų kolinearumas. Tam buvo sukurta koreliacinio ryšio matrica, kurioje atsispindi koreliacijos stiprumas (viršutinė eilutė), bei reikšmingumo įvertinimo tikimybės (apatinė eilutė) (žr. 18 lentelę).

18 lentelė. Koreliacinė kintamųjų matrica

	GYVENTOJ	BVP_AUG	BVP_VIENAM	DNEDARBAS
GYVENTOJ	1.000000			

BVP_AUG	0.294112	1.000000		
	0.0110	-----		
BVP_VIENAM	-0.000587	-0.160996	1.000000	
	0.9960	0.1706	-----	
DNEDARBAS	-0.279765	-0.437852	0.093462	1.000000
	0.0158	0.0001	0.4283	-----

18 lentelėje matoma, jog priklausomasis kintamasis – gyventojų skaičius einamuoju laikotarpiu reikšmingai susijęs su dvejais kintamaisiais – BVP augimu bei nedarbo lygio pokyčiu, tačiau koreliacija nėra stipri. Į modelio kūrimą galėtų būti įtraukti abu šie kintamieji, tačiau BVP augimas turi vidutinio stiprumo koreliaciją su nedarbo lygio pokyčiu. Kadangi, pastarasis rodiklis silpniau koreliuoja su gyventojų skaičiaus kintamuoju, todėl nedarbo lygio pokytis į modelį traukiamas nebus. Toliau bus kuriamas ARDL su stacionariaisiais kintamaisiais – gyventojų skaičiumi bei BVP augimu.

19 lentelėje pateikta Akaike (AIC) informacinio kriterijaus reikšmių suvestinė. Pilnai pažymėta SC kriterijaus reikšmė (30,024) yra mažiausia, todėl bus kuriamas ARDL(5,7) modelis, į kurį bus įtraukti 5 gyventojų skaičiaus laiko eilutės vėlinimai bei 7 BVP augimo laiko eilutės vėlinimai.

19 lentelė. AIC reikšmės

"gyvent" vėlinimai	"BVP aug" vėlinimų reikšmės								
	0	1	2	3	4	5	6	7	8
0	30,075	30,072	30,100	30,107	30,135	30,115	30,111	30,110	30,136
1	30,086	30,092	30,119	30,126	30,153	30,133	30,135	30,137	30,162
2	30,051	30,046	30,073	30,090	30,118	30,111	30,113	30,096	30,1235
3	30,066	30,053	30,078	30,101	30,128	30,121	30,128	30,109	30,137
4	30,065	30,049	30,067	30,094	30,117	30,099	30,104	30,094	30,122
5	30,059	30,038	30,054	30,082	30,099	30,053	30,042	30,024	30,052
6	30,038	30,024	30,043	30,071	30,093	30,060	30,059	30,047	30,075
7	30,054	30,038	30,059	30,087	30,109	30,083	30,084	30,075	30,103
8	30,054	30,048	30,070	30,098	30,119	30,092	30,087	30,072	30,099

20 lentelėje pateiktos apibendrintos sukurto ARDL(5,7) modelio charakteristikos. Tik 5 modelio parametrai yra reikšminiai, tačiau siekiant apskaičiuoti ilgalaikį BVP augimo poveikį gyventojų skaičiui, jie iš modelio nėra pašalinami. Sukurtas modelis yra stabilus – parametrų prie priklausomojo kintamojo suma (-0,85) neviršija 1, modelis reikšmingas (Fisher statistikos tikimybė $< \alpha$), tačiau nėra itin tikslus - ~20,5% (pataisytas R^2). Taipogi liekamosios modelio paklaidos netenkina visų kriterijų: jų vidurkis nėra artimas nuliui, jos nėra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį. Tačiau modelio paklaidos – homoskedastiškos. Sukurti tokį modelį, kuris būtų tikslesnis bei tenkintų visas keturias liekamųjų paklaidų sąlygas, nepavyko. Kadangi būtinoji rodiklių ryšio įvertinimo sąlyga, jog modelio paklaidos turi būti neautokoreliuotos, yra išpildyta (žr. 5 priedą), toliau bus skaičiuojamas ilgalaikis multiplikatorius.

20 lentelė. ARDL(5,7) modelio rezultatai

Nepriklausomi kintamieji	ARDL(5;7) įverčiai
C	4649475***
GYVENTOJ(-1)	-0.021470
GYVENTOJ(-2)	-0.289967**
GYVENTOJ(-3)	-0.141808
GYVENTOJ(-4)	-0.139708
GYVENTOJ(-5)	-0.249535**
BVP_AUG	58959.05
BVP_AUG(-1)	85873.41*
BVP_AUG(-2)	44593.69
BVP_AUG(-3)	-20347.86
BVP_AUG(-4)	-25035.56
BVP_AUG(-5)	30929.81
BVP_AUG(-6)	34032.58
BVP_AUG(-7)	84865.27*
Pataisytas R^2	0.204736
Fisher statistikos tikimybė	0.011471
Paklaidų vidurkis	35086.13
Paklaidų normalumas: JB tikimybė	0,000
Breusch-Pagan-Godfrey testo tikimybė	0,39
Paklaidų autokoreliacija	Nėra

*p<0,1;**p<0,05;***p<0,01

21 lentelėje pateikta ilgalaikio multiplikatoriaus reikšmė, apibrėžianti BVP augimo ilgalaikį poveikį gyventojų skaičiui. Kadangi t, F, bei χ^2 statistikos tikimybės $< \alpha$, tai reiškia, jog šis poveikis yra reikšminis.

21 lentelė. BVP augimo ilg. poveikio gyventojų skaičiui rezultatai

Ilg. Multiplikatoriaus reikšmė	159496.5
t-statistikos tikimybė	0,000
F-statistikos tikimybė	0,000
χ^2 statistikos tikimybė	0,000

Pagal modelio rezultatus, galima teigti, jog BVP augimui padidėjus 1 procentiniu punktu, gyventojų skaičius ilguoju laikotarpiu padidėtų beveik 160 tūkst., o einamuoju periodu (tą patį ketvirtį) – beveik 59 tūkst., tačiau pastarasis poveikis nėra reikšminis. Tačiau įvertinus tai, jog modelio tikslumas yra

menkas, o paklaidų skirstiniai stipriai skiriasi nuo normaliųjų, bei netenkina nulinio vidurkio sąlygos, modelio rezultatas gali būti iškreiptas.

Apibendrinant makroekonominių rodiklių įtakos gyventojų skaičiui vertinimą, galima teigti, kad, teigiamas ryšys tarp BVP augimo ir gyventojų skaičiaus yra galimas. Kaip ir analizuota mokslininkų, BVP augimas, atspindintis ekonomikos augimą, tuo pačiu ir pajamų augimą bei teigiamus lūkesčius teigiamai veikia natūralų gyventojų prieaugį - skatina gimstamumą bei mažina mirtingumą, bei teigiamai veikia migracijos saldo, t.y. mažina išvykstančiųjų ir didina atvykstančiųjų srautus. Todėl suminis šių elementų rezultatas – gyventojų skaičiaus augimas – gali būti BVP augimo pasekmė.

4.3.2. Makroekonominių rodiklių įtaka išlaikomo amžiaus (65+) gyventojų koeficientui

Pirmiausia bus tikrinama, ar tarp nepriklausomų kintamųjų neegzistuoja kolinearumo problema. 22 lentelėje pateikta koreliacinė kintamųjų matrica, kai priklausomas kintamasis – išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficientas. Statistiškai reikšminis ryšys egzistuoja tarp šio koeficiento ir dviejų nepriklausomų kintamųjų – BVP vienam gyventojui bei darbo produktyvumo indekso. Bet pastebima, jog BVP vienam gyventojui stipriai koreliuoja su darbo produktyvumo indekso pokyčiais (0,965721), o pastarasis rodiklis silpniau koreliuoja su priklausomu kintamuoju – išlaikomų 65+ koeficientu, todėl darbo produktyvumo rodiklis į modelį traukiamas nebus. Toliau kuriamas ARDL modelis su stacionariaisiais kintamaisiais.

22 lentelė. Koreliacinė kintamųjų matrica

	ISLAIKOMO	BVP_VIENAM	BVP_AUG	PRODUKT	DNEDARBAS	DKAINU
ISLAIKOMO	1.000000					

BVP_VIENAM	0.957709	1.000000				
	0.0000	-----				
BVP_AUG	-0.166839	-0.160996	1.000000			
	0.1554	0.1706	-----			
PRODUKT	0.916274	0.965721	-0.124668	1.000000		
	0.0000	0.0000	0.2899	-----		
DNEDARBAS	0.114031	0.093462	-0.437852	0.080437	1.000000	
	0.3334	0.4283	0.0001	0.4957	-----	
DKAINU	0.018523	0.007357	0.114266	0.001063	0.204236	1.000000
	0.8755	0.9504	0.3323	0.9928	0.0809	-----

23 lentelėje pateikta Akaike (AIC) informacinio kriterijaus reikšmių suvestinė. Pilnai pažymėta SC kriterijaus reikšmė (0,560) yra mažiausia, todėl bus kuriamas ARDL(1,5) modelis, į kurį bus įtrauktas vienas išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficiento laiko eilutės vėlinimas bei 5 BVP vienam gyventojui laiko eilutės vėlinimai.

23 lentelė. AIC reikšmės

"išlaikomo" vėlinimai	"BVP vienam" vėlinimų reikšmės								
	0	1	2	3	4	5	6	7	8
0	2,386	2,237	1,982	1,996	2,017	1,896	1,842	1,823	1,839
1	0,778	0,677	0,699	0,725	0,702	0,560	0,612	0,651	0,711
2	0,796	0,737	0,756	0,784	0,761	0,618	0,671	0,710	0,770
3	0,828	0,795	0,813	0,844	0,821	0,678	0,731	0,770	0,829
4	0,839	0,806	0,845	0,894	0,878	0,738	0,791	0,830	0,889

23 lentelės tęs. AIC reikšmės

"išlaikomo" vėlinimai	"BVP_vienam" vėlinimų reikšmės								
	0	1	2	3	4	5	6	7	8
5	0,888	0,841	0,883	0,933	0,862	0,720	0,777	0,816	0,875
6	0,901	0,897	0,933	0,988	0,898	0,771	0,828	0,869	0,928
7	0,927	0,943	0,989	1,041	0,901	0,791	0,850	0,891	0,950
8	0,908	0,907	0,966	1,022	0,900	0,830	0,889	0,934	0,993

24 lentelėje pateiktos apibendrintos ARDL(1,5) modelio charakteristikos. 6 iš 8 modelio parametru yra reikšminiai. Sukurtas modelis yra stabilus – parametru prie priklausomojo kintamojo suma (0,8896) neviršija 1, modelis reikšmingas (Fisher statistikos tikimybė $< \alpha$), ir yra tikslus - ~99% (pataisytas R^2). Tačiau liekamosios modelio paklaidos netenkina visų kriterijų: jų vidurkis, taip pat kaip ir prieš tai kurtame ARDL(5,7) modelyje, nėra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį (JB tikimybė $< \alpha$). Taip pat liekamosios paklaidos yra heteroskedastiškos (Breusch-Pagan-Godfrey testo tikimybė $< \alpha$). Sukurti tokį modelį, kuris tenkintų visas keturias liekamųjų paklaidų sąlygas, nepavyko, bet kadangi būtinoji modelio paklaidų autokoreliacijos nebuvimo sąlyga yra tenkintina (žr. 6 priedą), toliau bus apskaičiuojamas ilgalaikis multiplikatorius.

24 lentelė. ARDL(1,5) modelio rezultatai

Nepriklausomi kintamieji	ARDL(1;5) įverčiai
C	2.253985*
ISLAIKOMO(-1)	0.889574***
BVP_VIENAM	0.000614*
BVP_VIENAM(-1)	-0.000549
BVP_VIENAM(-2)	1.15E-05
BVP_VIENAM(-3)	0.000667***
BVP_VIENAM(-4)	-0.001693***
BVP_VIENAM(-5)	0.001256***
Pataisytas R^2	0.989889
Fisher statistikos tikimybė	0,000
Paklaidų vidurkis	1,39E-15
Paklaidų normalumas: JB tikimybė	0,000009
Breusch-Pagan-Godfrey testo tikimybė	0,0001
Paklaidų autokoreliacija	Nėra

* $p < 0,1$; *** $p < 0,01$

25 lentelėje pateikta ilgalaikio multiplikatoriaus reikšmė, apibrėžianti BVP vienam gyventojui ilgalaikį poveikį išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficientui. Kadangi t, F, bei χ^2 statistikos tikimybės $< \alpha$, reiškia, jog šis poveikis yra reikšminis.

25 lentelė. BVP vienam gyventojui ilg. poveikio išlaikomo 65+ amžiaus žmonių koeficientui rezultatai

Ilg. Multiplikatoriaus reikšmė	0,002769
t-statistikos tikimybė	0,000
F-statistikos tikimybė	0,000
χ^2 statistikos tikimybė	0,000

Pagal ARDL(1,5) modelio rezultatus, galima teigti, jog BVP vienam gyventojui padidėjus 1 euru, išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficientas padidėtų 0,002769 punktu, t.y. darbingo amžiaus gyventojams tektų didesnę pensininkų išlaikymo našta, o gyventojų senėjimo problema ir toliau

plėtotūsi. Tą patį ketvirtį efektas būtų ne toks stiprus – išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficientas padidėtų 0,000614 punkto.

Apibendrinant, empirinio tyrimo rezultatai rodo, kad pragyvenimo lygiui augant, visuomenės senėjimo problema stiprėtų. Tai galima sieti su aukštesniu pragyvenimo lygiu, aukštesne gyvenimo kokybe bei gerbūviu, didesnėmis išlaidomis sveikatos priežiūrai bei ligų prevencijai, kurie leidžia pailginti vidutinę gyvenimo trukmę. Aukštesnės ūkio pajamos leidžia geriau rūpintis sveikata bei naudotis lengviau prieinamomis medicinos paslaugomis.

4.3.3. Makroekonominių rodiklių įtaka emigrantų skaičiui

Siekiant nustatyti kintamųjų kolinearumą, buvo sudaryta kintamųjų matrica, tačiau nei vienas nepriklausomas kintamasis neturėjo statistiškai reikšmingo ryšio su priklausomu kintamuoju – emigrantų skaičiumi (žr. 7 priedą). Dėl šios priežasties, visi kintamieji buvo diferencijuoti. Koreliacinėje diferencijuotų kintamųjų matricoje (žr. 26 lentelę) buvo nustatytas reikšminis ryšys tarp emigrantų skaičiaus bei dviejų makroekonominių rodiklių – BVP vienam gyventojui bei darbo produktyvumo indekso. Tačiau esant stipriam ir reikšmingam tarpusavio ryšiui tarp šių makroekonominių kintamųjų, į modelio kūrimą yra įtraukiamas tik vienas, turintis stipresnį ryšį su emigrantų skaičiumi – darbo produktyvumo indeksas.

26 lentelė. Koreliacinė kintamųjų matrica

	DEMIGRANT	DBVP_VIENAM	DBVP_AUG	DPRODUKT	DNEDARBAS	DKAINU
DEMIGRANT	1.000000					

DBVP_VIENAM	0.262031	1.000000				
	0.0241	-----				
DBVP_AUG	-0.077686	0.203179	1.000000			
	0.5106	0.0825	-----			
DPRODUKT	0.376929	0.928895	0.205561	1.000000		
	0.0009	0.0000	0.0789	-----		
DNEDARBAS	-0.118731	-0.490745	-0.036183	-0.460433	1.000000	
	0.3137	0.0000	0.7596	0.0000	-----	
DKAINU	-0.082754	-0.037228	-0.191935	-0.192427	0.204236	1.000000
	0.4833	0.7528	0.1014	0.1005	0.0809	-----

Kadangi į modelį įtraukiamos laiko eilutės buvo diferencijuotos, svarbu išsiaiškinti, ar priežastinis ryšys tarp šių laiko eilučių tebeegzistuoja. Atlikto Granger priežastingumo testo rezultatai (žr. 27 lentelę) rodo, jog darbo produktyvumas gali būti vadinamas emigrantų skaičiaus pokyčių priežastimi: šešiuose iš aštuonių įtrauktų vėlinimo ketvirčių raudonai pažymėtos testo F statistikos tikimybės $< \alpha$ (0,05). Pakartotinio Granger priežastingumo testo rezultatų „Eviews 10“ ekrano kopijos pateiktos 8 priede. Toliau bus atliekamas ARDL nuokrypio nuo kointegracijos tyrimas.

27 lentelė. Priežastingumo testo įtraukiant diferencijuotas laiko eilučių reikšmes rezultatai

H:	l=1	l=2	l=3	l=4	l=5	l=6	l=7	l=8
d(produkt) --> d(emigrant)	0,5367	0,0016	0,0114	0,0631	0,0000	0,0000	0,0001	0,0001

28 lentelėje pateikta Akaike (AIC) informacinio kriterijaus reikšmių suvestinė. Pilkai pažymėta SC kriterijaus reikšmė (18,998) yra mažiausia, todėl bus kuriamas ARDL(3,8) modelis, į kurį bus įtraukti trys diferencijuotos emigrantų skaičiaus laiko eilutės vėlinimai bei 8 diferencijuotos darbo produktyvumo indekso laiko eilutės vėlinimai.

28 lentelė. AIC reikšmės

"d(emigrant)" vėlinimai	"d(produkt)" vėlinimų reikšmės								
	0	1	2	3	4	5	6	7	8
0	19,316	19,343	19,309	19,321	19,349	19,059	19,003	19,032	19,026
1	19,345	19,372	19,338	19,347	19,375	19,085	19,025	19,054	19,054
2	19,363	19,387	19,350	19,360	19,388	19,098	19,040	19,065	19,068
3	19,384	19,411	19,376	19,387	19,416	19,103	19,030	19,055	18,998
4	19,382	19,405	19,390	19,401	19,429	19,094	19,047	19,074	19,020
5	19,410	19,431	19,419	19,429	19,458	19,121	19,066	19,094	19,047
6	19,429	19,455	19,443	19,455	19,483	19,145	19,091	19,120	19,063
7	19,457	19,482	19,465	19,475	19,503	19,171	19,119	19,147	19,090
8	19,445	19,461	19,466	19,482	19,510	19,137	19,100	19,123	19,063

29 lentelėje pateiktos apibendrintos sukurto ARDL(3,8) modelio charakteristikos. 9 iš 15 modelio parametrų yra reikšminiai, modelis reikšmingas (Fisher statistikos tikimybė $< \alpha$), o tikslumas vidutinis $\sim 57\%$ (pataisytas R^2). Visos modelio liekamųjų paklaidų sąlygos yra tenkinamos: paklaidų vidurkis artimas nuliui, jos pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį (JB tikimybė $> \alpha$), paklaidos yra homoskedastiškos (Breusch-Pagan-Godfrey testo tikimybė $> \alpha$), autokoreliacija neužfiksuota (žr. 9 priedą). Todėl toliau bus skaičiuojamas ilgalaikis multiplikatorius, siekiant išsiaiškinti darbo produktyvumo įtaką emigrantų srautams.

29 lentelė. ARDL(3,8) modelio rezultatai

Nepriklausomi kintamieji	ARDL(3,8) įverčiai
C	11419.67***
D(EMIGRANT(-1))	-0.153952
D(EMIGRANT(-2))	-0.197296
D(EMIGRANT(-3))	-0.287243**
D(PRODUKT)	-227.4215
D(PRODUKT(-1))	432.5765**
D(PRODUKT(-2))	-200.6400
D(PRODUKT(-3))	-338.9890*
D(PRODUKT(-4))	-3.648579
D(PRODUKT(-5))	-1050.766***
D(PRODUKT(-6))	-663.0938***
D(PRODUKT(-7))	-217.2773
D(PRODUKT(-8))	-466.7640**
EMIGRANT(-1)	-0.397900***
PRODUKT(-1)	-57.29991*
Pataisytas R^2	0.565889
Fisher statistikos tikimybė	0.000000
Paklaidų vidurkis	-8,78E-14
Paklaidų normalumas: JB tikimybė	0,318
Breusch-Pagan-Godfrey testo tikimybė	0,2385
Paklaidų autokoreliacija	Nėra

* $p < 0,1$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$

30 lentelėje pateikta H_0 hipotezė, jog emigrantų skaičiaus(-1) ir darbo produktyvumo(-1) parametrų reikšmės lygios 0, yra atmetama (F ir χ^2 statistikos tikimybės $< \alpha$), t.y. tarp šių rodiklių egzistuoja ilgalaikis ryšys.

30 lentelė. Darbo produktyvumo ilg. poveikio emigrantų skaičiui rezultatai

Nulinė hipotezė: EMIGRANT(-1)=PRODUKT(-1)=0	
F-statistikos tikimybė	0.0007
χ^2 statistikos tikimybė	0.0002
Ilg. Multiplikatorius	-144,01

Pagal ARDL(3,8) modelio rezultatus, galima teigti, jog darbo produktyvumo indeksui padidėjus 1 punktu, ilgalaikėje perspektyvoje emigrantų skaičius sumažės 144 asmenimis. Tą patį ketvirtį nustatytas efektas didesnis – emigrantų skaičius sumažėtų 227 asmenimis, tačiau ši įtaka nereikšminė. Ši ryšį galima aiškinti, remiantis Lietuvos laisvosios rinkos instituto prezidento Ž. Šilėno (2019) žodžiais: „produktyvumo skirtumas yra vienas iš veiksnių, kuris ilgalaikėje perspektyvoje paaiškina, kodėl vienoje šalyse žmonės uždirba daugiau nei kitose. Didelis produktyvumas lemia didesnius atlyginimus, bei pragyvenimo lygį, tą matome lygindami šalis ir net Lietuvos rajonus.“ Tai, kad darbo produktyvumas ir BVP vienam gyventojui turi teigiamą statistinį ryšį, galima matyti ir 26 lentelėje.

Remiantis makroekonominių rodiklių ir emigrantų ryšio vertinimu galima teigti, kad produktyvesnės aukštos kvalifikacijos darbo jėgos paklausa skatina darbo užmokesčio augimą, o didesni atlyginimai bei geresnis pragyvenimo lygis skatina šalies piliečius pasilikti Lietuvoje ir neišvykti svetur – vienas pagrindinių emigracijos stūmos veiksnių tampa apsisprendimo neemigruoti priežastimi – emigracijos srautai mažėja.

4.3.4. Makroekonominių rodiklių įtaka imigrantų skaičiui

Siekiant nustatyti kintamųjų kolinearumą, buvo sudaryta kintamųjų matrica, tačiau nei vienas nepriklausomas kintamasis, taip pat kaip 4.3.3 skyrelyje analizuotu atveju, neturėjo statistiškai reikšmingo ryšio su priklausomu kintamuoju – imigrantų skaičiumi (žr. 10 priedą), todėl visi kintamieji buvo diferencijuoti. Koreliacinėje diferencijuotų kintamųjų matricoje (žr. 31 lentelę) buvo nustatytas reikšminis ryšys tarp imigrantų skaičiaus bei BVP vienam gyventojui.

31 lentelė. Koreliacinė kintamųjų matrica

	DIMIGRANT	DBVP_VIENAM	DVDU
DIMIGRANT	1.000000		

DBVP_VIENAM	0.531748	1.000000	
	0.0006	-----	
DVDU	0.125873	-0.153854	1.000000
	0.4514	0.3564	-----

Kadangi į modelį įtraukiamos laiko eilutės buvo diferencijuotos, svarbu išsiaiškinti, ar priežastinis ryšys tarp šių laiko eilučių tebeegzistuoja. Atlikto Granger priežastingumo testo rezultatai (žr. 32 lentelę) rodo, jog BVP vienam gyventojui gali būti vadinamas imigrantų skaičiaus pokyčių priežastimi: penkiuose iš aštuonių įtrauktų vėlinimo ketvirčių raudonai pažymėtos testo F statistikos tikimybės $< \alpha$ (0,05). Pakartotinio Granger priežastingumo testo rezultatų „Eviews 10“ ekrano kopijos pateiktos 11 priede. Toliau bus atliekamas ARDL nuokrypio nuo kointegracijos tyrimas.

32 lentelė. Priežastingumo testo įtraukiant diferencijuotas laiko eilučių reikšmes rezultatai

H:	l=1	l=2	l=3	l=4	l=5	l=6	l=7	l=8
d(BVP_vienam) --> d(imigrant)	0,9016	0,0000	0,0002	0,0490	0,0695	0,1260	0,0286	0,0159

33 lentelėje pateikta Akaike (AIC) informacinio kriterijaus reikšmių suvestinė. Pilkai pažymėta SC kriterijaus reikšmė (16,149) yra mažiausia, todėl bus kuriamas ARDL(7,8) modelis, į kurį bus įtraukti 7 diferencijuotos imigrantų skaičiaus laiko eilutės vėlinimai bei 8 diferencijuotos BVP vienam gyventojui laiko eilutės vėlinimai.

33 lentelė. AIC reikšmės

"d(imigrant)" vėlinimai	"d(bvp_vienam)" vėlinimų reikšmės								
	0	1	2	3	4	5	6	7	8
0	16,788	16,814	16,566	16,445	16,465	16,440	16,468	16,490	16,491
1	16,698	16,699	16,517	16,427	16,454	16,441	16,469	16,489	16,479
2	16,716	16,678	16,537	16,446	16,473	16,448	16,476	16,496	16,477
3	16,553	16,574	16,513	16,352	16,380	16,365	16,384	16,404	16,377
4	16,283	16,303	16,300	16,237	16,243	16,220	16,234	16,222	16,185
5	16,309	16,326	16,325	16,265	16,271	16,245	16,259	16,244	16,213
6	16,310	16,328	16,320	16,255	16,255	16,239	16,259	16,240	16,216
7	16,263	16,257	16,241	16,198	16,211	16,211	16,235	16,190	16,149
8	16,291	16,285	16,258	16,208	16,224	16,230	16,252	16,211	16,176

34 lentelėje pateiktos apibendrintos sukurto ARDL(7,8) modelio charakteristikos. 10 iš 19 modelio parametų yra reikšminiai, modelis reikšminis, o tikslumas geras ~71% (pataisytas R^2). Visos modelio liekamųjų paklaidų sąlygos yra tenkinamos (paklaidų autokorelograma pateikta 12 priede). Todėl toliau bus skaičiuojamas ilgalaikis multiplikatorius, siekiant išsiaiškinti BVP vienam gyventojui įtaką imigrantų srautams.

34 lentelė. ARDL(7,8) modelio rezultatai

Nepriklausomi kintamieji	ARDL(7,8) įverčiai
C	-875.9771**
D(IMIGRANT(-1))	-0.082165
D(IMIGRANT(-2))	-0.079804
D(IMIGRANT(-3))	-0.194195
D(IMIGRANT(-4))	0.661321***
D(IMIGRANT(-5))	0.131598
D(IMIGRANT(-6))	0.242424
D(IMIGRANT(-7))	0.351519**
D(BVP_VIENAM)	2.766025***
D(BVP_VIENAM(-1))	-0.041803
D(BVP_VIENAM(-2))	-1.800733*
D(BVP_VIENAM(-3))	2.238891**
D(BVP_VIENAM(-4))	-0.202300
D(BVP_VIENAM(-5))	0.482174
D(BVP_VIENAM(-6))	0.726803
D(BVP_VIENAM(-7))	-1.972742*
D(BVP_VIENAM(-8))	-2.139595*
IMIGRANT(-1)	-0.257692**
BVP_VIENAM(-1)	0.719897***

* $p < 0,1$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$

34 lentelės tęs. ARDL(7,8) modelio rezultatai

Pataisytas R ²	0.710134
Fisher statistikos tikimybė	0.000000
Paklaidų vidurkis	-9,26E-14
Paklaidų normalumas: JB tikimybė	0,996
Breusch-Pagan-Godfrey testo tikimybė	0,1248
Paklaidų autokoreliacija	Nėra

35 lentelėje pateikta H₀ hipotezė, jog imigrantų skaičiaus(-1) ir BVP vienam gyventojui(-1) parametru reikšmės lygios 0, yra atmetama (F ir χ^2 statistikos tikimybės $<\alpha$), t.y. tarp šių rodiklių egzistuoja ilgalaikis ryšys.

35 lentelė. BVP vienam gyventojui ilg. poveikio imigrantų skaičiui rezultatai

Nulinė hipotezė: IMIGRANT(-1)=BVP_VIENAM(-1)=0	
F-statistikos tikimybė	0.0292
χ^2 statistikos tikimybė	0.0226
Ilg. Multiplikatorius	2,793633485

Pagal ARDL(7,8) modelio rezultatus, galima teigti, jog BVP vienam gyventojui padidėjus 1 euru, ilgalaikėje perspektyvoje imigrantų skaičius padidės beveik 3 asmenimis (~2,92). Tuo pačiu ketvirčiu BVP vienam gyventojui įtaka imigrantų skaičiui panaši (ir reikšminė) – imigrantų padidėtų taipogi beveik 3 asmenimis (~2,8).

Atliktas tyrimas rodo, kad nors didelio efekto imigracijos srautams BVP vienam gyventojui pokytis nedaro, tačiau ši teigiama įtaka pagrindžia nagrinėtą mokslinę literatūrą, kuomet gerėjant šalies ekonominei situacijai ar augant pragyvenimo lygiui, grįžtamoji migracija taip pat auga. Be to, tai tampa paskata atvykti kitų šalių piliečiams taip didinant imigracijos mastą.

4.4. Lietuvos demografinių rodiklių įtakos makroekonominiams rodikliams nustatymas**4.4.1. Demografinių rodiklių įtaka BVP vienam gyventojui**

Pirmajame etape nustatomas kintamųjų tarpusavio ryšys – jo stiprumas bei reikšmingumas. 36 lentelėje pateikta koreliacinė kintamųjų matrica, kai priklausomas kintamasis – BVP vienam gyventojui. Šio kintamojo statistiškai reikšmingas ryšys egzistuoja tik su išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficientu, todėl toliau bus siekiama sukurti ARDL su stacionariaisiais kintamaisiais modelį, į jį įtraukiant tik vieną nepriklausomąjį kintamąjį.

36 lentelė. Koreliacinė kintamųjų matrica

	BVP_VIENAM	ISLAIKOMO	EMIGRANT	DIMIGRANT
BVP_VIENAM	1.000000			

ISLAIKOMO	0.960989	1.000000		
	0.0000	-----		
EMIGRANT	0.073383	0.139650	1.000000	
	0.5231	0.2227	-----	
DIMIGRANT	0.152938	0.129417	0.174445	1.000000
	0.1813	0.2588	0.1266	-----

37 lentelėje pateikta Akaike (AIC) informacinio kriterijaus reikšmių suvestinė. Pilkai pažymėta SC kriterijaus reikšmė (12,020) yra mažiausia, todėl bus kuriamas ARDL(5,0) modelis, į kurį bus įtraukti 5 vienam gyventojui laiko eilutės vėlinimai, o išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficiento laiko eilutės vėlinimai nebus įtraukiami.

37 lentelė. AIC reikšmės

"bvp_vienam" vėlinimai	"išlaikomo" vėlinimų reikšmės								
	0	1	2	3	4	5	6	7	8
0	14,228	13,853	13,770	13,798	13,806	13,583	13,599	13,599	13,612
1	13,814	13,429	13,457	13,457	13,466	13,228	13,211	13,155	13,183
2	13,802	13,414	13,436	13,459	13,452	13,211	13,160	13,154	13,180
3	13,397	13,088	13,094	13,115	13,126	12,956	12,826	12,853	12,817
4	13,036	12,910	12,917	12,944	12,969	12,921	12,747	12,749	12,724
5	12,020	12,048	12,074	12,097	12,123	12,136	12,111	12,132	12,160
6	12,030	12,058	12,080	12,105	12,133	12,148	12,124	12,142	12,170
7	12,042	12,070	12,094	12,115	12,142	12,158	12,131	12,149	12,176
8	12,070	12,098	12,122	12,143	12,171	12,186	12,159	12,177	12,204

38 lentelėje pateiktos apibendrintos sukurto ARDL(5,0) modelio charakteristikos. 6 iš 7 modelio parametrų yra reikšminiai. Sukurtas modelis yra stabilus – parametrų prie priklausomojo kintamojo suma (0,765) neviršija 1, modelis reikšmingas ir itin tikslus - ~99% (pataisytas R^2). Tačiau liekamosios modelio paklaidos netenkina visų kriterijų: jos nėra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį ir yra heteroskedastiškos. Tačiau būtinoji rodiklių ryšio įvertinimo sąlyga, jog modelio paklaidos turi būti neautokoreliuotos, yra išpildyta (žr. 13 priedą), todėl toliau bus skaičiuojamas ilgalaikis multiplikatorius.

38 lentelė. ARDL(5,0) modelio rezultatai

Nepriklausomi kintamieji	ARDL(5;0) įverčiai
C	-1627.237***
BVP_VIENAM(-1)	0.841337***
BVP_VIENAM(-2)	-0.178672**
BVP_VIENAM(-3)	-0.064315
BVP_VIENAM(-4)	0.978567***
BVP_VIENAM(-5)	-0.811518***
ISLAIKOMO	85.59539***
Pataisytas R^2	0.991389
Fisher statistikos tikimybė	0.000000
Paklaidų vidurkis	-4,49E-13
Paklaidų normalumas: JB tikimybė	0,000
Breusch-Pagan-Godfrey testo tikimybė	0,0003
Paklaidų autokoreliacija	Nėra

p<0,05;*p<0,01

39 lentelėje pateikta ilgalaikio multiplikatoriaus reikšmė, apibrėžianti išlaikomo 65+ mažiaus gyventojų koeficiento ilgalaikį poveikį BVP vienam gyventojui. Kadangi t, F, bei χ^2 statistikos tikimybės $< \alpha$, tai reiškia, jog šis poveikis yra reikšminis.

39 lentelė. Išlaikomo 65+ amžiaus žmonių koef. ilg. poveikio BVP vienam gyventojui rezultatai

Ilg. Multiplikatoriaus reikšmė	364.8550
t-statistikos tikimybė	0,000
F-statistikos tikimybė	0,000
χ^2 statistikos tikimybė	0,000

Pagal ARDL(5,0) modelio rezultatus, galima teigti, jog išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficientui padidėjus 1 punktu, BVP vienam gyventojui padidės ~365 eurai. Einamuoju periodu nustatyta reikšminė, tačiau ženkliai silpnesnė įtaka: išlaikomo 65+ amžiaus žmonių koeficientui padidėjus 1 punktu, tą patį ketvirtį BVP vienam gyventojui didėtų daugiau nei 85 eurai. Kadangi 4.3.2 skyrelyje buvo nustatytas BVP vienam gyventojui daromas teigiamas poveikis pensininkų išlaikymo koeficientui, todėl galima teigti, jog šių rodiklių ryšys apibūsis.

Apibendrinant, empirinio tyrimo rezultatai atskleidė teigiamą ryšį tarp išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficiento ir BVP vienam gyventojui rodiklio. Tiriamas rodiklių laikotarpis yra gana ilgas (nuo 2001 metų), o per šį laiką LR vyriausybės įstatymai buvo keičiami ne kartą. Vienas iš tokių pakeitimų, galintis teigiamai veikti šalies ūkio plėtrą bei BVP vienam gyventojui – dėl gyventojų senėjimo procesų priimtas pensinio amžiaus ilginimas, kuomet, laikui bėgant vis daugiau vyresnių gyventojų dirbo ilgiau bei taip kūrė pridėtinę vertę, lemiančią ekonomikos ir pragyvenimo lygio augimą, nors pensinio amžiaus ilginimo klausimas sukelia nemažai prieštarų visuomenės diskusijų.

4.4.2. Demografinių rodiklių įtaka darbo produktyvumui

Prieš modelio kūrimą įvertinamas priežastinių ryšių su darbo produktyvumo indeksu turinčių kintamųjų kolinearumas (žr. 40 lentelę). Nustatyta, jog reikšminė koreliacija egzistuoja tik su išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficientu, todėl bus kuriamas ARDL modelis su stacionariais kintamaisiais.

40 lentelė. Koreliacinė kintamųjų matrica

	PRODUKT	ISLAIKOMO	DIMIGRANT
PRODUKT	1.000000		

ISLAIKOMO	0.928509	1.000000	
	0.0000	-----	
DIMIGRANT	0.148924	0.129417	1.000000
	0.1932	0.2588	-----

41 lentelėje pateikta Akaike (AIC) informacinio kriterijaus reikšmių suvestinė. Pilkai pažymėta SC kriterijaus reikšmė (4,527) yra mažiausia, todėl bus kuriamas ARDL(5,0) modelis, į kurį bus įtraukti 5 darbo produktyvumo koeficiento laiko eilutės vėlinimai, o išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficiento laiko eilutės vėlinimai nebus įtraukiami.

41 lentelė. AIC reikšmės

"produkt" vėlinimai	"išlaikomo" vėlinimų reikšmės								
	0	1	2	3	4	5	6	7	8
0	6,553	6,201	6,106	6,097	6,125	5,849	5,795	5,736	5,732
1	6,437	6,056	6,058	5,994	6,020	5,708	5,724	5,574	5,600
2	6,160	5,788	5,813	5,835	5,832	5,541	5,569	5,504	5,528

41 lentelės tęs. AIC reikšmės

"produkt" vėlinimai	"išlaikomo" vėlinimų reikšmės								
	0	1	2	3	4	5	6	7	8
3	5,252	5,126	5,150	5,172	5,168	5,033	5,040	5,042	5,037
4	4,958	4,921	4,937	4,965	4,980	4,949	4,940	4,897	4,881
5	4,527	4,541	4,569	4,577	4,600	4,605	4,632	4,614	4,635
6	4,550	4,566	4,594	4,604	4,625	4,631	4,658	4,632	4,653
7	4,557	4,571	4,598	4,603	4,623	4,639	4,666	4,641	4,651
8	4,581	4,596	4,623	4,630	4,651	4,667	4,694	4,668	4,677

42 lentelėje pateiktos apibendrintos antrojo sukurto ARDL(5,0) modelio charakteristikos. 3 iš 7 modelio parametrų yra reikšminiai. Sukurtas modelis yra stabilus – parametrų prie priklausomojo kintamojo suma (0,912) neviršija 1, modelis reikšmingas ir itin tikslus - ~99% (pataisytas R²). Visos modelio liekamųjų paklaidų sąlygos yra tenkinamos: paklaidų vidurkis artimas nuliui, jos pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį, paklaidos yra homoskedastiškos, autokoreliacija neužfiksuota (žr. 14 priedą). Todėl toliau bus skaičiuojamas ilgalaikis multiplikatorius.

42 lentelė. ARDL(5,0) modelio rezultatai

Nepriklausomi kintamieji	ARDL(5;0) įverčiai
C	-1.284587
PRODUKT(-1)	0.674559***
PRODUKT(-2)	-0.057250
PRODUKT(-3)	0.001854
PRODUKT(-4)	0.953791***
PRODUKT(-5)	-0.661201***
ISLAIKOMO	0.384063
Pataisytas R ²	0.987296
Fisher statistikos tikimybė	0.000000
Paklaidų vidurkis	-9,19E-15
Paklaidų normalumas: JB tikimybė	0,402
Breusch-Pagan-Godfrey testo tikimybė	0,7685
Paklaidų autokoreliacija	Nėra

***p<0,01

43 lentelėje pateikta ilgalaikio multiplikatoriaus reikšmė, apibrėžianti išlaikomo 65+ mažiaus gyventojų koeficiento ilgalaikį poveikį darbo produktyvumui. Kadangi t, F, bei χ^2 statistikos tikimybės < α , tai reiškia, jog šis poveikis yra reikšminis.

43 lentelė. Išlaikomo 65+ amžiaus žmonių koef. ilg. poveikio darbo produktyvumui rezultatai

Ilg. Multiplikatoriaus reikšmė	4.352091
t-statistikos tikimybė	0,0082
F-statistikos tikimybė	0,0082
χ^2 statistikos tikimybė	0,0061

Pagal antrojo ARDL(5,0) modelio rezultatus, galima teigti, jog išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficientui padidėjus 1 punktu, darbo produktyvumo indeksas padidės 4,35 punktais. Einamuoju periodu įtaka gerokai silpnesnė – darbo produktyvumo indeksas padidėtų 0,38 punkto, tačiau ši įtaka

– nereikšminė. Šie rezultatai galėtų būti vertinami kontraversiškai. Dažnu atveju, aukštesnis pensinio amžiaus gyventojų išlaikymo koeficientas rodo, jog formuojantis darbo jėgos trūkumui įmonės samdo vyresnius darbuotojus. Darbo produktyvumas tokiu atveju priklauso nuo vyresnio amžiaus darbuotojo specializacijos, įgytų įgūdžių, patirties, išsilavinimo, bet dažniausiai vyresnių darbuotojų samdymas produktyvumas veikia neigiamai.

Apibendrinant empirinio tyrimo rezultatus, nustatyta teigiama išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficiento įtaka darbo produktyvumui. Šį teigiamą poveikį būtų galima sieti su statistinio ryšio nustatyme kylančiomis problemomis, kuomet du vienu metu vykstantys procesai, turintys tą pačią augimo tendenciją, pasireiškiančią panašiu metu, gali būti susieti. Senėjančios visuomenės poveikį gali kompensuoti ir net viršyti nuolatos vykstantis automatizacijos diegimas, kuris ženkliai padidina bendrąjį produktyvumą, o augantis išlaikomo pensinio amžiaus gyventojų skaičiaus koeficientas praktikoje jo didinti neturėtų.

4.4.3. Demografinių rodiklių įtaka nedarbo lygiui

Šiame tyrimo etape tikrinama, ar tarp nepriklausomų kintamųjų neegzistuoja kolinearumo problema. 44 lentelėje pateikta koreliacinė kintamųjų matrica, kai priklausomas kintamasis – nedarbo lygis. Statistiškai reikšminis ryšys egzistuoja tik tarp šio rodiklio ir imigrantų skaičiaus.

44 lentelė. Koreliacinė kintamųjų matrica

	DNEDARBAS	ISLAIKOMO	EMIGRANT	DIMIGRANT
DNEDARBAS	1.000000			

ISLAIKOMO	0.114031	1.000000		
	0.3334	-----		
EMIGRANT	-0.196515	0.077949	1.000000	
	0.0933	0.5092	-----	
DIMIGRANT	-0.366499	0.124150	0.169284	1.000000
	0.0013	0.2919	0.1493	-----

45 lentelėje pateikta Akaike (AIC) informacinio kriterijaus reikšmių suvestinė. Pilkai pažymėta SC kriterijaus reikšmė (2,382) yra mažiausia, todėl bus kuriamas ARDL(4,1) modelis, į kurį bus įtraukti diferencijuotos nedarbo lygio laiko eilutės vėlinimai bei vienas diferencijuotos imigrantų skaičiaus laiko eilutės vėlinimas.

45 lentelė. AIC reikšmės

"d(nedarbas)" vėlinimai	"d(imigrant)" vėlinimų reikšmės								
	0	1	2	3	4	5	6	7	8
0	2,900	2,818	2,845	2,852	2,876	2,887	2,913	2,944	2,973
1	2,644	2,655	2,639	2,642	2,671	2,671	2,700	2,729	2,757
2	2,650	2,632	2,583	2,605	2,633	2,624	2,649	2,677	2,706
3	2,606	2,539	2,539	2,569	2,599	2,593	2,613	2,643	2,672
4	2,409	2,382	2,405	2,431	2,447	2,402	2,420	2,447	2,467
5	2,438	2,409	2,433	2,460	2,474	2,431	2,447	2,474	2,491
6	2,465	2,439	2,463	2,491	2,504	2,458	2,476	2,504	2,521
7	2,489	2,469	2,493	2,520	2,532	2,486	2,502	2,531	2,551
8	2,482	2,474	2,501	2,523	2,534	2,505	2,514	2,544	2,551

46 lentelėje pateiktos apibendrintos sukurto ARDL(4,1) modelio charakteristikos. 4 iš 9 modelio parametrų yra reikšminiai, modelis reikšminis (Fisher statistikos tikimybė $< \alpha$), o tikslumas vidutinis

~45% (pataisytas R^2). Visos modelio liekamųjų paklaidų sąlygos yra tenkinamos: paklaidų vidurkis artimas nuliui, jos pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį, paklaidos yra homoskedastiškos, autokoreliacija neužfiksuota (žr. 15 priedą). Todėl toliau bus skaičiuojamas ilgalaikis multiplikatorius, siekiant išsiaiškinti imigrantų skaičiaus įtaką nedarbo lygiui.

46 lentelė. ARDL(4,1) modelio rezultatai

Nepriklausomi kintamieji	ARDL(4,1) įverčiai
C	0.397897
D(NEDARBAS(-1))	0.050308
D(NEDARBAS(-2))	0.106497
D(NEDARBAS(-3))	0.137283
D(NEDARBAS(-4))	0.249283***
D(IMIGRANT)	-0.000245***
D(IMIGRANT(-1))	-0.000219**
NEDARBAS(-1)	-0.070205***
IMIGRANT(-1)	6.09E-05
Pataisytas R^2	0.449454
Fisher statistikos tikimybė	0.000001
Paklaidų vidurkis	5,55E-17
Paklaidų normalumas: JB tikimybė	0,569
Breusch-Pagan-Godfrey testo tikimybė	0,3999
Paklaidų autokoreliacija	Nėra

p<0,05;*p<0,01

47 lentelėje pateikta H_0 hipotezė, jog imigrantų skaičiaus(-1) ir nedarbo lygio(-1) parametrų reikšmės lygios 0, yra atmetama (F ir χ^2 statistikos tikimybės $<\alpha$), t.y. tarp šių rodiklių egzistuoja ilgalaikis ryšys.

47 lentelė. Imigrantų skaičiaus ilg. poveikio nedarbo lygiui rezultatai

Nulinė hipotezė: IMIGRANT(-1)=NEDARBAS(-1)=0	
F-statistikos tikimybė	0.0004
χ^2 statistikos tikimybė	0.0001
Ilg. Multiplikatorius	0,000867

Pagal ARDL(4,1) modelio rezultatus, galima teigti, jog imigrantų skaičiui padidėjus 1 asmeniu, ilgalaikėje perspektyvoje nedarbo lygis padidės 0,000867 p.p. Einamuoju periodu nedarbo lygis padidėtų tik 0,0000609 p.p., bet ši įtaka nėra reikšminė.

Empirinio tyrimo rezultatai parodė, jog imigrantų skaičiaus augimas skatina labai menką nedarbo lygio augimą. Tai galima sieti su Lietuvai būdinga situacija, kuomet didžiąją dalį imigracijos srauto sudaro grįžtantieji emigrantai, o šie registruojasi bedarbiais Užimtumo tarnyboje. Taip pat ir kitas scenarijus, kai imigrantai užima tam tikrą dalį darbo vietų, o dėl šios priežasties gali didėti bedarbių skaičius, pranokstantis darbo jėgos padidėjimą – tuo metu nedarbo lygis gali iš esmės nepasikeisti arba net šiek tiek padidėti.

4.5. Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklio ryšio tyrimo rezultatų apibendrinimas ir diskusija

Atlikus empirinį tyrimą buvo nustatyta, jog tam tikri makroekonominiai rodikliai tiek einamuoju, tiek ilguoju laikotarpiu turi įtakos demografinių rodiklių pokyčiams, o šie atitinkamai veikia makroekonominių rodiklių kaitą, tiesa, ši įtaka ne visada yra reikšminė. Apibendrinti Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio rezultatai pateikti 48 lentelėje.

48 lentelė. Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio įvertinimo rezultatai

Veiksny	Einamojo laikotarpio įtaka	Ilgąjo laikotarpio įtaka
BVP augimas ↑ 1 p.p.	*Gyventojų skaičius ↑ 58 959 asm.	Gyventojų skaičius ↑ 159 497 asm.
BVP vienam gyventojui ↑ 1€	Išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koef. ↑ 0,000614 punkt. Imigrantų skaičius ↑ 2,766 asm.	Išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koef. ↑ 0,002769 punkt. Imigrantų skaičius ↑ 2,92 asm.
Darbo produktyvumo indeksas ↑ 1 punktu	*Emigrantų skaičius ↓ 227 asm.	Emigrantų skaičius ↓ 144 asm.
Išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koef. ↑ 1 punktu	BVP vienam gyventojui ↑ 85,60€ *Darbo produktyvumo indeksas ↑ 0,38 punkt.	BVP vienam gyventojui ↑ 364,86€ Darbo produktyvumo indeksas ↑ 4,352 punkt.
Imigrantų skaičius ↑ 1 asmeniu	*Nedarbo lygis ↑ 0,0000609 p.p.	Nedarbo lygis ↑ 0,000867 p.p.

*įtaka nereikšminė

Nustatyta makroekonominių rodiklių įtaka demografiniams rodikliams:

- teigiamas BVP augimo ir gyventojų skaičiaus ryšys, kuris gali būti paaiškintas, kaip ekonomikos bei pajamų augimo, o kartu ir teigiamų lūkesčių pasekmė, skatinanti gimstamumą ir imigrantų srautus, mažinanti mirtingumą bei išvykstančiųjų skaičių. Todėl gyventojų skaičiaus augimas gali būti šių, tiesiogiai populiacijos dydį veikiančių dedamųjų išraiška. Tiesa, visuomenėje šis ryšys diskutuotinas: Lietuvos ekonomikos augimo metu, buvo pastebimas gana spartus gyventojų skaičius mažėjimas. Kyla susirūpinimas, kokiais veiksmais vyriausybė galėtų suvaldyti šią tendenciją.
- teigiamas BVP vienam gyventojui ir gyventojų senėjimo ryšys, kuris sietinas su aukštesne gyvenimo kokybe, didesnėmis investicijomis į asmeninės sveikatos priežiūrą ir ligų prevenciją, kas lemia vidutinės gyvenimo trukmės ilgėjimą. Šis ryšys taip pat buvo nustatytas ir Wang S. (2020) tyrime;
- neigiamas darbo produktyvumo ir emigrantų skaičiaus ryšys, kuris gali būti aiškinamas tuo, jog produktyvios aukštesnės kvalifikacijos darbo jėgos paklausa kelia darbo užmokestį, kuris tampa sąlyginai pakankamas, t.y. emigruoti svarstančius piliečius skatina pasilikti Lietuvoje.
- teigiamas BVP vienam gyventojui ir imigrantų skaičiaus ryšys, kuris nustatytas ir Biff. G. (2020) atliktame tyrime. Aukštesnis pragyvenimo lygis skatina imigrantų srautų arba grįžtamosios migracijos masto augimą. Šiuo klausimu visuomenėje kyla abejonių, ar migracijos politika yra pakankama, svarstoma, kokiais būdais emigravusieji būtų skatinami grįžti.

Atitinkamai buvo nustatyta demografinių rodiklių įtaka makroekonominiams rodikliams:

- teigiamas išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficiento ir BVP vienam gyventojui ryšys. Šis ryšys galėtų būti aiškinamas nuolat ilginama pensinio amžiaus trukme, kai, laikui bėgant vis daugiau vyresnio amžiaus gyventojų dirbdami prisideda prie ekonomikos ir pragyvenimo lygio augimo. Šia tema kyla prieštaringų diskusijų. Siekiant išvengti darbo jėgos mažėjimo bei išlaikyti socialinių išmokų sistemą, siūlomas vadinamosios „sidabrinės ekonomikos“ diegimas (Vyriausybės strateginės analizės centras, 2021). Tačiau gyventojai šį siūlymą vertina skeptiškai;
- teigiamas išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficiento ir darbo produktyvumo ryšys, kuris, praktikoje turėtų būti priešingas. Galimai, senėjančios visuomenės poveikį viršija nuolatinis automatizacijos įdiegimas įmonėse, kuris daro didelę įtaką bendrojo produktyvumo augimui;
- teigiamas imigrantų skaičiaus ir nedarbo lygio ryšys, kuris siejamas su grįžtąja migracija, kuomet grįžę Lietuvos piliečiai užsiregistruoja Užimtumo tarnyboje, siekiant bent trumpuoju laikotarpiu gauti darbo neturintiems asmenims skiriamą išmoką. Vis dėlto šis ryšys yra itin menkas net ir ilguoju laikotarpiu.

Verta atsižvelgti ir į tam tikrus tyrimą apribojusias aspektus. Kiekvieno modelio kūrimo atveju, tarp makroekonominių ir demografinių rodiklių pagal gautus koreliacinės matricos rezultatus buvo įtraukta tik po vieną nepriklausomąjį kintamąjį, t.y. kompleksinio rodiklių poveikio nustatyti nepavyko, dėl ko, modelių kokybė galėjo suprastėti. Pažymėtina, jog tyrime buvo apsiribota įtraukti tik tam tikrus demografinius rodiklius – makroekonominių rodiklių įtaka gimstamumui ar mirtingumui, ar šių rodiklių įtaka makroekonominiams rodikliams nebuvo tirta. Taip pat dėl pasirinkto duomenų periodiškumo, į tyrimą nebuvo įtraukta daugiau mokslinėje literatūroje įvardintų ir galimai su demografiniais rodikliais susijusių makroekonominių rodiklių. Tyrime buvo naudojami tik tiesiniai ARDL modeliai, tikėtina, jog kuriant netiesinius modelius, tyrimo rezultatai būtų išsamesni.

Išvados

1. Atlikus Lietuvos demografinės situacijos problematikos analizę, nustatyta, jog šalis yra sparčiausiai nykstanti Europoje - pagal pastarųjų dešimties metų duomenis, vidutiniškai kasmet praranda 1,2 procento populiacijos, o atsižvelgiant į gimstamumą, emigracijos srautus ir gyvenimo trukmės ilgėjimą, Lietuvos populiacija ir toliau turės tendenciją mažėti. Daugiau nei du trečdaliai visų gyventojų praradimų buvo nenatūralūs, t.y. emigravusiųjų srautų nesugeba kompensuoti imigracija ir grįžtamoji migracija. Didžioji emigravusių lietuvių dalis – jauni, darbingo amžiaus žmonės arba šeimos. Tai sukelia kitas demografines problemas – mažėja santuokų skaičius ir gimstamumas, taip pat pradeda trūkti darbo jėgos, vyksta „protų nutekėjimas“. Susirūpinimą kelia ne tik mažėjantis gyventojų skaičius, bet ir gyventojų struktūros pokyčiai – kiekvienais metais vyresnio amžiaus gyventojų dalis populiacijoje auga, t.y. visuomenė sensta, todėl ateityje valstybei reikės išlaikyti vis daugiau pensininkų, o dirbančiųjų, kurių mokami mokesčiai papildo valstybės biudžetą, bus mažiau – gali būti neužtikrintas tvarios socialinių išmokų sistemos išlaikymas. Atlikus demografinių ir makroekonominių rodiklių ištirtumo analizę, nustatyta, jog šis ryšys Lietuvoje yra ištirtas nepakankamai, todėl mokslinė darbo problema yra itin aktuali.
2. Išanalizavus demografinių ir makroekonominių rodiklių sąsajų teorinius aspektus, nustatyta, jog egzistuoja apibūsė minėtų rodiklių sąveika. Ekonominiai veiksniai daro įtaką demografiniams pokyčiams: augant nedarbo lygiui, mažėjant darbo užmokesčiui ar pragyvenimo lygiui, gimstamumas mažėja, mirtingumas dėl nenatūralių priežasčių didėja, emigrantų srautai auga, o imigrantų mažėja – visa tai lemia depopuliacijos bei visuomenės senėjimo procesus. Šie procesai atitinkamai veikia ir ekonominę šalies būklę. Teigiama, jog gyventojų skaičiaus mažėjimas ir gyventojų senėjimas neigiamai veikia ekonomikos augimo perspektyvas, mažina visuminį vartojimą, didina valstybės išlaidas, ypač sveikatos priežiūros srityje, gali padidinti valstybės skolą, lemti didesnius mokesčių tarifus. Taip pat neigiamai veikia darbo rinką: galimas darbo jėgos trūkumas bei darbo našumo mažėjimas. Demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio egzistavimą patvirtina ir mokslininkų atliktų tyrimų rezultatai, tačiau, dėl skirtingų metodikų bei tirtų šalių išsivystymo lygio, rezultatai yra skirtingi.
3. Tyrimo metodika parengta remiantis ekonometrinių modelių sudarymo principais. Įvertinus tyrime naudojamų laiko eilučių stacionarumą, atliekami Granger priežastingumo testai, siekiant nustatyti, ar egzistuoja priežastinis ryšys tarp kintamųjų, sekančiame etape yra sudaroma kintamųjų koreliacinė matrica, tuomet kuriami autoregresijos paskirstyto vėlinimo (ARDL) modeliai, įtraukiant tik reikšminę koreliaciją su priklausomuoju kintamuoju turinčius nepriklausomus kintamuosius. Sukūrus modelį, vertinamas jo tinkamumas, tikslumas, bei jo liekamųjų paklaidų atitikimas būtiniams kriterijams. Užtikrinus modelio kokybę, nustatoma ir vertinama rodiklių įtaka vienas kitam. Į tyrimą įtraukiami kintamieji: gyventojų skaičius, emigrantų ir imigrantų skaičius, išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficientas, realaus BVP (to meto kainomis) augimas, BVP vienam gyventojui, darbo produktyvumo indeksas, vidutinis mėnesinis darbo užmokestis, nedarbo lygis, vartotojų kainų indeksas.
4. Atlikus empirinį tyrimą, nustatyta teigiama BVP augimo įtaka gyventojų skaičiui. BVP augimas, atspindintis ekonomikos augimą, tuo pačiu ir pajamų augimą bei teigiamus lūkesčius teigiamai veikia natūralų gyventojų prieaugį - skatina gimstamumą bei mažina mirtingumą, bei teigiamai veikia migracijos saldo, t.y. mažina išvykstančiųjų ir didina atvykstančiųjų srautus. Tyrimo rezultatai taip pat rodo, jog augant pragyvenimo lygiui, gyventojų senėjimo problema toliau

plėtotūsi. Tai galima sieti su aukštesniu pragyvenimo lygiu, aukštesne gyvenimo kokybe bei gerbūviu, didesnėmis išlaidomis sveikatos priežiūrai bei ligų prevencijai. Visa tai ilgina vidutinę gyvenimo trukmę. Taipogi ištirta, jog egzistuoja neigiamas ryšys tarp darbo produktyvumo ir emigracijos srautų. Produktyvesnės aukštos kvalifikacijos darbo jėgos paklausa skatina darbo užmokesčio augimą, o didesni atlyginimai bei geresnis pragyvenimo lygis lemia pasirinkimą neemigruoti. Atliktas tyrimas taip pat parodo, kad BVP vienam gyventojui pokyčiai imigracijos srautams didelės įtakos nedaro, tačiau egzistuoja teigiamas ryšys. Gerėjant šalies ekonominei situacijai ir augant pragyvenimo lygiui, tai tampa paskata atvykti kitų šalių piliečiams arba sugrįžti emigravusiems.

5. Atlikus empirinį tyrimą, nustatyta teigiama gyventojų senėjimo įtaka BVP vienam gyventojui. Vienas iš galimų sprendimų, galintis teigiamai veikti šalies ūkio plėtrą - dėl gyventojų senėjimo procesų priimtas pensinio amžiaus ilginimas, kuomet, laikui bėgant vis daugiau vyresnių gyventojų dirbo ilgiau bei taip kūrė pridėtinę vertę, lemiančią ekonomikos ir pragyvenimo lygio augimą. Tyrimo rezultatai taipogi parodė teigiamą išlaikomo 65+ amžiaus gyventojų koeficiento įtaką darbo produktyvumui. Tai būtų galima sieti su statistinio ryšio nustatyme kylančiomis problemomis, kuomet du vienu metu vykstantys procesai, turintys tą pačią augimo tendenciją, pasireiškiančią panašiu metu, gali būti susieti. Senėjančios visuomenės poveikį gali kompensuoti ir net viršyti nuolatos vykstantis automatizacijos diegimas, kuris ženkliai padidina bendrąjį produktyvumą, o augantis išlaikomo pensinio amžiaus gyventojų skaičiaus koeficientas praktikoje jo didinti neturėtų. Tyrimo metu nustatyta teigiama, bet itin maža imigrantų skaičiaus augimo įtaka nedarbo lygio augimui. Tai galima sieti su Lietuvai būdinga situacija, kuomet didžiąją dalį imigracijos srauto sudaro grįžtantieji emigrantai, kurie registruojasi bedarbiais Užimtumo tarnyboje. Galimas ir kitas scenarijus, kai imigrantams užimant dalį darbo vietų, didėja bendrasis darbo neturinčių asmenų skaičius, pranokstantis imigracijos nulemtą darbo jėgos padidėjimą.

Literatūros sąrašas

1. Andrews, D., Oberoi J., Wirjanto T., Zhou C. (2018). Demography and Inflation: An International Study. *North American Actuarial Journal*, 22 (2). p. 210-222. DOI: 10.1080/10920277.2017.1387572
2. Albuquerque, P.C., Lopes, J.C. (2010). Economic impacts of ageing: an inter-industry approach. *International Journal of Social Economics*, Vol. 37, No. 12 [žiūrėta 2020-12-16]. Prieiga per internetą: <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=03068293&volume=37&issue=12&articleid=1889584&show=abstract>
3. Balabonienė I., Blikienė R., Stundžienė A. (2013). Ekonometrija. Praktinis regresijos ir laiko eilučių modelių taikymas. *Kaunas: Technologija*. [žiūrėta 2021-05-12]. Prieiga per internetą: <https://www.ebooks.ktu.lt/eb/1267/ekonometrija-praktinis-regresijos-ir-laiko-eiluciu-modeliu-taikymas/>
4. Barras V., Groth H. (2017). Demography and Economic Growth: A policy-dependent relationship. *World Demographic and Ageing Forum* [žiūrėta 2021-05-12]. Prieiga per internetą: https://www.wdaforum.org/fileadmin/ablage/downloads/Demography_and_Economic_Growth.pdf
5. Becker, G. S. (1992). Fertility and the Economy. *Journal of Population Economics*, Vol. 5, No.3 [žiūrėta 2020-12-21]. Prieiga per internetą: <http://www.cies.org.pe/sites/default/files/cursos/files/lect1.pdf>
6. Biffi. G. (2020). Economics and Migration. *The Sage Handbook of International Migration*. Los Angeles [žiūrėta 2021-05-07]. Prieiga per internetą: https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=7eC5DwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA54&dq=economic+and+migration&ots=nnILKCMFfx&sig=TzZzOooGLOXMrNmDaxZvBgNOkog&redir_esc=y#v=onepage&q=economics%20and%20migration&f=false
7. Blake S. (2009). *Subnational Patterns of Population Ageing*. [žiūrėta 2020-12-21]. Prieiga per internetą: <http://www.palgrave-journals.com/pt/journal/v136/n1/pdf/pt200918a.pdf>.
8. Bloom D. E., Boersch-Supan A., McGee P., Seike A. (2011). Population Aging: Facts, Challenges, and Responses [žiūrėta 2020-12-08]. Prieiga per internetą: https://www.hsph.harvard.edu/pgda/WorkingPapers/2011/PGDA_WP_71.pdf
9. Bohk, C. ir Rau, R. (2015). Impact of Economic Conditions and Crises on Mortality and its Predictability. *Köln Z Soziol* 67, 271–294. DOI: 10.1007/s11577-015-0323-8.
10. Cutler D. M., Huang W., Lleras-Muney A. (2016). Economic Conditions and Mortality: Evidence from 200 Years of Data [žiūrėta 2021-05-07]. Prieiga per internetą: <https://scholar.harvard.edu/files/cutler/files/w22690.pdf>
11. Čiarnienė R., Kumpikaitė V., Taraškevičius A. (2009). Makroekonominų veiksnių poveikis žmonių migracijos procesams: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Ekonomika ir vadyba* [žiūrėta 2021-05-09]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367168398019/J.04~2009~1367168398019.pdf>
12. *Demografinė raida. Demografinė gyventojų raida ir sudėtis*. (2014), [žiūrėta 2020-12-16]. Prieiga per internetą: https://smp2014ge.lt/mo/visuomenine_demografija/GE_DE_34/medziaga_1.html.
13. Divisha S. (2017). Relation of Demography with Other Sciences. [žiūrėta 2021-05-11]. Prieiga per internetą: <https://www.sociologydiscussion.com/demography/relation-of-demography-with-other-sciences/2934>
14. Dromantienė, L., Kanopienė, V. (2004). Demografinis senėjimas ir ES socialinė politika pagyvenusiems. *Socialinis darbas*. Nr. 3 (2) [žiūrėta 2020-12-20]. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/social-work/article/viewFile/2163/1964>.

15. Ehmer, J. (2015). Demographic Crises, Definition. *Encyclopedia of Early Modern History Online* [žiūrėta 2020-12-15]. Prieiga per internetą: https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopedia-of-early-modern-history-online/demographic-crises-COM_018227#COM-18229.
16. Eiras M.G., Niepelt D. (2012). Ageing, government budgets, retirement, and growth. *European Economic Review*, Vol.56, iss. 1, p. 97-115. DOI: 10.1016/j.euroecorev.2011.05.007.
17. English Collins Dictionary (1995). Demographic Crisis. *English Definition & Thesaurus, 1st Edition*. [žiūrėta 2020-12-15]. Prieiga per internetą: <https://dictionary.reverso.net/english-definition/demographic+crisis>.
18. European Parliament (2016). Demography and Family Policies from a Gender Perspective. *Study for the Femm Committee* [žiūrėta 2020-12-21]. Prieiga per internetą: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571394/IPOL_STU\(2016\)571394_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571394/IPOL_STU(2016)571394_EN.pdf).
19. Europos migracijos tinklas (2021). *EMT prieglobsčio ir migracijos terminų žodynas* [žiūrėta 2021-05-07]. Prieiga per internetą: <http://emn.lt/glossary/>.
20. Eurostat duomenų bazė. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
21. Garlauskaitė, A., Zabarauskaitė, R. (2015). Lietuvos gyventojų senėjimą lemiančių veiksnių analizė. *Verslas XXI amžiuje* 7(2), p. 199-209. doi.org/10.3846/mla.2015.747.
22. Grebliauskas, A., Leskauskaitė, A. (2012). Demografinių pokyčių poveikis aukštųjų mokyklų veiklai: Lietuva pasauliniame kontekste. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, p. 49-67. doi: 10.7720/mosr.1392-1142.2012.63.4.
23. Guščinskienė J. (2001). *Sociologijos įvadas: struktūrinės loginės schemas ir komentarai*. Kaunas: Technologija.
24. Harding R. (2020). The costs of a declining population [žiūrėta 2021-05-07]. Prieiga per internetą: <https://www.ft.com/content/c017334e-36bb-11ea-a6d3-9a26f8c3cba4>
25. Higienos institutas (2010). *Pagrindinės sveikatos statistikos sąvokos, jų apibrėžimai ir skaičiavimas*. Vilnius: Sveikatos informacijos centras [žiūrėta 2020-12-15]. Prieiga per internetą: http://hi.lt/data/stat_leid.pdf.
26. Yoon, J. W., Kim J., Lee J. (2014). Impact of Demographic Changes on Inflation and the Macroeconomy. *IMF Working Papers*. DOI: 10.5089/9781498396783.001.
27. Janušauskas A., Nedzinskas E., Uleckas A. ir Vepšta P. (2009). Šiuolaikiniai migracijos procesai ir jų įtaka darbo rinkai. *Journal of Management*, Vol. 14, No. 2 [žiūrėta 2020-12-21]. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367170842318/DS.002.0.01.ARTIC>.
28. Kanopienė, V. (2008). *Socialinė demografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas [žiūrėta 2020-12-16]. Prieiga per internetą: https://wdn.ipublishcentral.com/association_lithuania_serials/viewinsidehtml/251421096460008.
29. Kasnauskienė, G. (2006). *Demografijos pagrindai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
30. Kok, P. (1999). The Definition of Migration and its Application: Making Sense of Recent South African Census and Survey Data. *SA Journal of Demography*, 7(1), p. 19-30 [žiūrėta 2020-12-20]. Prieiga per internetą: https://www.commerce.uct.ac.za/Organisations/Demography/SA_Journal_of_Demography/SAJD/VOLUME%207/SAJDem_1999_7_1_Kok.pdf.
31. Kripaitis R., Romikaitytė B. (2005). Tarptautinė darbo jėgos migracija : jos esmė, formos ir sąlygojantys veiksniai [žiūrėta 2021-05-05]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367163451255/>

32. Kunin, R. (2009). *Population Aging: Economic and Social Dimensions* [žiūrėta 2020-12-15]. Prieiga per internetą: http://www.vancouver.sun.com/pdf/FINAL_PAPER_2.3_KUNIN.pdf.
33. Lesthaeghe, R. (2014). The second demographic transition: A concise overview of its development. *Proceedings of the National Academy of Sciences 111(51)*. doi: 10.1073/pnas.1420441111.
34. Lewis P. (2011). The Link between the Economy and Mortality Rates [žiūrėta 2021-05-10]. Prieiga per internetą: http://www.actuaries.org/CTTEES_TFM/Documents/MWG_Singapore_Item14_Effect_Economy_Mortality.pdf
35. Lietuvos Bankas (2017). *Pensijų sistema Lietuvoje: iššūkiai ir galimos politikos priemonės* [žiūrėta 2020-12-16]. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/16704_106f36b5508c9529521627e6b537d034.pdf.
36. Lietuvos socialinių tyrimų centras (2010). *Lietuvos gyventojų politikos metmenys. Kartų ir lyčių tyrimo pamokos*. Vilnius [žiūrėta 2020-12-20]. Prieiga per internetą: http://lsc.lt/download/Gyventoju_politikos_metmenys_visas.pdf. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 17 d.
37. Lietuvos statistikos departamentas (2020). Lietuvos gyventojai [žiūrėta 2021-05-12]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventojai-2020/gimstamumas>
38. Lietuvos statistikos departamento rodiklių duomenų bazė. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>
39. Lubin, G. (2010). Countries On The Verge Of A Crippling Demographic Crisis. *Business Insider* [žiūrėta 2020-12-15]. Prieiga per internetą: <https://www.businessinsider.com/10-countries-on-the-verge-of-a-demographic-crisis-2010-2>.
40. Mareen B., Vittorio R. (2016). Fertility and socioeconomic development: the role of education, life expectancy and GDP per capita [žiūrėta 2021-05-10]. Prieiga per internetą: https://www.eur.nl/sites/corporate/files/Mareen_Vittorio.pdf
41. McQuillan, K. (2004). When does religion influence fertility? *Population and Development Review* Vol. 30, No. 1, p. 25-56 [žiūrėta 2020-12-20]. Prieiga per internetą: https://www.jstor.org/stable/3401497?seq=1#page_scan_tab_contents.
42. Medaiskis, T., Gruževskis B., Mikulionienė, S. (2007). *Visuomenės senėjimo padariniai darbo rinkai ir įmonėms*. Lietuvos ekonomika Europoje ir globalioje erdvėje; straipsnių rinkinys. Vilnius: Ekonominių tyrimų centras.
43. Mester L. J. (2017). Demographics and Their Implications for the Economy and Policy [žiūrėta 2021-05-03]. Prieiga per internetą: <https://www.clevelandfed.org/newsroom-and-events/speeches/sp-20171116-demographics-and-their-implications-for-the-economy-and-policy.aspx>
44. Mileris, R. (2017). Depopulation phenomenon of Lithuania: upcoming challenges for the country's economy. *Business Source Complete*, Vol. 46, iss. 3, p. 273-293. ISSN 0323-262X.
45. Murphy, M. (2016). *Demographic Determinants of Population Ageing in European Countries*. Geneva: Economic Commission for Europe [žiūrėta 2020-12-20]. Prieiga per internetą: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.11/2016/2_Murphy_Demographic_determinants_of_population_ageing_in_European_countries.pdf.
46. Pettinger, T. (2016). *The Impact of an Ageing Population on the Economy* [žiūrėta 2020-12-21]. Prieiga per internetą: <https://www.economicshelp.org/blog/8950/society/impact-ageing-population-economy/>.
47. Prakapienė, D. (2007). *Demografijos pagrindai*. Kaunas: Šviesa.
48. Reynaud, C., Miccoli, S. (2018). Depopulation and the Aging Population: The Relationship in Italian Municipalities. *Sustainability* 10(4):1004, p. 1- 12. doi: 10.3390/su10041004.

49. Sinha, B.R.K. (2005). *Human migration: concepts and approaches* [žiūrėta 2020-12-15]. Prieiga per internetą: http://www.mtafki.hu/konyvtar/kiadv/FE2005/FE20053-4_403-414.pdf.
50. Stancikienė, A. (2007). Vidutinio ir priešpensinio amžiaus moterų efektyvaus darbo problemų tyrimas [žiūrėta 2021-05-06]. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/social-work/article/download/2068/3770>
51. Stankūnienė, V. (2015). Ar stabilizuojasi Lietuvos demografinė situacija? Ar jau galime nusiraminti? *Demografija visiems*. Nr. 2, p. 1-8, VDU, Demografinių tyrimų centras [žiūrėta 2020-12-16]. Prieiga per internetą: http://smf.vdu.lt/wp-content/uploads/2017/05/demografija_visiems_nr_2.pdf.
52. Stankūnienė, V. (2014). Ar tolstame nuo 3 milijonų? *Demografija visiems*. Nr. 1, p. 1-20, VDU, Demografinių tyrimų centras [žiūrėta 2020-12-16]. Prieiga per internetą: https://eltalpykla.vdu.lt/bitstream/handle/1/272/ISSN23516887_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
53. Stankūnienė, V. (2003). Lietuvos demografinis nuosmukis XX a. pabaigoje: demografinės pusiausvyros praradimas, krizė ar šokas? *Filosofija. Sociologija*. Nr.2, p. 44-50 [žiūrėta 2020-12-16]. Prieiga per internetą: <http://www.elibrary.lt/resursai/LMA/Filosofija/F-44-1.pdf>.
54. Stankūnienė, V. (2001). *Paramos šeimai politikos samprata*. [žiūrėta 2020-12-16]. Prieiga per internetą: <http://demografija.lt/download/tekstai/Paramseimpol/ch1.pdf>.
55. Stankūnienė, V., Jasilionienė, A., Jančaitytė, R. (2005). *Šeima, vaikai, šeimos politika: modernėjimo prielaidos*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas [žiūrėta 2020-12-16]. Prieiga per internetą: <http://demografija.lt/download/tekstai/priestaros/priestarosId.pdf>.
56. Stankūnienė, V., Jasilionis, D., Baublytė, M. (2011). Demografija ir mes. Informacinis biuletenis Nr. 1 [žiūrėta 2020-12-15]. Prieiga per internetą: http://www.fsf.vu.lt/dokumentai/demografija_visiems_nr_1.pdf
57. Stundžienė A. (2020). Kurso „Ekonominių ir finansinių laiko eilučių prognozavimas“ medžiaga [žiūrėta 2021-05-13]. Prieiga per internetą: <https://2020r.moodle.ktu.edu/course/view.php?id=2977>
58. Swedbank ekonomikos apžvalga (2016) [žiūrėta 2020-12-15]. Prieiga per internetą <https://www.swedbank.lt/lt/previews/privatiems/4/20/2016>.
59. Telešienė A. (2017). Ekonomikos augimas nesustabdys emigracijos, kol išliks socialinė nelygybė [žiūrėta 2021-05-13]. Prieiga per internetą: <https://shmmf.ktu.edu/news/telesiene-ekonomikos-augimas-nesustabdys-emigracijos-kol-isliks-socialine-nelygybe/>
60. Tarptautinė migracijos organizacija (2011). Migracija Lietuvoje: faktai ir skaičiai [žiūrėta 2021-05-08]. Prieiga per internetą: http://iom.lt/images/publikacijos/failai/1427792338_7TMOMigracija%20Lietuvoje%20faktai%20ir%20skaičiai.pdf
61. Tarptautinis žodžių žodynas [žiūrėta 2020-12-19]. Prieiga per internetą: <https://www.zodynas.lt/tarptautinis-zodziu-zodynas>.
62. United Nations. World population prospects (2019) [žiūrėta 2020-12-19]. Prieiga per internetą: <https://population.un.org/wpp/DataQuery/>.
63. Vishnevsky, A., Scherbakova, E.M. (2018). Demographic brakes of the economy. *Voprosy Ekonomiki*. p. 48-70. DOI: 10.32609/0042-8736-2018-6-48-70.
64. Vyriausybės strateginės analizės centras (2021). Europos Komisijos prognozė Lietuvai: viena vyriausių valstybių Europoje [žiūrėta 2021-05-16]. Prieiga per internetą: <https://strata.gov.lt/lt/component/content/article/8-naujienos/624-europos-komisijos-prognoze-lietuvai-viena-vyriausi-valstybi-europoje>
65. Vu L. (2020). The Impact of Demographic Characteristics on Economic Development. Memorial University of Newfoundland [žiūrėta 2021-05-03]. Prieiga per internetą:

https://www.researchgate.net/publication/340860168_The_Impact_of_Demographic_Characteristics_on_Economic_Development

66. VšĮ „Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai“ (2019). Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas: demografija ir migracija [žiūrėta 2021-05-07]. Prieiga per internetą: [https://lrv.lt/uploads/main/documents/files/Demografija%20ir%20migracija\(1\).pdf](https://lrv.lt/uploads/main/documents/files/Demografija%20ir%20migracija(1).pdf)
67. Wang S. (2020). Spatial patterns and social-economic influential factors of population aging: A global assessment from 1990 to 2010. *Social Science & Medicine*, Vol. 253. DOI: 10.1016/j.socscimed.2020.112963.
68. Wang Q., Sun, X. (2016). The Role of Socio-political and Economic Factors in Fertility Decline: A Cross-country Analysis. *World Development*. DOI:10.1016/j.worlddev.2016.07.004
69. Wesley E., Peterson F. (2017). The Role of Population in Economic Growth. DOI: 10.1177/2158244017736094
70. Wimalaratana, W. (2016). International Migration and Migration Theories. *Social Affairs*. Vol.1 No.5, p. 13-32. [žiūrėta 2020-12-19]. Prieiga per internetą: [http://socialaffairsjournal.com/Achive/Fall_2016/2.International%20Migration%20and%20Migration%20Theories_A.A.I.N.Wickramasinghe_W.%20Wimalaratane_SAJ%201\(5\).pdf](http://socialaffairsjournal.com/Achive/Fall_2016/2.International%20Migration%20and%20Migration%20Theories_A.A.I.N.Wickramasinghe_W.%20Wimalaratane_SAJ%201(5).pdf).

Priedai

1 priedas. Pradiniai demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio tyrime naudoti duomenys

	Gyventojų skaičius, asmenys	BVP vienam gyventojui, to meto kainomis, EUR	BVP augimas, proc.	Nedarbo lygis, proc.	Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis, EUR	Vartotojų kainų indeksas (2015 m. – 100)	Darbo produktyvumo indeksas (2015 m. – 100)	Išlaikomo 65+ amžiaus žmonių koeficientas	Emigrantų skaičius, asmenys	Imigrantų skaičius, asmenys
2001K1	3481653	922,1	3,1			69,6	52,4	21	6598	1111
2001K2	3474422	1030,4	0,5			70,6	55,1	21	6626	1279
2001K3	3466659	1051,5	0,1			70,3	62,1	21	7796	1233
2001K4	3458217	1080,7	2,2			70,7	61,0	21	6821	1071
2002K1	3451452	968,1	1,5	17,1		70,8	55,3	22	3653	830
2002K2	3444866	1111,7	3,5	13,0		70,2	57,5	22	3921	1119
2002K3	3439717	1157,0	1,3	11,9		69,3	62,5	22	4728	1490
2002K4	3434459	1172,7	1,1	13,0		70,0	61,8	22	4417	1671
2003K1	342752	1085,0	5,3	13,6		70,0	60,0	22	3680	1018
2003K2	341936	1208,6	0,1	12,9		70,0	60,7	22	6857	1211
2003K3	3411073	1267,8	2,0	11,6		68,7	68,0	22	8776	1324
2003K4	3401838	1313,8	2,3	11,6		69,1	68,0	22	6970	1175
2004K1	3392297	1163,0	1,1	12,3		69,3	63,6	23	7516	1218
2004K2	3383204	1332,6	3,7	10,7		70,7	67,3	23	8620	1362
2004K3	3371453	1408,4	2,5	10,1		70,9	72,6	23	11600	1558
2004K4	335952	1491,1	4,2	10,4		71,1	73,0	23	9955	1415
2005K1	3344289	1320,0	2,8	9,9		71,5	66,8	24	13841	1287
2005K2	3327021	1556,2	4,7	8,9		72,1	72,2	24	15376	1543
2005K3	3308584	1676,7	4,0	7,3		72,7	78,3	24	17622	2233
2005K4	3294592	1761,5	3,5	7,2		73,2	78,2	24	11046	1726
2006K1	3282988	1539,6	1,2	6,7		73,8	71,4	24	6821	1401
2006K2	3273155	1798,4	3,9	5,6		74,8	77,9	24	7901	1835
2006K3	3263274	1972,6	6,7	5,7		75,0	84,5	24	9636	2678
2006K4	3253634	2045,3	2,7	5,1		76,5	84,7	24	8032	1831
2007K1	3243585	1864,2	5,9	5,1		77,2	77,8	25	6603	1758
2007K2	3233493	2218,5	4,6	4,1		78,4	85,2	25	7774	2258
2007K3	3224748	2422,2	5,5	3,8		80,3	91,9	25	9457	2632
2007K4	3215708	2473,3	3,3	4,0		82,7	91,7	25	6549	1961
2008K1	3207468	2238,3	4,2	5,0		85,9	83,3	25	5161	2180
2008K2	3200889	2649,6	3,1	4,6		88,2	91,0	25	5764	2446
2008K3	3194197	2730,4	-0,4	5,9		89,1	95,0	25	7956	2545
2008K4	3186817	2593,6	-2,9	7,8		89,7	91,3	25	6869	2126
2009K1	317698	2019,0	-12,1	12,1		92,4	76,3	25	8589	1410
2009K2	316664	2230,9	-3,2	13,8		91,9	83,1	25	8258	1618
2009K3	3157454	2154,9	-3,9	13,7		91,6	88,5	25	11642	2268
2009K4	3146139	2099,0	-1,1	15,5		90,9	84,7	25	10011	1191
2010K1	3136871	2029,2	5,3	18,2		92,3	82,3	26	5676	1058
2010K2	3111877	2300,0	0,8	18,2		92,9	90,5	26	30117	967
2010K3	3078783	2370,0	2,9	17,7		93,2	94,2	26	31868	1421

1 priedo tęs. Pradiniai Lietuvos demografinių ir makroekonominių rodiklių ryšio tyrime naudoti duomenys

	Gyventojų skaičius, asmenys	BVP vienam gyventojui, to meto kainomis, EUR	BVP augimas, proc.	Nedarbo lygis, proc.	Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis, EUR	Vartotojų kainų indeksas (2015 m. – 100)	Darbo produktyvumo indeksas (2015 m. – 100)	Išlaikomo 65+ amžiaus žmonių koeficientas	Emigrantų skaičius, asmenys	Imigrantų skaičius, asmenys
2010K4	305744	2352,0	2,4	17,2		94,4	89,9	26	15496	1767
2011K1	3043429	2283,5	4,5	17,1	580,9	95,8	86,3	27	13531	2263
2011K2	3028704	2637,7	3,0	15,6	591,2	97,3	93,0	27	13984	3509
2011K3	3016393	2763,1	1,8	14,9	593,5	97,4	100,8	27	16945	5667
2011K4	3006055	2657,9	0,9	13,9	609,9	97,6	96,3	27	9403	4246
2012K1	2997467	2509,2	2,1	14,5	600,8	99,2	88,2	27	9540	4157
2012K2	2989732	2790,9	0,6	13,3	605,5	99,8	93,0	27	9854	5216
2012K3	2982462	3005,0	2,1	12,5	610,7	100,7	102,8	27	13101	6524
2012K4	2974176	2877,2	1,5	13,2	627,8	100,3	99,5	27	8605	3946
2013K1	2965672	2608,6	0,2	13,1	629,8	100,8	90,1	27	8663	4241
2013K2	2958134	2970,0	2,4	11,7	636,1	101,0	95,7	27	9358	5731
2013K3	2952868	3222,9	1,1	10,9	650,8	101,1	105,2	27	12571	7657
2013K4	2945235	3045,4	0,8	11,4	660,7	100,7	100,8	27	8226	4382
2014K1	2938662	2792,0	2,1	12,4	655,3	101,0	92,2	28	8095	4298
2014K2	2932538	3140,5	0,1	11,2	667,1	101,2	98,8	28	8913	6469
2014K3	2929027	3376,0	0,8	9,1	681,4	101,0	105,2	28	11678	8668
2014K4	2922943	3166,5	-0,4	10,1	699,2	100,4	101,2	28	7935	4859
2015K1	2916229	2826,9	0,5	10,0	686,4	99,6	92,0	28	9479	4885
2015K2	2905376	3224,5	1,1	9,4	700,9	100,6	98,5	28	11897	5532
2015K3	2898756	3487,6	0,6	8,3	722,3	100,0	107,3	28	13949	7492
2015K4	2890985	3317,0	1,2	8,8	744,2	100,4	102,2	28	9208	4221
2016K1	2881945	2986,1	-0,1	8,3	737	100,7	91,3	29	9966	4132
2016K2	2873297	3396,8	1,5	8,0	761,2	101,3	97,5	29	11282	4905
2016K3	2862665	3651,5	1,8	7,5	783,3	100,8	107,8	29	16251	6324
2016K4	285287	3524,5	1,6	7,6	812,8	102,1	104,6	29	12834	4801
2017K1	2835338	3293,0	3,2	8,0	808,7	103,8	96,1	29	15804	4331
2017K2	2826282	3709,2	1,7	7,0	830	104,9	102,4	29	10522	4928
2017K3	2818687	4050,1	2,3	6,6	842,7	105,6	113,1	29	12504	5583
2017K4	2810564	3894,8	1,4	6,7	876,4	106,1	109,8	29	9095	5526
2018K1	2804776	3572,8	2,0	7,2	887,8	106,6	100,0	30	8160	6694
2018K2	2801647	4029,5	1,8	5,9	918,8	107,7	106,5	30	7239	7977
2018K3	2799344	4335,7	1,6	5,6	927,8	108,2	113,0	30	9420	7427
2018K4	2795274	4299,9	2,5	6,0	961,7	108,1	112,2	30	7387	6816
2019K1	2791567	3868,4	2,0	6,5	1251,9	109,4	102,4	30	7194	8134
2019K2	2791606	4333,6	1,8	6,1	1278	110,4	109,9	30	6440	10091
2019K3	2793601	4674,2	0,3	6,1	1306,3	110,6	120,0	30	8870	11522
2019K4	2794061	4587,3	1,8	6,4	1 346,7	111,0	116,3	30	6769	10320
2020K1	2793232	4015,0	0,2	7,1	1 370,2	111,4	103,8	31	6640	10754
2020K2	2793353	4143,6	-6,0	8,5	1 387,6	111,5	107,0	31	3465	8886
2020K3	2795459	4719,4	4,9	9,3	1 443,8	111,4	123,4	31	7565	12642

2 priedas. Demografinių rodiklių laiko eilučių stacionarumo vertinimo rezultatai

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph	Stats	
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on GYVENTOJ												
Null Hypothesis: GYVENTOJ has a unit root												
Exogenous: None												
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)												
											t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic											-1.627363	0.0974
Test critical values: 1% level											-2.594946	
5% level											-1.945024	
10% level											-1.614050	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.												

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph	St	
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on GYVENTOJ												
Null Hypothesis: GYVENTOJ has a unit root												
Exogenous: Constant												
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)												
											t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic											-7.024463	0.0000
Test critical values: 1% level											-3.516676	
5% level											-2.899115	
10% level											-2.586866	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.												

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph	
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on EMIGRANT											
Null Hypothesis: EMIGRANT has a unit root											
Exogenous: None											
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)											
										t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic										-1.725222	0.0800
Test critical values: 1% level										-2.594946	
5% level										-1.945024	
10% level										-1.614050	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.											

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph	
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on EMIGRANT											
Null Hypothesis: EMIGRANT has a unit root											
Exogenous: Constant											
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)											
										t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic										-4.416173	0.0006
Test critical values: 1% level										-3.516676	
5% level										-2.899115	
10% level										-2.586866	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.											

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph	
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on IMIGRANT											
Null Hypothesis: IMIGRANT has a unit root											
Exogenous: None											
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)											
										t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic										0.403329	0.7975
Test critical values: 1% level										-2.594946	
5% level										-1.945024	
10% level										-1.614050	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.											

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph	
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on IMIGRANT											
Null Hypothesis: IMIGRANT has a unit root											
Exogenous: Constant											
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)											
										t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic										-0.784145	0.8178
Test critical values: 1% level										-3.516676	
5% level										-2.899115	
10% level										-2.586866	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.											

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph	
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on IMIGRANT											
Null Hypothesis: IMIGRANT has a unit root											
Exogenous: Constant, Linear Trend											
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)											
										t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic										-3.437787	0.0538
Test critical values: 1% level										-4.080021	
5% level										-3.468459	
10% level										-3.161067	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.											

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph	
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on D(IMIGRANT)											
Null Hypothesis: D(IMIGRANT) has a unit root											
Exogenous: None											
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)											
										t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic										-9.870781	0.0000
Test critical values: 1% level										-2.595340	
5% level										-1.945081	
10% level										-1.614017	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.											

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph	
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on ISLAIKOMO											
Null Hypothesis: ISLAIKOMO has a unit root											
Exogenous: None											
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)											
										t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic										3.266279	0.9997
Test critical values: 1% level										-2.594946	
5% level										-1.945024	
10% level										-1.614050	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.											

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph	
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on ISLAIKOMO											
Null Hypothesis: ISLAIKOMO has a unit root											
Exogenous: Constant											
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)											
										t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic										-0.634243	0.8560
Test critical values: 1% level										-3.516676	
5% level										-2.899115	
10% level										-2.586866	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.											

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph	
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on ISLAIKOMO											
Null Hypothesis: ISLAIKOMO has a unit root											
Exogenous: Constant, Linear Trend											
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)											
										t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic										-4.494908	0.0029
Test critical values: 1% level										-4.080021	
5% level										-3.468459	
10% level										-3.161067	
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.											

3 priedas. Makroekonominių rodiklių laiko eilučių stacionarumo vertinimo rezultatai

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on BVP_AUG										
Null Hypothesis: BVP_AUG has a unit root										
Exogenous: None										
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)										
t-Statistic										
Prob.*										
Augmented Dickey-Fuller test statistic										
Test critical values:										
1% level										
5% level										
10% level										
*Mackinnon (1996) one-sided p-values.										

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on BVP_VIENAM										
Null Hypothesis: BVP_VIENAM has a unit root										
Exogenous: None										
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)										
t-Statistic										
Prob.*										
Augmented Dickey-Fuller test statistic										
Test critical values:										
1% level										
5% level										
10% level										
*Mackinnon (1996) one-sided p-values.										

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on BVP_VIENAM										
Null Hypothesis: BVP_VIENAM has a unit root										
Exogenous: Constant										
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)										
t-Statistic										
Prob.*										
Augmented Dickey-Fuller test statistic										
Test critical values:										
1% level										
5% level										
10% level										
*Mackinnon (1996) one-sided p-values.										

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on BVP_VIENAM										
Null Hypothesis: BVP_VIENAM has a unit root										
Exogenous: Constant, Linear Trend										
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)										
t-Statistic										
Prob.*										
Augmented Dickey-Fuller test statistic										
Test critical values:										
1% level										
5% level										
10% level										
*Mackinnon (1996) one-sided p-values.										

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on PRODUKT										
Null Hypothesis: PRODUKT has a unit root										
Exogenous: None										
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)										
t-Statistic										
Prob.*										
Augmented Dickey-Fuller test statistic										
Test critical values:										
1% level										
5% level										
10% level										
*Mackinnon (1996) one-sided p-values.										

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on PRODUKT										
Null Hypothesis: PRODUKT has a unit root										
Exogenous: Constant										
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)										
t-Statistic										
Prob.*										
Augmented Dickey-Fuller test statistic										
Test critical values:										
1% level										
5% level										
10% level										
*Mackinnon (1996) one-sided p-values.										

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on PRODUKT										
Null Hypothesis: PRODUKT has a unit root										
Exogenous: Constant, Linear Trend										
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)										
t-Statistic										
Prob.*										
Augmented Dickey-Fuller test statistic										
Test critical values:										
1% level										
5% level										
10% level										
*Mackinnon (1996) one-sided p-values.										

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on VDU										
Null Hypothesis: VDU has a unit root										
Exogenous: None										
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)										
t-Statistic										
Prob.*										
Augmented Dickey-Fuller test statistic										
Test critical values:										
1% level										
5% level										
10% level										
*Mackinnon (1996) one-sided p-values.										

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on VDU										
Null Hypothesis: VDU has a unit root										
Exogenous: Constant										
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)										
t-Statistic										
Prob.*										
Augmented Dickey-Fuller test statistic										
Test critical values:										
1% level										
5% level										
10% level										
*Mackinnon (1996) one-sided p-values.										

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on VDU										
Null Hypothesis: VDU has a unit root										
Exogenous: Constant, Linear Trend										
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)										
t-Statistic										
Prob.*										
Augmented Dickey-Fuller test statistic										
Test critical values:										
1% level										
5% level										
10% level										
*Mackinnon (1996) one-sided p-values.										

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on D(VDU)										
Null Hypothesis: D(VDU) has a unit root										
Exogenous: None										
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)										
t-Statistic										
Prob.*										
Augmented Dickey-Fuller test statistic										
Test critical values:										
1% level										
5% level										
10% level										
*Mackinnon (1996) one-sided p-values.										

View	Proc	Object	Properties	Print	Name	Freeze	Sample	Genr	Sheet	Graph
Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on NEDARBAS										
Null Hypothesis: NEDARBAS has a unit root										
Exogenous: None										
Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=0)										
t-Statistic										
Prob.*										
Augmented Dickey-Fuller test statistic										
Test critical values:										
1% level										
5% level										
10% level										
*Mackinnon (1996) one-sided p-values.										

4 priedas. Granger priežastingumo vertinimo rezultatai

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:20

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause GYVENTOJ	78	0.45854	0.5004
GYVENTOJ does not Granger Cause BVP_VIENAM		0.33303	0.5656

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:21

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause GYVENTOJ	77	0.84015	0.4358
GYVENTOJ does not Granger Cause BVP_VIENAM		0.95395	0.3900

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:22

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause GYVENTOJ	76	0.66175	0.5784
GYVENTOJ does not Granger Cause BVP_VIENAM		1.89929	0.1378

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:22

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause GYVENTOJ	75	1.46122	0.2240
GYVENTOJ does not Granger Cause BVP_VIENAM		1.90244	0.1204

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:23

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause GYVENTOJ	74	1.34103	0.2588
GYVENTOJ does not Granger Cause BVP_VIENAM		1.17062	0.3336

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:23

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause GYVENTOJ	73	1.06734	0.3922
GYVENTOJ does not Granger Cause BVP_VIENAM		0.83927	0.5446

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:24

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause GYVENTOJ	72	0.99382	0.4452
GYVENTOJ does not Granger Cause BVP_VIENAM		0.86900	0.5365

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:24

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause GYVENTOJ	71	2.19934	0.0418
GYVENTOJ does not Granger Cause BVP_VIENAM		1.04760	0.4130

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:29

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause GYVENTOJ	78	3.85654	0.0533
GYVENTOJ does not Granger Cause BVP_AUG		0.13805	0.7113

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:30

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause GYVENTOJ	77	2.41218	0.0968
GYVENTOJ does not Granger Cause BVP_AUG		0.02638	0.9740

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:30

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause GYVENTOJ	76	2.02541	0.1184
GYVENTOJ does not Granger Cause BVP_AUG		0.21151	0.8881

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:31

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause GYVENTOJ	75	1.72393	0.1552
GYVENTOJ does not Granger Cause BVP_AUG		0.10159	0.9815

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:31

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause GYVENTOJ	74	2.28870	0.0464
GYVENTOJ does not Granger Cause BVP_AUG		0.11067	0.9896

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:32

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause GYVENTOJ	73	1.84179	0.1061
GYVENTOJ does not Granger Cause BVP_AUG		0.13386	0.9914

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:33

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause GYVENTOJ	72	2.02072	0.0480
GYVENTOJ does not Granger Cause BVP_AUG		0.43835	0.8739

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:33

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause GYVENTOJ	71	1.78724	0.0999
GYVENTOJ does not Granger Cause BVP_AUG		0.24954	0.9789

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:42

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause GYVENTOJ	78	0.59709	0.4421
GYVENTOJ does not Granger Cause PRODUKT		0.01388	0.9065

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:42

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause GYVENTOJ	77	0.33774	0.7145
GYVENTOJ does not Granger Cause PRODUKT		0.93812	0.3961

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:43

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause GYVENTOJ	76	0.33736	0.7984
GYVENTOJ does not Granger Cause PRODUKT		0.81503	0.4899

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:43

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause GYVENTOJ	75	0.90101	0.4686
GYVENTOJ does not Granger Cause PRODUKT		1.67115	0.1672

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:44

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause GYVENTOJ	74	1.14335	0.3471
GYVENTOJ does not Granger Cause PRODUKT		1.66069	0.1572

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:44

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause GYVENTOJ	73	1.22094	0.3083
GYVENTOJ does not Granger Cause PRODUKT		1.22531	0.3062

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:45

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause GYVENTOJ	72	1.15400	0.3435
GYVENTOJ does not Granger Cause PRODUKT		0.94912	0.4768

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:45

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause GYVENTOJ	71	1.34334	0.2427
GYVENTOJ does not Granger Cause PRODUKT		1.15265	0.3446

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:49

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause GYVENTOJ	37	0.11565	0.7359
GYVENTOJ does not Granger Cause D(VDU)		0.04137	0.8400

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:49

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause GYVENTOJ	36	0.10006	0.9051
GYVENTOJ does not Granger Cause D(VDU)		0.08154	0.9219

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 20:50

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause GYVENTOJ	35	0.08688	0.9667
GYVENTOJ does not Granger Cause D(VDU)		0.05038	0.9847

Pairwise Granger Causality Tests
 Date: 15/05/21 Time: 20:50
 Sample: 2001Q1 2020Q3
 Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause GYVENTOJ	34	0.06834	0.9909
GYVENTOJ does not Granger Cause D(VDU)		0.08921	0.9850

Pairwise Granger Causality Tests
 Date: 15/05/21 Time: 20:50
 Sample: 2001Q1 2020Q3
 Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause GYVENTOJ	33	0.05238	0.9980
GYVENTOJ does not Granger Cause D(VDU)		0.06107	0.9972

Pairwise Granger Causality Tests
 Date: 15/05/21 Time: 20:51
 Sample: 2001Q1 2020Q3
 Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause GYVENTOJ	32	0.03449	0.9998
GYVENTOJ does not Granger Cause D(VDU)		0.05457	0.9992

Pairwise Granger Causality Tests
 Date: 15/05/21 Time: 20:51
 Sample: 2001Q1 2020Q3
 Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause GYVENTOJ	31	0.81881	0.5855
GYVENTOJ does not Granger Cause D(VDU)		0.10707	0.9970

Pairwise Granger Causality Tests
 Date: 15/05/21 Time: 20:52
 Sample: 2001Q1 2020Q3
 Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause GYVENTOJ	30	0.70663	0.6822
GYVENTOJ does not Granger Cause D(VDU)		0.27403	0.9634

Pairwise Granger Causality Tests
 Date: 15/05/21 Time: 22:04
 Sample: 2001Q1 2020Q3
 Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause GYVENTOJ	73	6.24219	0.0548
GYVENTOJ does not Granger Cause D(NEDARBAS)		1.34406	0.2503

Pairwise Granger Causality Tests
 Date: 15/05/21 Time: 22:05
 Sample: 2001Q1 2020Q3
 Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause GYVENTOJ	72	2.69834	0.0746
GYVENTOJ does not Granger Cause D(NEDARBAS)		0.53462	0.5884

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:05

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause GYVENTOJ	71	1.66722	0.1829
GYVENTOJ does not Granger Cause D(NEDARBAS)		1.30258	0.2813

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:06

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause GYVENTOJ	70	2.17459	0.0824
GYVENTOJ does not Granger Cause D(NEDARBAS)		1.64293	0.1750

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:06

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause GYVENTOJ	69	2.74360	0.0272
GYVENTOJ does not Granger Cause D(NEDARBAS)		1.52587	0.1959

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:07

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause GYVENTOJ	68	2.12923	0.0644
GYVENTOJ does not Granger Cause D(NEDARBAS)		1.80431	0.1152

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:07

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause GYVENTOJ	67	2.19555	0.0496
GYVENTOJ does not Granger Cause D(NEDARBAS)		1.30742	0.2655

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:08

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause GYVENTOJ	66	1.90594	0.0803
GYVENTOJ does not Granger Cause D(NEDARBAS)		1.30074	0.2654

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:17

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause GYVENTOJ	77	0.00877	0.9256
GYVENTOJ does not Granger Cause D(KAINU)		2.11286	0.1503

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:17

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause GYVENTOJ	76	0.03706	0.9636
GYVENTOJ does not Granger Cause D(KAINU)		1.56280	0.2167

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:18

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause GYVENTOJ	75	0.04667	0.9865
GYVENTOJ does not Granger Cause D(KAINU)		1.02033	0.3892

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:18

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause GYVENTOJ	74	0.25278	0.9070
GYVENTOJ does not Granger Cause D(KAINU)		0.88342	0.4789

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:19

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause GYVENTOJ	73	0.22173	0.9519
GYVENTOJ does not Granger Cause D(KAINU)		0.86694	0.5085

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:19

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause GYVENTOJ	72	0.33215	0.9173
GYVENTOJ does not Granger Cause D(KAINU)		0.89418	0.5052

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:19

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause GYVENTOJ	71	0.48999	0.8379
GYVENTOJ does not Granger Cause D(KAINU)		0.66230	0.7027

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:20

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause GYVENTOJ	70	0.45067	0.8847
GYVENTOJ does not Granger Cause D(KAINU)		0.59675	0.7762

Pairwise Granger Causality Tests
 Date: 15/05/21 Time: 22:22
 Sample: 2001Q1 2020Q3
 Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause ISLAIKOMO	78	4.06701	0.0473
ISLAIKOMO does not Granger Cause BVP_VIENAM		41.7349	9.E-09

Pairwise Granger Causality Tests
 Date: 15/05/21 Time: 22:23
 Sample: 2001Q1 2020Q3
 Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause ISLAIKOMO	77	4.54182	0.0139
ISLAIKOMO does not Granger Cause BVP_VIENAM		25.6163	4.E-09

Pairwise Granger Causality Tests
 Date: 15/05/21 Time: 22:23
 Sample: 2001Q1 2020Q3
 Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause ISLAIKOMO	76	2.24627	0.0906
ISLAIKOMO does not Granger Cause BVP_VIENAM		7.89372	0.0001

Pairwise Granger Causality Tests
 Date: 15/05/21 Time: 22:24
 Sample: 2001Q1 2020Q3
 Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause ISLAIKOMO	75	4.33739	0.0036
ISLAIKOMO does not Granger Cause BVP_VIENAM		4.79319	0.0019

Pairwise Granger Causality Tests
 Date: 15/05/21 Time: 22:24
 Sample: 2001Q1 2020Q3
 Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause ISLAIKOMO	74	8.35366	4.E-06
ISLAIKOMO does not Granger Cause BVP_VIENAM		3.84278	0.0042

Pairwise Granger Causality Tests
 Date: 15/05/21 Time: 22:25
 Sample: 2001Q1 2020Q3
 Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause ISLAIKOMO	73	6.16639	4.E-05
ISLAIKOMO does not Granger Cause BVP_VIENAM		2.60636	0.0260

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:25

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause ISLAIKOMO	72	5.13967	0.0001
ISLAIKOMO does not Granger Cause BVP_VIENAM		1.80527	0.1039

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:25

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause ISLAIKOMO	71	3.38359	0.0032
ISLAIKOMO does not Granger Cause BVP_VIENAM		1.41779	0.2103

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:30

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause ISLAIKOMO	78	0.01022	0.9197
ISLAIKOMO does not Granger Cause BVP_AUG		0.48660	0.4876

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:33

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause ISLAIKOMO	77	0.25520	0.7755
ISLAIKOMO does not Granger Cause BVP_AUG		0.34967	0.7061

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:33

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause ISLAIKOMO	76	0.37805	0.7691
ISLAIKOMO does not Granger Cause BVP_AUG		0.75318	0.5243

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:34

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause ISLAIKOMO	75	0.74136	0.5672
ISLAIKOMO does not Granger Cause BVP_AUG		0.55598	0.6954

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:34

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause ISLAIKOMO	74	0.92748	0.4693
ISLAIKOMO does not Granger Cause BVP_AUG		0.93049	0.4674

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:34

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause ISLAIKOMO	73	0.81064	0.5658
ISLAIKOMO does not Granger Cause BVP_AUG		0.81213	0.5647

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:35

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause ISLAIKOMO	72	0.83460	0.5632
ISLAIKOMO does not Granger Cause BVP_AUG		0.89892	0.5137

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:35

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause ISLAIKOMO	71	2.26959	0.0359
ISLAIKOMO does not Granger Cause BVP_AUG		0.79276	0.6113

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:37

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause ISLAIKOMO	78	4.50540	0.0371
ISLAIKOMO does not Granger Cause PRODUKT		50.1525	7.E-10

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:38

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause ISLAIKOMO	77	9.10118	0.0003
ISLAIKOMO does not Granger Cause PRODUKT		50.7914	2.E-14

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:38

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause ISLAIKOMO	76	6.16250	0.0009
ISLAIKOMO does not Granger Cause PRODUKT		4.35964	0.0072

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:38

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause ISLAIKOMO	75	5.49535	0.0007
ISLAIKOMO does not Granger Cause PRODUKT		2.50913	0.0501

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:39

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause ISLAIKOMO	74	6.73746	4.E-05
ISLAIKOMO does not Granger Cause PRODUKT		2.30732	0.0546

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:39

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause ISLAIKOMO	73	5.60864	0.0001
ISLAIKOMO does not Granger Cause PRODUKT		1.85165	0.1042

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:40

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause ISLAIKOMO	72	3.92195	0.0015
ISLAIKOMO does not Granger Cause PRODUKT		1.99223	0.0720

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:40

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause ISLAIKOMO	71	2.99866	0.0074
ISLAIKOMO does not Granger Cause PRODUKT		1.88272	0.0818

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:43

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause ISLAIKOMO	37	0.04985	0.8247
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(VDU)		5.59613	0.0238

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:44

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause ISLAIKOMO	36	0.01032	0.9897
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(VDU)		3.17861	0.0555

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:44

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause ISLAIKOMO	35	0.08531	0.9675
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(VDU)		2.22836	0.1069

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:45

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause ISLAIKOMO	34	1.02649	0.4130
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(VDU)		1.74716	0.1712

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:45

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause ISLAIKOMO	33	0.68812	0.6376
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(VDU)		2.00208	0.1181

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:46

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause ISLAIKOMO	32	0.48295	0.8128
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(VDU)		1.41425	0.2603

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:46

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause ISLAIKOMO	31	1.08818	0.4152
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(VDU)		1.01119	0.4595

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:46

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause ISLAIKOMO	30	2.24140	0.0944
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(VDU)		0.69276	0.6926

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:49

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause ISLAIKOMO	73	1.23150	0.2709
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(NEDARBAS)		0.04726	0.8285

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:49

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause ISLAIKOMO	72	1.80251	0.1728
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(NEDARBAS)		4.36250	0.0166

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:50

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause ISLAIKOMO	71	1.09442	0.3580
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(NEDARBAS)		3.16435	0.0304

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:50

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause ISLAIKOMO	70	4.66332	0.0024
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(NEDARBAS)		1.85094	0.1307

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:51

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause ISLAIKOMO	69	5.71567	0.0002
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(NEDARBAS)		1.07661	0.3828

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:51

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause ISLAIKOMO	68	5.83619	9.E-05
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(NEDARBAS)		0.91659	0.4901

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:51

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause ISLAIKOMO	67	4.77010	0.0003
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(NEDARBAS)		0.68566	0.6835

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:52

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause ISLAIKOMO	66	4.74900	0.0002
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(NEDARBAS)		0.60824	0.7665

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 22:59

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause ISLAIKOMO	77	0.29264	0.5902
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(KAINU)		0.09614	0.7574

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:00

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause ISLAIKOMO	76	3.89758	0.0248
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(KAINU)		0.29962	0.7420

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:00

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause ISLAIKOMO	75	2.83631	0.0445
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(KAINU)		1.17009	0.3276

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:00

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause ISLAIKOMO	74	2.04181	0.0988
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(KAINU)		0.47666	0.7527

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:01

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause ISLAIKOMO	73	2.35697	0.0505
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(KAINU)		1.54256	0.1898

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:01

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause ISLAIKOMO	72	2.82360	0.0175
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(KAINU)		1.25070	0.2941

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:01

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause ISLAIKOMO	71	2.24728	0.0435
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(KAINU)		1.22108	0.3068

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:02

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause ISLAIKOMO	70	2.32221	0.0324
ISLAIKOMO does not Granger Cause D(KAINU)		1.17758	0.3300

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:04

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause EMIGRANT	78	0.08869	0.7667
EMIGRANT does not Granger Cause BVP_VIENAM		0.28308	0.5963

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:04

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause EMIGRANT	77	0.52085	0.5962
EMIGRANT does not Granger Cause BVP_VIENAM		1.47207	0.2363

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:04

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause EMIGRANT	76	4.42495	0.0066
EMIGRANT does not Granger Cause BVP_VIENAM		5.63250	0.0016

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:05

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause EMIGRANT	75	2.85994	0.0301
EMIGRANT does not Granger Cause BVP_VIENAM		3.44911	0.0128

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:05

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause EMIGRANT	74	1.76305	0.1334
EMIGRANT does not Granger Cause BVP_VIENAM		1.21721	0.3115

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:06

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause EMIGRANT	73	6.01856	6.E-05
EMIGRANT does not Granger Cause BVP_VIENAM		0.78464	0.5854

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:06

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause EMIGRANT	72	7.35725	3.E-06
EMIGRANT does not Granger Cause BVP_VIENAM		0.94389	0.4805

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:06

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause EMIGRANT	71	6.61632	5.E-06
EMIGRANT does not Granger Cause BVP_VIENAM		0.91160	0.5140

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:19

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause EMIGRANT	78	0.53848	0.4654
EMIGRANT does not Granger Cause BVP_AUG		0.65225	0.4219

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:20

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause EMIGRANT	77	1.36363	0.2623
EMIGRANT does not Granger Cause BVP_AUG		0.49781	0.6099

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:20

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause EMIGRANT	76	3.42971	0.0217
EMIGRANT does not Granger Cause BVP_AUG		0.35118	0.7884

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:20

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause EMIGRANT	75	2.72720	0.0365
EMIGRANT does not Granger Cause BVP_AUG		0.61513	0.6533

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:21

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause EMIGRANT	74	9.59721	8.E-07
EMIGRANT does not Granger Cause BVP_AUG		0.52820	0.7541

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:21

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause EMIGRANT	73	8.37012	1.E-06
EMIGRANT does not Granger Cause BVP_AUG		0.49184	0.8119

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:22

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause EMIGRANT	72	7.55727	2.E-06
EMIGRANT does not Granger Cause BVP_AUG		0.51466	0.8198

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:22

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause EMIGRANT	71	7.95296	5.E-07
EMIGRANT does not Granger Cause BVP_AUG		0.34286	0.9451

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:26

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause EMIGRANT	78	0.11830	0.7319
EMIGRANT does not Granger Cause PRODUKT		0.24330	0.6233

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:26

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause EMIGRANT	77	0.06394	0.9381
EMIGRANT does not Granger Cause PRODUKT		2.76002	0.0700

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:27

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause EMIGRANT	76	4.28319	0.0079
EMIGRANT does not Granger Cause PRODUKT		2.57263	0.0610

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:27

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause EMIGRANT	75	3.22273	0.0177
EMIGRANT does not Granger Cause PRODUKT		1.45703	0.2253

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:27

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause EMIGRANT	74	1.72265	0.1424
EMIGRANT does not Granger Cause PRODUKT		0.59205	0.7060

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:28

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause EMIGRANT	73	6.23589	4.E-05
EMIGRANT does not Granger Cause PRODUKT		1.23273	0.3025

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:28

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause EMIGRANT	72	6.03251	3.E-05
EMIGRANT does not Granger Cause PRODUKT		1.58582	0.1583

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:28

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause EMIGRANT	71	4.93542	0.0001
EMIGRANT does not Granger Cause PRODUKT		1.51550	0.1736

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:32

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause EMIGRANT	37	0.81700	0.3724
EMIGRANT does not Granger Cause D(VDU)		0.87622	0.3558

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:32

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause EMIGRANT	36	0.52655	0.5958
EMIGRANT does not Granger Cause D(VDU)		0.83466	0.4435

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:39

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause EMIGRANT	35	0.35035	0.7892
EMIGRANT does not Granger Cause D(VDU)		0.69725	0.5616

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:41

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause EMIGRANT	34	0.14048	0.9655
EMIGRANT does not Granger Cause D(VDU)		0.44630	0.7740

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:42

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause EMIGRANT	33	1.21249	0.3362
EMIGRANT does not Granger Cause D(VDU)		0.33691	0.8850

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:42

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause EMIGRANT	32	0.92240	0.5009
EMIGRANT does not Granger Cause D(VDU)		0.21042	0.9690

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:42

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause EMIGRANT	31	0.62222	0.7306
EMIGRANT does not Granger Cause D(VDU)		0.45215	0.8545

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:43

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause EMIGRANT	30	0.46588	0.8591
EMIGRANT does not Granger Cause D(VDU)		1.77487	0.1719

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:46

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause EMIGRANT	73	1.82904	0.1806
EMIGRANT does not Granger Cause D(NEDARBAS)		0.78543	0.3785

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:46

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause EMIGRANT	72	7.55916	0.0011
EMIGRANT does not Granger Cause D(NEDARBAS)		0.36686	0.6943

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:46

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause EMIGRANT	71	5.65777	0.0017
EMIGRANT does not Granger Cause D(NEDARBAS)		2.95733	0.0389

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:47

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause EMIGRANT	70	4.49268	0.0030
EMIGRANT does not Granger Cause D(NEDARBAS)		3.57674	0.0110

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:47

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause EMIGRANT	69	4.47408	0.0016
EMIGRANT does not Granger Cause D(NEDARBAS)		2.84746	0.0229

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:47

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause EMIGRANT	68	4.38680	0.0011
EMIGRANT does not Granger Cause D(NEDARBAS)		1.64274	0.1529

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:48

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause EMIGRANT	67	3.95735	0.0016
EMIGRANT does not Granger Cause D(NEDARBAS)		1.27041	0.2832

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:48

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause EMIGRANT	66	3.54082	0.0026
EMIGRANT does not Granger Cause D(NEDARBAS)		1.71735	0.1180

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:50

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause EMIGRANT	77	1.78086	0.1861
EMIGRANT does not Granger Cause D(KAINU)		0.40354	0.5272

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:50

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause EMIGRANT	76	2.07510	0.1331
EMIGRANT does not Granger Cause D(KAINU)		3.18914	0.0472

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:50

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause EMIGRANT	75	1.77400	0.1604
EMIGRANT does not Granger Cause D(KAINU)		1.99512	0.1229

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:50

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause EMIGRANT	74	2.30919	0.0672
EMIGRANT does not Granger Cause D(KAINU)		1.59476	0.1863

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:51

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause EMIGRANT	73	3.05342	0.0158
EMIGRANT does not Granger Cause D(KAINU)		1.24214	0.3005

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:51

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause EMIGRANT	72	2.62002	0.0255
EMIGRANT does not Granger Cause D(KAINU)		0.77787	0.5906

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:51

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause EMIGRANT	71	2.74637	0.0159
EMIGRANT does not Granger Cause D(KAINU)		1.02967	0.4210

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:52

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause EMIGRANT	70	2.88389	0.0096
EMIGRANT does not Granger Cause D(KAINU)		0.88564	0.5348

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:57

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause D(IMIGRANT)	77	0.18714	0.6666
D(IMIGRANT) does not Granger Cause BVP_VIENAM		8.58945	0.0045

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:57

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause D(IMIGRANT)	76	4.77061	0.0114
D(IMIGRANT) does not Granger Cause BVP_VIENAM		23.8316	1.E-08

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:57

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause D(IMIGRANT)	75	6.96467	0.0004
D(IMIGRANT) does not Granger Cause BVP_VIENAM		8.57125	7.E-05

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:58

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause D(IMIGRANT)	74	2.31497	0.0666
D(IMIGRANT) does not Granger Cause BVP_VIENAM		3.48897	0.0121

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:58

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause D(IMIGRANT)	73	2.33991	0.0520
D(IMIGRANT) does not Granger Cause BVP_VIENAM		0.39291	0.8519

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:58

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause D(IMIGRANT)	72	1.98795	0.0818
D(IMIGRANT) does not Granger Cause BVP_VIENAM		0.36741	0.8967

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:59

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause D(IMIGRANT)	71	1.88369	0.0895
D(IMIGRANT) does not Granger Cause BVP_VIENAM		0.72840	0.6486

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 15/05/21 Time: 23:59

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_VIENAM does not Granger Cause D(IMIGRANT)	70	2.55361	0.0197
D(IMIGRANT) does not Granger Cause BVP_VIENAM		0.71670	0.6758

Pairwise Granger Causality Tests
 Date: 16/05/21 Time: 00:12
 Sample: 2001Q1 2020Q3
 Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause D(IMIGRANT)	77	0.00362	0.9522
D(IMIGRANT) does not Granger Cause BVP_AUG		0.84547	0.3608

Pairwise Granger Causality Tests
 Date: 16/05/21 Time: 00:13
 Sample: 2001Q1 2020Q3
 Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause D(IMIGRANT)	76	0.21468	0.8073
D(IMIGRANT) does not Granger Cause BVP_AUG		0.43728	0.6475

Pairwise Granger Causality Tests
 Date: 16/05/21 Time: 00:13
 Sample: 2001Q1 2020Q3
 Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause D(IMIGRANT)	75	1.13936	0.3395
D(IMIGRANT) does not Granger Cause BVP_AUG		0.95600	0.4186

Pairwise Granger Causality Tests
 Date: 16/05/21 Time: 00:14
 Sample: 2001Q1 2020Q3
 Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause D(IMIGRANT)	74	0.53956	0.7072
D(IMIGRANT) does not Granger Cause BVP_AUG		0.61885	0.6507

Pairwise Granger Causality Tests
 Date: 16/05/21 Time: 00:14
 Sample: 2001Q1 2020Q3
 Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause D(IMIGRANT)	73	0.54362	0.7425
D(IMIGRANT) does not Granger Cause BVP_AUG		0.48820	0.7838

Pairwise Granger Causality Tests
 Date: 16/05/21 Time: 00:15
 Sample: 2001Q1 2020Q3
 Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause D(IMIGRANT)	72	0.45163	0.8410
D(IMIGRANT) does not Granger Cause BVP_AUG		0.43006	0.8560

Pairwise Granger Causality Tests
 Date: 16/05/21 Time: 00:15
 Sample: 2001Q1 2020Q3
 Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause D(IMIGRANT)	71	1.05837	0.4022
D(IMIGRANT) does not Granger Cause BVP_AUG		0.43344	0.8771

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:15

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BVP_AUG does not Granger Cause D(IMIGRANT)	70	1.45135	0.1975
D(IMIGRANT) does not Granger Cause BVP_AUG		0.67309	0.7128

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:18

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause D(IMIGRANT)	77	0.13139	0.7180
D(IMIGRANT) does not Granger Cause PRODUKT		13.5133	0.0004

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:18

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause D(IMIGRANT)	76	0.51359	0.6006
D(IMIGRANT) does not Granger Cause PRODUKT		19.5516	2.E-07

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:18

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause D(IMIGRANT)	75	6.11785	0.0010
D(IMIGRANT) does not Granger Cause PRODUKT		3.16936	0.0298

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:19

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause D(IMIGRANT)	74	1.67257	0.1671
D(IMIGRANT) does not Granger Cause PRODUKT		1.16952	0.3325

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:19

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause D(IMIGRANT)	73	1.47830	0.2098
D(IMIGRANT) does not Granger Cause PRODUKT		0.25960	0.9333

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:19

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause D(IMIGRANT)	72	1.54027	0.1810
D(IMIGRANT) does not Granger Cause PRODUKT		0.20282	0.9746

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:20

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause D(IMIGRANT)	71	1.46665	0.1980
D(IMIGRANT) does not Granger Cause PRODUKT		0.18633	0.9872

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:20

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
PRODUKT does not Granger Cause D(IMIGRANT)	70	1.35594	0.2374
D(IMIGRANT) does not Granger Cause PRODUKT		0.19533	0.9904

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:22

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	37	0.74439	0.3943
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(VDU)		0.05964	0.8085

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:23

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	36	1.48540	0.2421
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(VDU)		0.27249	0.7633

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:23

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	35	4.24517	0.0136
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(VDU)		0.20929	0.8891

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:23

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	34	2.14152	0.1054
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(VDU)		0.10671	0.9791

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:24

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	33	4.22795	0.0076
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(VDU)		0.44319	0.8135

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:24

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	32	5.27246	0.0024
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(VDU)		0.76105	0.6091

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:24

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	31	2.43126	0.0669
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(VDU)		1.00851	0.4611

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:25

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(VDU) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	30	2.10399	0.1123
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(VDU)		2.15765	0.1049

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:29

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	73	0.10110	0.7515
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(NEDARBAS)		0.15835	0.6919

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:29

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	72	1.58599	0.2123
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(NEDARBAS)		5.04227	0.0091

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:30

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	71	1.02924	0.3857
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(NEDARBAS)		3.39462	0.0231

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:30

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	70	0.32011	0.8635
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(NEDARBAS)		1.54222	0.2013

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:30

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	69	0.24317	0.9416
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(NEDARBAS)		1.74157	0.1395

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:30

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	68	1.62175	0.1586
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(NEDARBAS)		1.36696	0.2443

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:31

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	67	1.86766	0.0940
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(NEDARBAS)		1.26395	0.2864

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:31

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(NEDARBAS) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	66	1.85866	0.0885
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(NEDARBAS)		1.01407	0.4380

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:35

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	77	3.15923	0.0796
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(KAINU)		0.82177	0.3676

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:35

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	76	1.27682	0.2852
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(KAINU)		1.07783	0.3458

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:35

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	75	0.88898	0.4514
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(KAINU)		1.59139	0.1995

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:36

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	74	0.51111	0.7277
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(KAINU)		0.75294	0.5597

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:36

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	73	0.42580	0.8290
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(KAINU)		1.10361	0.3677

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:36

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	72	0.45600	0.8379
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(KAINU)		0.70388	0.6476

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:37

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	71	0.91366	0.5029
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(KAINU)		0.70271	0.6696

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:37

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(KAINU) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	70	0.73030	0.6642
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(KAINU)		0.86686	0.5500

5 priedas. ARDL (5,7) modelio liekamųjų paklaidų autokorelograma

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob*	
		1	0.052	0.052	0.1783	0.673
		2	0.098	0.095	0.8265	0.661
		3	0.045	0.036	0.9689	0.809
		4	0.058	0.046	1.2060	0.877
		5	0.128	0.117	2.3767	0.795
		6	0.124	0.106	3.4979	0.744
		7	0.099	0.070	4.2293	0.753
		8	-0.167	-0.209	6.3219	0.611
		9	0.064	0.046	6.6409	0.674
		10	-0.050	-0.055	6.8331	0.741
		11	-0.058	-0.093	7.1003	0.791
		12	-0.092	-0.110	7.7909	0.801
		13	-0.147	-0.118	9.5804	0.728
		14	-0.056	0.000	9.8487	0.773
		15	-0.062	0.002	10.182	0.808
		16	-0.072	-0.072	10.638	0.831

6 priedas. ARDL (1,5) modelio liekamųjų paklaidų autokorelograma

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob*	
		1	0.003	0.003	0.0006	0.980
		2	-0.052	-0.052	0.2122	0.899
		3	0.000	0.000	0.2122	0.976
		4	-0.332	-0.335	9.0611	0.060
		5	-0.057	-0.062	9.3233	0.097
		6	-0.063	-0.118	9.6486	0.140
		7	0.045	0.039	9.8217	0.199
		8	0.116	-0.011	10.971	0.203
		9	-0.009	-0.045	10.978	0.277
		10	-0.029	-0.095	11.050	0.354
		11	-0.081	-0.084	11.639	0.391
		12	-0.092	-0.086	12.402	0.414
		13	-0.085	-0.128	13.064	0.443
		14	-0.025	-0.099	13.124	0.517
		15	0.035	-0.079	13.241	0.584
		16	0.054	-0.053	13.520	0.634

7 priedas. Pradinė koreliacijos tarp emigrantų skaičiaus ir makroekonominių rodiklių matrica

	EMIGRANT	BVP_VIENAM	BVP_AUG	PRODUKT	DNEDARBAS	DKAINU
EMIGRANT	1.000000					

BVP_VIENAM	0.011516	1.000000				
	0.9224	-----				
BVP_AUG	0.074422	-0.160996	1.000000			
	0.5286	0.1706	-----			
PRODUKT	0.147205	0.965721	-0.124668	1.000000		
	0.2107	0.0000	0.2899	-----		
DNEDARBAS	-0.196515	0.093462	-0.437852	0.080437	1.000000	
	0.0933	0.4283	0.0001	0.4957	-----	
DKAINU	-0.025217	0.007357	0.114266	0.001063	0.204236	1.000000
	0.8311	0.9504	0.3323	0.9928	0.0809	-----

8 priedas. Priežastingumo testo rezultatai įtraukiant diferencijuotas laiko eilutes (1)

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:41

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(PRODUKT) does not Granger Cause D(EMIGRANT)	77	0.38533	0.5367
D(EMIGRANT) does not Granger Cause D(PRODUKT)		3.68746	0.0587

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:41

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(PRODUKT) does not Granger Cause D(EMIGRANT)	76	7.03245	0.0016
D(EMIGRANT) does not Granger Cause D(PRODUKT)		3.20191	0.0466

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:42

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(PRODUKT) does not Granger Cause D(EMIGRANT)	75	3.96956	0.0114
D(EMIGRANT) does not Granger Cause D(PRODUKT)		0.72613	0.5399

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:42

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(PRODUKT) does not Granger Cause D(EMIGRANT)	74	2.35214	0.0631
D(EMIGRANT) does not Granger Cause D(PRODUKT)		0.14734	0.9635

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:42

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(PRODUKT) does not Granger Cause D(EMIGRANT)	73	7.40570	2.E-05
D(EMIGRANT) does not Granger Cause D(PRODUKT)		1.50737	0.2005

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:43

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(PRODUKT) does not Granger Cause D(EMIGRANT)	72	6.61896	2.E-05
D(EMIGRANT) does not Granger Cause D(PRODUKT)		1.71224	0.1340

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:43

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(PRODUKT) does not Granger Cause D(EMIGRANT)	71	5.48285	8.E-05
D(EMIGRANT) does not Granger Cause D(PRODUKT)		1.43990	0.2080

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 00:43

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(PRODUKT) does not Granger Cause D(EMIGRANT)	70	4.89584	0.0001
D(EMIGRANT) does not Granger Cause D(PRODUKT)		1.36640	0.2327

9 priedas. ARDL (3,8) modelio liekamųjų paklaidų autokorelograma

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob*	
		1	0.131	0.131	0.9670	0.325
		2	-0.004	-0.022	0.9681	0.616
		3	-0.108	-0.106	1.6448	0.649
		4	-0.150	-0.125	2.9769	0.562
		5	-0.321	-0.302	9.2429	0.100
		6	-0.179	-0.149	11.231	0.082
		7	-0.044	-0.072	11.355	0.124
		8	0.128	0.050	12.421	0.133
		9	-0.057	-0.210	12.634	0.180
		10	0.035	-0.113	12.719	0.240
		11	0.057	-0.067	12.944	0.297
		12	0.012	-0.084	12.954	0.372
		13	-0.021	-0.046	12.985	0.449
		14	0.067	-0.011	13.317	0.502
		15	0.078	0.009	13.785	0.542
		16	0.082	0.042	14.314	0.575

10 priedas. Pradinė koreliacijos tarp imigrantų skaičiaus ir makroekonominių rodiklių matrica

	DIMIGRANT	BVP_VIENAM	PRODUKT	DVDU
DIMIGRANT	1.000000			

BVP_VIENAM	0.161077	1.000000		
	0.3340	-----		
PRODUKT	0.180702	0.904256	1.000000	
	0.2776	0.0000	-----	
DVDU	0.125873	0.330153	0.239305	1.000000
	0.4514	0.0429	0.1479	-----

11 priedas. Priežastingumo testo rezultatai įtraukiant diferencijuotas laiko eilutes (2)

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 01:11

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 1

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(BVP_VIENAM) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	77	0.01540	0.9016
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(BVP_VIENAM)		13.4160	0.0005

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 01:11

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(BVP_VIENAM) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	76	18.7199	3.E-07
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(BVP_VIENAM)		13.1382	1.E-05

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 01:11

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 3

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(BVP_VIENAM) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	75	7.40218	0.0002
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(BVP_VIENAM)		3.71784	0.0154

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 01:12

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 4

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(BVP_VIENAM) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	74	2.52763	0.0490
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(BVP_VIENAM)		0.47289	0.7554

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 01:12

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 5

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(BVP_VIENAM) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	73	2.16448	0.0695
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(BVP_VIENAM)		0.17984	0.9692

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 01:13

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 6

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(BVP_VIENAM) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	72	1.74715	0.1260
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(BVP_VIENAM)		0.19676	0.9765

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 01:13

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 7

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(BVP_VIENAM) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	71	2.45602	0.0286
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(BVP_VIENAM)		0.78383	0.6036

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 16/05/21 Time: 01:13

Sample: 2001Q1 2020Q3

Lags: 8

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
D(BVP_VIENAM) does not Granger Cause D(IMIGRANT)	70	2.65286	0.0159
D(IMIGRANT) does not Granger Cause D(BVP_VIENAM)		0.71503	0.6772

12 priedas. ARDL (7,8) modelio liekamųjų paklaidų autokorelograma

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob*	
		1	-0.005	-0.005	0.0021	0.964
		2	-0.070	-0.070	0.3609	0.835
		3	-0.049	-0.050	0.5432	0.909
		4	-0.005	-0.011	0.5451	0.969
		5	-0.005	-0.012	0.5472	0.990
		6	0.081	0.078	1.0638	0.983
		7	-0.001	-0.002	1.0640	0.994
		8	-0.048	-0.038	1.2492	0.996
		9	-0.070	-0.064	1.6505	0.996
		10	-0.069	-0.077	2.0514	0.996
		11	0.107	0.096	3.0345	0.990
		12	-0.105	-0.129	3.9853	0.984
		13	-0.050	-0.047	4.2088	0.989
		14	-0.052	-0.058	4.4529	0.992
		15	0.022	0.013	4.4973	0.996
		16	-0.203	-0.216	8.3560	0.938

13 priedas. Pirmojo ARDL (5,0) modelio liekamųjų paklaidų autokorelograma

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob*	
		1	0.101	0.101	0.7814	0.377
		2	0.058	0.049	1.0467	0.593
		3	-0.064	-0.076	1.3752	0.711
		4	-0.171	-0.163	3.7256	0.444
		5	-0.106	-0.070	4.6384	0.462
		6	-0.120	-0.093	5.8290	0.443
		7	0.113	0.126	6.9006	0.439
		8	0.011	-0.035	6.9102	0.546
		9	-0.048	-0.106	7.1069	0.626
		10	0.030	0.016	7.1857	0.708
		11	0.023	0.051	7.2341	0.780
		12	-0.025	-0.038	7.2905	0.838
		13	-0.016	-0.014	7.3130	0.885
		14	0.164	0.163	9.8341	0.774
		15	0.018	-0.012	9.8635	0.828
		16	-0.035	-0.044	9.9793	0.868

14 priedas. Antrojo ARDL (5,0) modelio liekamųjų paklaidų autokorelograma

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob*	
		1	-0.066	-0.066	0.2813	0.596
		2	-0.065	-0.069	0.5588	0.756
		3	0.023	0.014	0.5954	0.897
		4	-0.035	-0.038	0.6815	0.954
		5	-0.003	-0.006	0.6824	0.984
		6	-0.030	-0.037	0.7478	0.993
		7	-0.005	-0.009	0.7495	0.998
		8	-0.060	-0.067	1.0122	0.998
		9	-0.026	-0.036	1.0642	0.999
		10	0.107	0.093	1.9418	0.997
		11	-0.077	-0.068	2.4047	0.996
		12	-0.182	-0.188	5.0213	0.957
		13	0.022	-0.021	5.0610	0.974
		14	0.041	0.025	5.1976	0.983
		15	-0.008	-0.007	5.2027	0.990
		16	0.147	0.144	7.0791	0.972

15 priedas. ARDL (4,1) modelio liekamųjų paklaidų autokorelograma

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob*	
		1	-0.050	-0.050	0.1692	0.681
		2	0.018	0.016	0.1920	0.908
		3	0.076	0.077	0.5869	0.899
		4	0.005	0.012	0.5885	0.964
		5	0.112	0.110	1.4794	0.915
		6	0.051	0.058	1.6697	0.947
		7	-0.076	-0.077	2.0994	0.954
		8	-0.092	-0.123	2.7418	0.950
		9	-0.065	-0.089	3.0614	0.962
		10	0.006	-0.003	3.0642	0.980
		11	0.084	0.100	3.6201	0.980
		12	-0.158	-0.120	5.6469	0.933
		13	-0.073	-0.064	6.0925	0.943
		14	-0.092	-0.095	6.8143	0.942
		15	0.089	0.099	7.4973	0.942
		16	0.200	0.213	11.019	0.808